

๒. โสณนบทชาตก (๕๓๒)

๙๒. “เทวดา นุสี คนุทพุโพ
อาทุ สกุโก ปุรินุทโท
มนุสฺสภูโต อิทฺธิมา
กถิ ชาเนมุ ติ มยฺ.
๙๓. นมฺหิ เทโว น คนุทพุโพ
นมฺหิ สกุโก ปุรินุทโท
มนุสฺสภูโต อิทฺธิมา
เอวฺ ชานาหิ ภารถ.
๙๔. กตฺรุปมิตฺ โภโต
เวยฺยาวจฺจํ อนุปฺปกํ
เทวมฺหิ วสฺสมานมฺหิ
อนิวสฺสํ ภวํ อกา.
๙๕. ตโต วาตาตเป โมเร
สีตจฺฉายํ ภวํ อกา
ตโต อมิตฺตมชฺฌเม จ
สฺรตานิ ภวํ อกา.
๙๖. ตโต ผีตานิ ฐฏฺจานิ
วสีโน เต ภวํ อกา
ตโต เอกสฺตํ ชตฺเต
อนฺยฺนฺเต ภวํ อกา.

๒. โสณนันทชาตก (๕๓๒)

๙๒. “พระผู้เป็นเจ้า เป็นเทวดา หรือ
เป็นคณธรรพ์ เป็นท้าวสักกปุรินททะ
หรือเป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ข้าพเจ้า
จะรู้จักพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างไร.
๙๓. อาตมาไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คณธรรพ์
ไม่ใช่ท้าวสักกปุรินททะ อาตมา
เป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ดูกรท่านภารถะ
พระองค์จงรู้อย่างนี้.
๙๔. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ความขวนขวาย
ช่วยเหลือมิใช่น้อยนี้ เป็นกิจอัน
พระคุณเจ้า กระทำแล้ว (แก่ข้าพเจ้า)
เมื่อฝนตก พระคุณเจ้าก็กระทำไม่
ให้มีฝน.
๙๕. แต่นั้นเมื่อลมจัดและแดดร้อน พระ
คุณเจ้าก็กระทำให้มีเงาบัง และ
ร่มเย็น แต่นั้นพระคุณเจ้าก็ได้
กระทำความปลอดภัยแก่ลูกศร ใน
ท่ามกลางแห่งศัตรู.
๙๖. แต่นั้นพระคุณเจ้า ก็ได้กระทำแคว้น
อันรุ่งเรืองทั้งหลาย และชนผู้อาศัย
อยู่ในแคว้นเหล่านั้น ให้ตกอยู่ใน
ในอำนาจของข้าพเจ้า แต่นั้น
พระคุณเจ้าได้กระทำเหล่ากษัตริย์

๙๗. ปติตาสุสุ มยั โภโต
 วร ตั ภูณชมิจฺจสิ
 หตฺถิยานัน อสุสรถิ
 นาริโย จ อลงฺกตา
 นิเวสนานิ รมฺมานิ
 มยั โภโต ททามฺหเส.
๙๗. ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้า
 ชอบใจยิ่งนัก ท่านปรารถนาสิ่ง
 ให้จิตใจเบิกบานใด คือยานอัน
 เทียมด้วยช้าง รถอันเทียมด้วยม้า
 สาวน้อยทั้งหลาย ที่ประดับด้วย
 เครื่องอลังการ หรือธรรมเนียมสถาน
 อันเป็นที่อยู่อย่างสำราญ ขอท่าน
 จงเลือกเอาสิ่งนั้นเถิด ข้าพเจ้าจะ
 ให้แก่ท่าน.
๙๘. อถวา องฺเค วา มคฺเช
 มยั โภโต ททามฺหเส
 - อถวา อสุสกาวันฺตี
 สุมฺนา ทมฺม เต มยั.
๙๘. หรือว่า ท่านปรารถนาแคว้นอังคะ
 หรือว่าแคว้นมคธ ข้าพเจ้าก็จะให้
 แก่ท่าน หรือท่านปรารถนาแคว้น
 อัสนทะ หรือแคว้นอวันตี ข้าพเจ้า
 ก็มีความยินดีเต็มใจ ยกแคว้น
 เหล่านั้นให้แก่ท่านทั้งหมด.
๙๙. อุปฺทฺตมฺ วาปี รชฺชสุส
 มยั โภโต ททามฺหเส
 สเจ เต อตฺถิ รชฺเชน
 อนุสาส ยทิจฺจสิ.
๙๙. หรือว่าแม้ท่านปรารถนาราชสมบัติ
 กิ่งหนึ่ง ข้าพเจ้าก็จะให้แก่ท่าน ถ้า
 ท่านปรารถนาราชสมบัติ ข้าพเจ้า
 ก็จะให้ ท่านปรารถนาสิ่งใด ขอ
 จงบอกสิ่งนั้นมาเถิด.
๑๐๐. น เม อตฺถิปี รชฺเชน
 นครเณ ธเนน วา
๑๐๐. อาตมาไม่มีความต้องการราชสมบัติ
 บ้านเมือง ทรัพย์สมบัติ หรือแม้

อโถปี ชนปเทน
อตุโถ มยหิ น วิชชติ.

ชนบท อตมาไม่มีความต้องการ
สิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย.

๑๐๑. โภโตว รฏฺเฐ วิชิตะ
อรวณฺเณ อตฺถิ อสฺสโม
ปีตา มยหิ ชเนตฺตี จ
อุโป สมฺมุนฺติ อสฺสเม.

๑๐๑. ในแคว้น อันเป็นอาณาเขตของ
พระองค์นี้ มีอาศรมหลังหนึ่งอยู่
ในป่า มารดาและบิดาทั้งสองของ
อตมา อาศัยอยู่ในอาศรม.

๑๐๒. เตสหาหิ ปุพฺพหาจริเยสุ
ปุณฺณํ น ลภามิ กาดเว
ภวนฺตํ อชฺฌาวาริ กตฺวา
โสณํ ยาเจมุ สํวรํ.

๑๐๒. อตมาไม่ได้โอกาส จะกระทำบุญใน
ท่านทั้ง ๒ นั้น ผู้เป็นบูรพาจารย์
อตมาขออัญเชิญพระองค์ ผู้
ประเสริฐยิ่ง ไปอ้อนวอนพระโสณ
ดาบส ให้ส่งวรรตต่อไป.

๑๐๓. กโรมิ เต ตํ วจนํ
ยํ มํ ภณฺสี พฺราหฺมณ
เอตญฺจ โข โน อกฺขาหิ
กีนฺโต โหนฺตุ ยาจกา.

๑๐๓. ข้าแต่ท่านพราหมณ์ พระคุณเจ้า
กล่าวคำใดกะข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะ
กระทำ ตามคำของพระคุณเจ้านั้น
ก็แต่ว่าบุคคลผู้จะไปอ้อนวอน ย่อม
มีประมาณเพียงไร ขอพระคุณเจ้า
จงบอกบุคคลประมาณเท่านั้น แก่
ข้าพเจ้าด้วยเถิด.

๑๐๔. ปโรสตี ชานปทา
มหาสาลา จ พฺราหฺมณา
อิเม จ ชตฺติยา สพฺเพ
อภิชาตา ยสฺสฺสฺสโน
ภวญฺจ ราชา มโนไซ
อลํ เหลฺสนฺติ ยาจกา.

๑๐๔. ชาวชนบททั้งหลาย มีประมาณ
ร้อยเศษ พราหมณ์มหาศาลมี
ประมาณเท่ากันและกษัตริย์อภิชาติ
ผู้มีพระอิสริยยศเหล่านี้ทั้งหมด และ
พระองค์ผู้เจริญ ทรงพระนามว่า
พระเจ้ามโนชะ บุคคลผู้จะอ้อนวอน
มีเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว.

๑๐๕. หตุถิ อสุเส จ โยเชนตุ
 ฤถิ สนนุยห สารีถิ
 อาพนุณนานิ คณุถ
 ปาทาสุสุสารยทุชเช
 อสุสมนุติ คมิสุสามิ
 ยตุถ สมุมติ โกลิโย.

๑๐๖. ตโต น ราชา ปายาสิ
 เสนาย จตุรงคินิ
 อคมาสิ อสุสมิ รมมิ
 ยตุถ สมุมติ โกลิโย.

๑๐๗. กสุส กาทมุพโย กาไซ
 เวหาสิ จตุรงคูลิ
 อสิ อสิมุสิ เอติ
 อุทหารสุส คจฺจโต.

๑๐๘. อหิ โสธเน มหาราช
 ตาปโส สหิตพฺพโต
 ภรามิ มาตาปิตโร
 รัตนินทิวมตฺนุทิโต.

๑๐๙. วณผลญจ มุลญจ
 อahrิตฺวา ทิสฺปติ
 ไปเสมิ มาตาปิตโร
 ปุพฺพเพกตมฺนุสุสรุ.

๑๐๕. นายควาญข้างจงเตรียมข้าง และ
 นายควาญม้าจงเตรียมม้า ดูกร
 นายสารีถิ ท่านจงเที่ยวมรด ท่าน
 ทั้งหลายจงถือเอาเครื่องผูก จงยก
 ธงชัยขึ้นที่คั่นธงทั้งหลาย เราจะไป
 ยังอาศรมที่พระดาบสโกลิยะอยู่.

๑๐๖. ก็ลำดับนั้น พระราชาเสด็จไปพร้อม
 ด้วยจตุรงคเสนา ได้เสด็จไปยัง
 อาศรมอันนารีนรมย์ ซึ่งเป็นที่อยู่
 ของโกลิยดาบส.

๑๐๗. ไม้คานทำด้วยไม้กระทุ้มของใคร ผู้
 ไปอยู่เพื่อหาบน้ำ ลอยมาสู่เวหาส
 แต่มิได้ถูกปา ห่างประมาณ ๔
 องคุลี.

๑๐๘. ดูกรมหาราช อาตมาชื่อโสณะ
 เป็นดาบส มีวัตรอันสมาทานแล้ว
 มิได้เกียจคร้าน เลี้ยงดูมารดาบิดา
 อยู่ทุกคืนทุกวัน.

๑๐๙. ดูกรมหาราช ผู้เป็นเจ้าของทิศ
 อาตมาระลึกถึงอุปการคุณ ที่ท่าน
 ทั้งสอง ได้กระทำแล้วในกาลก่อน
 จึงนำผลไม้ในป่าและเผือกมัน มา
 เลี้ยงดูมารดาบิดา.

๑๑๐. อิจฺฉาม อสฺสมํ คนฺตุํ
 ยตฺถ สมฺมตฺติ โกลิโย
 มคฺคนฺโน โสณ อภฺขาทิ
 เยน คจฺฉาม อสฺสมํ.

๑๑๑. อยํ เอกปที ราช
 เยเนตฺติ เมฆสนฺนิภํ
 โกวิลารเหสิ สญฺจณฺนํ
 เอตฺถ สมฺมตฺติ โกลิโย.

๑๑๒. อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ
 ตรมาโน มหาอิสฺสิ
 เวหาเส อนฺตลิกฺขสมฺมึ
 อนุสาสิตฺวาน ชตฺติเย.

๑๑๓. อสฺสมํ ปริมชฺชิตฺวา
 ปณฺณเปตฺวาน อาสนํ
 ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา
 ปีตรํ ปฏฺิโพธิ.

๑๑๔. อิเม อายนฺติ ราชาโน
 อภฺิชาตา ยสฺสสิโน
 อสฺสมา นิกฺขมิตฺวาน
 นิสฺสิท ตฺวํ มหาอิสฺเส.

๑๑๐. ข้าพเจ้าทั้งหลาย ปวารณาจะไปยัง
 อาศรม ซึ่งเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส
 ข้าแต่ท่านโสณะ ขอท่านได้โปรด
 บอกทางจะไปยังอาศรมแก่ข้าพเจ้า
 ทั้งหมดเถิด.

๑๑๑. ดูกรมหาบพิตร ทางนี้เป็นทาง
 สำหรับเดินคนเดียว อาศรมบิดา
 ของอาตมานี้ มีสีเขียวชะอุ่มเหมือน
 สีเมฆ สะพรั่งไปด้วยต้นทองหลาง
 ทั้งหมด ตั้งอยู่โดยสวนทิศใด
 ขอเชิญพระองค์ เสด็จไปยังทิศนั้น
 ดาบสโกสิยโคตรอยู่ในอาศรมนั้น.

๑๑๒. โสณมหาฤาษี ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว
 ได้พร่ำสอนกษัตริย์ทั้งหลาย ณ
 กลางหาว แล้วรีบหลีกไปยังสระ
 อโนดาต.

๑๑๓. กลับมาปิดกวาดอาศรม จัดแจง
 แต่งตั้งอาสนะแล้ว เข้าไปสู่บรรณ-
 ศาลา แจ้งให้พระดาบสผู้บิดา
 ทราบว่า.

๑๑๔. ข้าแต่พระฤาษีผู้ใหญ่ พระราชา
 ทั้งหมดผู้อภิชาติ มีอิสริยยศเหล่านี้
 เสด็จมาหา ขอเชิญบิดาออกไป
 จากอาศรมแล้วนั่งเถิด.

๑๑๕.ตสฺส ตํ วจนํ สุตฺวา
 ตรมาโน มหาอิสิ
 อสฺสมา นิกฺขมิตฺวาน
 สทฺวารมฺหิ อุปาวิสิ.

๑๑๖.ตญฺจ ทิสฺวาน อายนฺตํ
 ชลนฺตริว เตชสา
 ขตฺตสงฺฆมปริพฺยุพฺหํ
 โกสิโย เอตทพฺรวิ.

๑๑๗.กสฺส เภรี มุทิงฺคา จ
 สงฺขา ปณฺวทินฺทิมฺมา
 ปุรโต ปฏิปนฺนานิ
 หาสยนฺตา รเถสภํ.

๑๑๘.กสฺส กาญจนปฏฺฐาน
 ปุณฺนา วิชฺชวณฺณินฺนา
 ยฺวา กลาปสฺสนทฺโธ
 โก เอติ สิริยา ชลํ.

๑๑๙.อุกฺกามุขปหฺภูจํ
 ขทิจฺจคารสฺสนุณิภํ
 มุขญฺจ รุจิริภาติ
 โก เอติ สิริยา ชลํ.

๑๒๐.กสฺส ปคฺคหิตํ ฉตฺตํ
 สสลาภํ มโนรมํ
 อาทิจฺจจรฺสวารณํ
 โก เอติ สิริยา ชลํ.

๑๑๕.มหาฤาษี ได้ฟังคำของโสณบัณฑิต
 นั้นแล้ว รีบออกจากอาศรม มานั่ง
 อยู่ที่ประตูของตน.

๑๑๖.โกสิยดาบส ครั้นได้เห็นพระเจ้า
 มโนชนะนั้น ซึ่งมีหมูกษัตริย์ห้อมล้อม
 เป็นกองทัพ ประดุจรุ่งเรืองด้วยเดช
 เสด็จมาอยู่ จึงกล่าวคาถานี้ว่า.

๑๑๗.กลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์
 และมโหระทึก ยังพระราชอาเป็นผู้เป็น
 จอมทัพให้ร่าเริงอยู่ ดำเนินไปแล้ว
 ข้างหน้าของใคร.

๑๑๘.หน้าผากของใคร สวมด้วยแผ่นทอง
 อันหนา มีสีดุษสายฟ้า ใครกำลัง
 หนุมแน่น ผูกสอดด้วยกำลูกศร
 รุ่งเรืองด้วยสิริ เดินมาอยู่.

๑๑๙.อนึ่ง หน้าของใครงามผุดผ่อง ดุจ
 ทองคำละลายคว้างที่ปากเบ้า มีสี
 ดังถ่านเพลิงไม้ตะเคียน ใครหนอ
 รุ่งเรืองด้วยสิริ กำลังเดินมา.

๑๒๐.ฉัตรพร้อมด้วยคัน นารีนรมย์ใจ
 สำหรับกันแสงพระอาทิตย์ อัน
 บุคคลกางแล้วเพื่อใคร ใครหนอ
 รุ่งเรืองด้วยสิริ กำลังเดินมา.

๑๒๑. กสฺส องฺคํ ปริกคฺคฺยห
 วาลวีชนิมุตฺตมํ
 จรฺนฺติ วรปญฺณสฺส
 หตฺถิกฺขณฺเณ อายโต.

๑๒๒. กสฺส เสตานิ จตฺตานิ
 อาชานียา จ วิมฺมิกา
 สมนฺตา ปริกิรฺนฺติ
 โก เอติ สิริยา ชลํ.

๑๒๓. กสฺส เอกสฺตํ ขตฺยา
 อญฺยมนฺตา ยสฺสฺสฺสฺสโน
 สมนฺตา อญฺปรียมนฺติ
 โก เอติ สิริยา ชลํ.

๑๒๔. หตฺถิอสุสฺสรวปฺตฺติ
 เสนา จ จตฺรฺจฺจฺจฺจฺจ
 สมนฺตา อญฺปรียมนฺติ
 โก เอติ สิริยา ชลํ.

๑๒๕. กสฺสเสสา มหตี เสนา
 ปิฏฺจฺจฺจฺจฺจ อญฺวตฺตฺติ
 อุกฺโขภินิ อปรียมนฺตา
 สาคฺรสฺสฺเสว อุมฺมโย.

๑๒๖. ราชาภิราชา มโนไซ
 อิญฺโทว ชยตํ ปติ
 นนฺทสฺสฺสฺสฺสวาวริ เอติ
 อสฺสฺสมํ พุรฺหมจฺจฺจฺจ.

๑๒๑. ชนทั้งหลาย ถือกัณฑ์วาลวีชนีเครื่อง
 สูง เดินเคียงองค์ของใคร ซึ่งเป็นผู้
 มีปัญญาอันประเสริฐ ดำเนินมา
 โดยคอช้าง.

๑๒๒. เศวตฉัตร ม้าอาชาไนย และทหาร
 สวมเกราะเรียงรายอยู่ โดยรอบของ
 ใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริ กำลัง
 เดินมา.

๑๒๓. กษัตริย์ ๑๐๑ พระองค์ผู้เรืองยศ
 เดินตามแวดล้อมอยู่ โดยรอบของ
 ใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริ กำลัง
 เดินมา.

๑๒๔. เสนามีองค์ ๔ คือพลช้าง พลม้า
 พลรถ และพลเดินเท้า เดินแวดล้อม
 ตามอยู่โดยรอบ ใครหนอรุ่งเรือง
 ด้วยสิริ กำลังเดินมา.

๑๒๕. เสนาหมูใหญ่นี้นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุด
 ประดุจคลื่นของมหาสมุทร กำลัง
 ห้อมล้อมตามหลังใครมา.

๑๒๖. กษัตริย์ที่เสด็จมานั้น ทรงพระนาม
 ว่า พระเจ้ามโนชราชาธิราช เป็น
 เพียงดังพระอินทร์ ผู้เป็นใหญ่กว่า
 เทวดาชั้นดาวดึงส์ ผู้ชนะแล้ว เข้า

๑๒๗.ตสเสสา มหตี เสนา
 ปิฎจิติ ออนุตตติ
 อกุโขภินี อปริยนุตตา
 สาครสเสว อุมิโย.

๑๒๘.อนุลิตตตา จนุทเนน
 กาสิกุตตมธาริโน
 สพเพ ปณชลิกา หุตวา
 อีสัน อชฎุปากมู.

๑๒๙.กจฺจि นุ โภโต กุสลํ
 กจฺจิ โภโต อนามยํ
 กจฺจิ อญฺเณน ยาเปถ
 กจฺจิ มุลผลา พหู.

๑๓๐.กจฺจิ ทํสา มกสา จ
 อปฺปเมว สิริสฺปา
 วเน พาวมิกาภิณฺเณ
 กจฺจิ หีสาน วิชฺชติ.

๑๓๑.กุสลญฺเจว โน ราช
 อเถ ราช อนามยํ

ถึงความเป็นบริษัท ของนันทดาบส
 กำลังมาสู่อาศรมของท่านผู้ประพฤติ
 พรหมจรรย์.

๑๒๗.เสนาหมู่ใหญ่นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุด
 ประดุจคลื่นมหาสมุทรนี้ กำลัง
 ห้อมล้อม ตามหลังพระเจ้ามโนชะ
 นั้นมา.

๑๒๘.พระราชาทรงโปรด ทรงอุปได้ด้วย
 จันทน์หอม ทรงภูษาทาสีกพัศตร์
 อย่างดี ทุกพระองค์ทรงประคอง
 อัญชลีเสด็จเข้าไปยังสำนักของฤาษี
 ทั้งหลาย.

๑๒๙.พระคุณเจ้าผู้เจริญ มีความสุข
 สําราญดีอยู่หรือ พระคุณเจ้าผู้
 เจริญ ไม่มีโรคอาพาธหรือ พระคุณเจ้า
 ยังอรรถภาพให้เป็นไปสะดวก ด้วย
 การแสวงหามูลผลาหาร หรือ
 เหย้ามันและผลไม้มีมากแลหรือ.

๑๓๐.เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานมี
 น้อยแลหรือ ความเบียดเบียนในป่า
 ชุกชุมไปด้วยพ่าพมฤค ไม่มีบ้าง
 หรือ.

๑๓๑.ดูกรมหาบพิตร อาตมามีความสุข
 สําราญดี ไม่มีโรคอาพาธ ยังอรรถภาพ

- อโถ อุณฺเณน ยาเปม
อโถ มุลผลา พหุ.
๑๓๒. อโถ ทังสา มกสา จ
อปุปเมว สิริสปา
วเน พาวมิกาภิณฺเณ
หีสสา มยหํ น วิชฺชติ.
๑๓๓. พหุณี จสุส ปุคานี
อสุสเม สมมตํ อธิ
นาภิชานามิ อปุปนฺนํ
อาพารํ อมโนรมํ.
๑๓๔. สุวาตตฺนุเต มหาราช
อโถ เต อหฺรคตํ
อิสฺสโรสี อปุปฺตฺโต
ยํ อธิตฺติ ปเวทยิ.
๑๓๕. ตินฺนุทฺกานี ปิยาลานี
มธุเก กาสมาริโย
ผลานี ชุทฺทกฺปฺปานี
ภุณฺช ราช วรํ วรํ.
๑๓๖. อิทํปี ปานียํ สีตํ
อาภตํ คิริคพฺภรา
- ให้เป็นไปสะดวก ด้วยการแสวงหา
มูลผลาหาร ทั้งรากไม้และผลไม้
ก็มีมาก.
๑๓๒. อนึ่ง เหลือบ ยุง และสัตว์
เลื้อยคลาน มีบ้างเพียงเล็กน้อย
ความเบียดเบียนในป่าซึ่งชุกชุมด้วย
พาวมฤค ไม่มีแก่อาตมา.
๑๓๓. อนึ่ง อาตมาอยู่ในอาศรมนี้มา
หลายปีแล้ว อาตมายังไม่รู้จัก
อาพาธ อันไม่เป็นที่รณรมย์แห่งใจ
เกิดขึ้นเลย.
๑๓๔. ดูกรมหาราชบพิตร พระองค์เสด็จ
มาดีแล้ว และพระองค์มิได้เสด็จ
มาร้าย พระองค์ผู้เป็นใหญ่เสด็จ
ถึงแล้ว โดยลำดับ สิ่งใดเป็นที่
ชอบพระทัยของพระองค์มีอยู่ในที่นี้
ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งนั้นเถิด.
๑๓๕. ดูกรมหาบพิตร ขอเชิญพระองค์
เสวยผลมะพลับ ผลมะหาด ผล
มะขาง และผลหมากเม่า ซึ่งเป็น
ผลไม้มีรสหวานน้อย เชิญทรงเลือก
เสวยแต่ผลดี ๆ เถิด.
๑๓๖. ดูกรมหาบพิตร น้ำนี้เย็น นำมา
แต่ชอกภูเข่า ขอพระองค์จงทรงดื่ม

โส ตยาคัม ทกขิณา พาทุ
ตว โกลิยสมมโต.

๑๔๒. ปีตรัม เม ชเนตตี จ
ภตตุกามสฺส เม สโต
วีร ปุณฺณมิตฺถํ จานํ
มา มํ โกลิย วารย.

๑๔๓. สพฺภิ เหติ อฺปนฺณวาทํ
มเมติ อฺปนฺนินฺนสฺส
อฺญฺจานปาริจฺรียาย
ทีฆรตฺตํ ตยา กตํ
มาตาปิตุสฺส ปุณฺณวานิ
มม โลกทโท ภว.

๑๔๔. ตเถว สนฺนติ มนุชา
ธมฺเม ธมฺมปทํ วิฑู
มคฺโค สคฺคสฺส โลกสฺส
ยถา ชานาสี ตวํ อีเส.

๑๔๕. อฺญฺจานปาริจฺรียาย
มาตาปิตุสฺสชาวนํ
ตํ มํ ปุณฺณวา นิวาเรติ
อริยมคฺคาวโร นโร.

โสณบัณฑิต ผู้มีวัตรอันดีงาม
ข้าพเจ้านั้น เป็นผู้อันชาวโลกสมมติ
แล้วว่า เป็นโกลิยโคตรร่วมกับท่าน
จึงนับว่าเป็นแขนงวาของท่าน.

๑๔๒. ข้าแต่ท่านผู้กล้าหาญ เมื่อข้าพเจ้า
ปรารถนาจะเลี้ยงดูบิดาและมารดา
ของข้าพเจ้า ในฐานะเช่นนี้ชื่อว่า
เป็นบุญ ข้าแต่พี่โกลิยะ ขอท่าน
จงอย่าได้ห้ามข้าพเจ้าเลย.

๑๔๓. จริงอยู่ การบำรุงมารดาบิดานี้
สัตบุรุษทั้งหลาย สรรเสริญแล้ว
ขอท่านจงอนุญาตการบำรุงมารดา
บิดานี้แก่ข้าพเจ้าด้วย กุศลนี้ท่าน
ทำมานานด้วยการอุปัฏฐาก และ
การบำเรอ ข้าพเจ้าใคร่จะทำบุญ
ในมารดาและบิดา ขอท่านจงให้
โลกสวรรค์แก่ข้าพเจ้าด้วย.

๑๔๔. ข้าแต่พี่ผู้เป็นฤาษี มนุษย์ทั้งหลาย
ทราบบทแห่งธรรมในธรรม ว่า
เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ เหมือน
อย่างท่านทราบอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน.

๑๔๕. การบำรุงมารดาบิดา ด้วยการ
อุปัฏฐากและการบำเรอ ชื่อว่านำ
ความสุขมาให้ แก่มารดาและบิดา
นรชนห้ามข้าพเจ้าจากบุญนั้นชื่อว่า
เป็นผู้ห้ามทางอันประเสริฐ.

๑๔๖. สุนนตุ โภนุโต วจัน
 ภาตฺรชฺฌาวรา มม
 กุลวีสํ มหาราชา
 ไปราณํ ปริหาปยํ
 อธมฺมจารี โย เชฏฺโง
 นิริยํ โส อูปปชฺชติ.

๑๔๗. เป จ ธมฺมสุส กุสลา
 ไปราณสุส ทิสํปตี
 จาริตฺเตน จ สมฺปนฺนา
 น เต คจฺจนฺติ ทุคฺคตี.

๑๔๘. มาตาปิตา จ ภาตา จ
 ภคินี ภาติพนฺธวา
 สพฺเพ เชฏฺจสุส เต ภาธา
 เอวํ ชานาหิ ภาวถ.

๑๔๙. อาทียิตฺวา ครุ ภาวี
 นาวิโก วีย อฺสุสเห
 ธมฺมญฺจ นปฺปมชฺชามิ
 เชฏฺโง จสุมิ รเถสภ.

๑๕๐. อธิคตฺมหา ตเม ภาณํ
 ชาลํ ชาตเวทโต

๑๔๖. มหาราชผู้เจริญ ผู้เป็นบริษัทของ
 น้องชาย จงสดับถ้อยคำของ
 ข้าพเจ้า บุคคลใดเป็นพี่ชายใหญ่
 ไม่ประพฤติธรรม ยังวงศ์ตระกูล
 อันเป็นของเก่าให้เสื่อม บุคคลนั้น
 ย่อมเข้าถึงนรก.

๑๔๗. ดูกรกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในทิศ ชน
 เหล่าใด เป็นผู้ฉลาดในธรรมอันเป็น
 ของเก่า และถึงพร้อมด้วยจาริต
 ชนเหล่านั้นย่อมไม่ถึงคติอันชั่ว.

๑๔๘. ดูกรมหาบพิตร (ผู้รับภาระ) ขอ
 พระองค์จงทรงทราบอย่างนี้มารดา
 บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว
 น้องสาว ญาติ และเผ่าพันธุ์
 ทั้งหลายเหล่านั้นทั้งหมด เป็นภาระ
 ของพี่ชายใหญ่.

๑๔๙. ดูกรพระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ก้อาตมา
 เป็นพี่ชายใหญ่ต้องรับภาระอันหนัก
 ทั้งสามารถปฏิบัติท่านเหล่านั้นได้
 เหมือนนายเรือ รับภาระอันหนัก
 สามารถนำเรือไปได้ โดยสวัสดิ
 ฉะนั้น อาตมาจึงไม่ประมาทธรรม.

๑๕๐. ข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้ไปแล้วใน
 ความมืด วันนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายเกิด

- เอวเมว โน ภวํ ธมฺมํ
โกสิโย ปวิทฺสยิ.
๑๕๑. ยถา อุทฺถมาทิจฺจ
วาสุเทโว ปภงฺกโร
ปาณินํ ปวิทฺสยติ
รूपิ กลฺยาณปาปกํ
เอวเมว โน ภวํ ธมฺมํ
โกสิโย ปวิทฺสยิ.
๑๕๒. เอวํ เม ยาจมานสุส
อณฺชลิ นาวพฺพุณฺณ
ตว ปฏฺฐจฺจโร หุตฺสํ
วฺภูจฺจิตฺโต ปริจารโก.
๑๕๓. อทฺถา นนฺท วิชานาสี
สทฺถมฺมํ สพฺพิ เทสิตํ
อริโย อริยสมาจาโร
พาฬุหิ ตฺวํ มม รุจฺจสิ.
๑๕๔. ภวนฺตํ วทามิ โภติญฺจ
สุณฺนาถ วจันํ มม
นายํ ภาโร ภารมตฺโต
อหุ มยฺหิ กุทาจนํ.
- ความรู้สึกขึ้นแล้ว ท่านโกสิยฤาษี
ผู้เจริญ ได้แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลาย เหมือนส่องแสงสว่าง
จากไฟ ฉะนั้น.
๑๕๑. พระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าแห่งแสง มี
รัศมีเจิดจ้าเมื่ออุทัย ย่อมแสดงรูปดี
และรูปชั่วให้ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย
ฉันใด ท่านโกสิยฤาษีผู้เจริญก็แสดง
ธรรม แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายฉันนั้น
เหมือนกัน.
๑๕๒. ถ้าพื้จะไม่รับรู้ัญชลิ ของข้าพเจ้า
ผู้วิงวอนอยู่อย่างนี้ ข้าพเจ้าก็จัก
ดำเนินตามถ้อยคำของพื้ จักตั้งใจ
บำรุงพื้.
๑๕๓. ดูกรนันทะ เธอรู้ทั่วถึงพระสัทธรรม
ที่สัตบุรุษแสดงแล้วเป็นแน่แท้ เธอ
เป็นผู้ประเสริฐ มีมรรยาทอันงดงาม
เราชอบใจยิ่งนัก.
๑๕๔. พื้จะกล่าวกะมารดาและบิดาผู้เจริญ
ทั้งสอง ขอท่านทั้งสองจงฟังคำของ
ข้าพเจ้า ภาระนี้ไม่ใช่เป็นเพียงภาระ
ชั่วครั้งชั่วคราวของข้าพเจ้า (เป็น
ภาระตลอดไป).

๑๕๕. ตั มั อุปฏิจติ สนุตติ
 มาตาปิตุสุชาวหิ
 นนุโท อชฺฐมาวริ กตฺวา
 อุปฺภูจฺจนาถ ยาจติ.

๑๕๖. โย เจ อิจฺฉติ กาเมน
 สนุตฺตานิ พุรฺหมจฺจารินิ
 นนุทํ โว วรธ เอโก
 กิ นนุโท อุปฺตฺติฏฺจตุ.

๑๕๗. ตยา ตาต อญฺญณาตา
 โสณ ตนฺนิสฺสุสิตา มยิ
 อุปฺฆาตุํ ลเภ นนุทํ
 มุทฺธนิ พุรฺหมจฺจารินิ.

๑๕๘. อสฺสตุตฺถสฺเสว ตฺรฺณํ
 ปวาลํ มารุเตริตํ
 จิรฺสฺสํ นนุทํ ทิสฺวาน
 ททยํ เม ปเวธติ.

๑๕๙. ยทา สุตฺตานิ สฺปิเน
 นนุทํ ปสฺสามิ อาคตํ
 อุกฺคคา สุมนา โหมิ
 นนุโท โน อาคโต อยิ.

๑๕๕. การบำรุง ที่ข้าพเจ้าบำรุงแล้วนั้น
 ย่อมนำความสุขมาให้ แก่มารดา
 บิดาได้. แต่นั้นทะยอมกระทำการ
 ขอร้องอันวอน เพื่อบำรุงท่าน
 ทั้งสอง.

๑๕๖. บรรดาท่านทั้งสองผู้สงบแล้ว ผู้
 ประพฤติพรหมจรรย์ ถ้าผู้ใด
 प्रารธนา ข้าพเจ้าก็จะบอกแก่ผู้นั้น
 บรรดาท่านทั้งสอง ผู้นั้นจึงเลือก
 นันทะตามปรารธนาเถิด นองนันทะ
 จะบำรุงใครในท่านทั้งสอง.

๑๕๗. ดูกรพ่อโสณะ เราทั้งสองอาศัย
 เจ้าอยู่ ถ้าเจ้าอนุญาติแล้ว แมงก็
 จะพึงได้จุมพิตลูกนันทะผู้ประพฤติ
 พรหมจรรย์ที่ศิระชะ.

๑๕๘. ดูกรพ่อโสณบัณฑิต ไบอ่อนของ
 ต้นอัสสัตถพฤกษ์ ถูกลมร่ำเพยพัด
 ย่อมโบกสะบัดไปมาฉันใด หัวใจ
 ของแมงก็หวั่นไหว เพราะได้เห็นลูก
 นันทะซึ่งจากไปนานฉันนั้น.

๑๕๙. เมื่อใดแม่หลับแล้ว ผันเห็นลูกนันทะ
 มา เมื่อนั้นแม่ดีใจอย่างล้นเหลือ
 ว่า ลูกนันทะนี้ของแม่มาแล้ว.

๑๖๐. ยทา จ ปฏิพชฺชณิมิตฺวา
 นนุทํ ปสฺสสามิ นาคตํ
 ภิชฺชโย อาวิสฺสติ โสโก
 โทมนสฺสํ อนปฺปกํ.

๑๖๑. สานํ อชฺช จิรฺสฺสํปิ
 นนุทํ ปสฺสสามิ อาคตํ
 ภตฺตํ จ มยฺหณฺจ ปิโย
 นนุโท โน ปาวิสี สมฺ.

๑๖๒. ปิตุ จ นนุโท สฺสปิโย
 ยํ นนุโท นปฺปวเส สมฺ
 ลภตฺตํ ตาต นนุโท ตํ
 มํ นนุโท อฺปติฏฺฐตฺ.

๑๖๓. อนุกมฺปกกา ปติฏฺฐา จ
 ปุพฺเพ รสฺสทํ จ โน
 มคฺโค สคฺคสฺส โลกสฺส
 มาตา ตํ วรเต อิสฺ.

๑๖๔. ปุพฺเพ รสฺสทํ โคตฺตี
 มาตา ปุณฺณฺยปฺสณฺหิตา
 มคฺโค สคฺคสฺส โลกสฺส
 มาตา ตํ วรเต อิสฺ.

๑๖๕. อากงฺขมานา ปฺตฺตผลํ
 เทวตาย นมสฺสตี

๑๖๐. แต่เมื่อใดครั้งแม่ตื่นขึ้นมาแล้ว ไม่
 เห็นลูกนันทะของแม่มา เมื่อนั้น
 ความเศร้าโศก และความเสียใจ
 มิใช่น้อยก็ทับถมยิ่งนัก.

๑๖๑. วันนี้แม่ได้เห็นลูกนันทะ ผู้จากไป
 นาน กลับมาแล้ว ขอลูกนันทะจง
 เป็นที่รักของพ่อเจ้า และของแม่เอง
 ขอลูกนันทะ จงเข้าไปสู่เรือนของ
 เราเถิด.

๑๖๒. ดูกรพ่อโสณะ ลูกนันทะเป็นที่
 แสนรักของบิดา ลูกนันทะยังไม่
 เข้าไปสู่เรือนใด ขอให้ลูกนันทะ
 จงได้เข้าไปสู่เรือนนั้น ขอลูกนันทะ
 จงบำรุงแม่เถิด.

๑๖๓. ดูกรฤๅษี มารดาเป็นผู้อนุเคราะห์
 เป็นที่พึง และเป็นผู้ให้ชีรรสแก่
 เราก่อน เป็นทางแห่งโลกสวรรค์
 มารดาปรารถนาเจ้า.

๑๖๔. ดูกรฤๅษี มารดาเป็นผู้ให้ชีรรสก่อน
 เป็นผู้เลี้ยงดูเรามาเป็นที่ตั้งบุญกุศล
 เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ มารดา
 ปรารถนาเจ้า.

๑๖๕. มารดาหวังผลคือบุตร จึงนอบน้อม
 เทวดา และใต้ถ้ามฤกษ์ ฤดูและ

- นกุขตตานิ ๑ ปุจฺจติ
 อุตฺตสํวจฺจรานิ ๑.
๑๖๖. ตสฺสา อุตฺตสิ นุหตาย
 โหติ คพฺภสฺสวทุกโม
 เตน โทหพิณี โหติ
 สุหทา เตน วุจฺจติ.
๑๖๗. สํวจฺจริ วา อุณฺโณ วา
 ปริหริตฺวา วิชายติ
 เตน สา ชนยนฺตึ ๑
 ชเนตฺตึ เตน วุจฺจติ.
๑๖๘. ฅนกุขีเรน คีเตน
 องคปาวรณฺเณ ๑
 โรทนต์ ปุตฺตํ โตเสติ
 โตเสนฺตึ เตน วุจฺจติ.
๑๖๙. ตโต วาตาตเป โสมเว
 มมฺมํ กตฺวา อุกิฏฺขติ
 ทารกํ อปฺปชานนต์ํ
 โปเสนฺตึ เตน วุจฺจติ.
๑๗๐. ยญฺจ มาตุ ฅนํ โหติ
 ยญฺจ โหติ ปิตุทฺธนํ

ปีทั้งหลาย.

๑๖๖. เมื่อมารดานั้นมีระดู ความกำวลง
 แห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ ย่อมมีเพราะ
 สัตว์เกิดในครรภ์นั้น มารดาจึง
 แพ้ท้อง เพราะเหตุนั้น บัณฑิต
 จึงเรียกมารดานั้นว่ามีใจดี.
๑๖๗. มารดาบริหารครรภ์อยู่ ๑ ปี หรือ
 หย่อนกว่าปีจึงคลอด เหตุนั้น
 บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่าชนยันตี
 และชเนตตี (ผู้ยังบุตรให้เกิด).
๑๖๘. มารดา ย่อมปลอบบุตรผู้ร้องไห้อยู่
 ให้รื่นเริง ด้วยการให้ดื่ม น้ำนมบ้าง
 ด้วยการขบกล่อมบ้าง ด้วยการอุ้ม
 แนบไว้กับอกบ้าง เหตุนั้นบัณฑิต
 จึงเรียกมารดานั้นว่า โตเสนตี
 (ปลอบบุตรให้รื่นเริง)
๑๖๙. แต่นั้นมารดาเห็นบุตรผู้ยังเป็นเด็ก-
 อ่อนไร้เดียงสา เล่นอยู่ในท่ามกลาง
 สายลมและแสงแดดอันกล้า ก็ทำ
 การรับขวัญ เหตุนั้น บัณฑิตจึงเรียก
 มารดานั้นว่าโปเสนตี (ผู้เลี้ยงดูบุตร).
๑๗๐. มารดา ย่อมคุ้มครองทรัพย์แม่
 ทั้งสองฝ่าย คือทรัพย์ของมารดา

อุภยมเปตสฺส โคเปติ
 อปี ปุตฺตสฺส โน ลียา.

๑๗๑. เอวํ ปุตฺต อหํ ปุตฺต
 อิติ มาตา วิหญฺญติ
 ปมตฺตํ ปรทาเรสุ
 นิสฺสึเว ปตฺตโยพฺพเน
 สายํ ปุตฺตํ อนายนฺตํ
 อิติ มาตา วิหญฺญติ.

๑๗๒. เอวํ กิจฺจามโต โปโส
 มาตุ อปริจารโก
 มาตริ มิจฺจาจริตฺวาน
 นิริยํ โส อูปฺชฺชติ.

๑๗๓. เอวํ กิจฺจามโต โปโส
 ปิตุ อปริจารโก
 ปิตริ มิจฺจาจริตฺวาน
 นิริยํ โส อูปฺชฺชติ.

๑๗๔. ธนาปี ธนกามานํ
 นสฺสติ อิติ เม สุตํ
 มาตริ อปริจาริตฺวาน
 กิจฺจํ วา โส นิคฺจฺจติ.

และทรัพย์ของบิดา เพื่อบุตรนั้น
 ด้วยตั้งใจว่าทรัพย์ทั้งสอง ฟังเป็น
 ของบุตรแห่งเรา.

๑๗๑. มารดายังบุตรให้ศึกษาว่า อย่างนี้
 ลูก อย่างโน้นลูก ย่อมลำบาก
 เมื่อบุตรกำลังรุ่นคะนอง มารดา
 คอยมองดูบุตร ผู้หลงเพลิดเพลिन
 ในภรรยาของผู้อื่น จนพลบค่ำก็ยังไม่
 กลับมา ย่อมเดือดร้อนด้วย
 ประการฉะนี้.

๑๗๒. บุตรผู้อันมารดาเลี้ยงดูมาแล้ว ด้วย
 ความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุง
 มารดา บุตรนั้นชื่อว่าประพฤตินิด
 ในมารดา ย่อมเข้าถึงนรก.

๑๗๓. คนผู้อันบิดาเลี้ยงมาแล้ว ด้วย
 ความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุงบิดา
 บุตรนั้น ชื่อว่าประพฤตินิดในบิดา
 ย่อมเข้าถึงนรก.

๑๗๔. เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง
 มารดา แม้ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตร
 ทั้งหลายผู้ปรารถนาทรัพย์ ย่อม
 ฉิบหายไป หรือบุตรนั้นย่อมเข้าถึง
 ความลำบาก.

๑๗๕. ธนาปี ธนคามานี
 นสุสติ อิติ เม สุตัง
 ปีตรัง อปริจริตวาน
 กิจจัน วา โส นิคจจติ.

๑๗๖. อานนุโท จ ปโมโท จ
 สทา หสิตกัปปิตัง
 มาตรัง ปริจริตวาน
 ลพฺภเมตัง วิชานโต.

๑๗๗. อานนุโท จ ปโมโท จ
 สทา หสิตกัปปิตัง
 ปีตรัง ปริจริตวาน
 ลพฺภเมตัง วิชานโต.

๑๗๘. ทานญจ ปิยวาจา จ
 อตฺถจริยา จ ยา อิตฺ
 สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ
 ตตฺถ ตตฺถ ยถารหัง
 เอเต โข สงฺคหา โลก
 รตฺสฺสาณิว ยายโต.

๑๗๙. เอเต จ สงฺคหา นาสุสุ
 น มาตา ปุตุตการณา
 ลภถ มานัง ปุชฺชัง วา
 ปีตา วา ปุตุตการณา.

๑๗๕. เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง
 บิดา แม่ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตรทั้งหลาย
 ผู้ปรารถนาทรัพย์ ย่อมฉิบหายไป
 หรือบุตรนั้น ย่อมเข้าถึงความลำบาก.

๑๗๖. ความรื่นเริง ความบันเทิง และ
 ความหัวเราะเล่นกันในกาลทุกเมื่อ
 บัณฑิตผู้รู้แจ้ง พึงได้ความรื่นเริง
 เป็นต้นนั้น เพราะบำรุงมารดา.

๑๗๗. ความรื่นเริง ความบันเทิง และ
 ความหัวเราะเล่นกันในกาลทุกเมื่อ
 บัณฑิตผู้รู้แจ้ง พึงได้ความรื่นเริง
 เป็นต้นนั้น เพราะบำรุงบิดา.

๑๗๘. สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ คือทาน
 การให้ ๑ ปิยวาจา เจรจาคำ
 น่ารัก ๑ อตฺถจริยา การประพฤติ
 ประโยชน์ ๑ สมานตฺตตา ความ
 เป็นผู้ มีตนเสมอในธรรมทั้งหลาย
 ตามสมควรในที่นั้น ๆ ๑ ย่อมมี
 ในโลกนี้ เหมือนเพลารถ ย่อมมีแก่
 รถที่กำลังแล่นไปอยู่ฉะนั้น.

๑๗๙. ถ้าว่า สังคหวัตถุเหล่านี้ไม่เพียงมีใน
 โลก มารดาก็จะไม่เพียงได้รับความ
 นับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่ง
 บุตร หรือบิดาก็จะไม่เพียงได้รับความ
 นับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่ง
 บุตร.

๒. โสณนันทบาทกวรรณนา (๕๓๒)

เทวดา นุสัติ อิทํ สตุถา เขตวเน
วิหรนุโต เอกํ มาตุโปสกภิกขุํ อารพุก
กเถสิ.

วตุถุ สามชาตเก วตุถุสทิสเมว.
ตทา ปน สตุถา “มา ภิกขเว อิมํ
ภิกขุํ อชฺชฌายิตถ ไปราณกปณฺชิตา
สกลสมฺพุทฺธิปรชฺชํ ลภมานาปี ตํ
อคเหตุวา มาตาปิตโร ไปเสนฺตียเวา”ติ
วตุวา อตีตํ อหาริ

อตีเต พาราณสี พุรหุม-
วทุชนนฺนาม นครํ อโหสิ. ตตุถ
มโนไซ นาม ราชา รชฺชํ กาเรสิ.
ตตุถ อญฺเจตโร อสึติโกฏวิภโว
พุราหุณฺมมหาสาไล อปฺตฺตโก อโหสิ.
ตสฺส พุราหุณฺณี เตเนว “โกติ ปฺตฺตํ
ปฺตฺเถหิ”ติ วตุเต ปตฺเถสิ.

อถ โพิสตุโต พุรหุมโลกา จวิตฺวา
ตสฺสา กุจฺฉิสฺมี ปฏิสนฺธิ คณฺหิ.
ชาตสฺส จสฺส “โสณกฺมาโร”ติ นามํ

๓. พรณนาโสณนันทบาทก (๕๓๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยง
มารดารูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า พระผู้เป็นเจ้าของเทวดาหรือหนอ
ดังนี้เป็นต้น.

เรื่องของชาดกนี้เหมือนเรื่องในสามชาดก
นั่นเอง. ก็ในกาลนั้น พระศาสดาตรัสว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่ายกโทษ
ภิกษุนี้เลย บัณฑิตในปางก่อนทั้งหลาย
แม้ได้ราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้นก็ไม่รับ
สมบัตินั้น ย่อมเลี้ยงมารดาบิดาเท่านั้น”
จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า

ในอดีตกาล เมืองพาราณสีได้เป็น
พระนคร ชื่อว่าพรหมวัทนะ. พระราชา
ทรงพระนามว่า มโนชะ เสวยราชสมบัติ
อยู่ในพระนครนั้น. มีพราหมณ์มหาศาล
คนใดคนหนึ่ง มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ แต่
ไม่มีบุตรอยู่ในพระนครนั้น. เมื่อพราหมณ์
นั้น กล่าววว่า “ดูกรนางผู้เจริญ เจ้าจง
ปรารถนาบุตรเถิด” นางพราหมณี (ผู้
ภรรยา) ของเขาได้ปรารถนาแล้ว.

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เคลื่อนจากพรหมโลก
มาถือปฏิสนธิในครรภ์ของนางพราหมณี
นั้น. ก็เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นเกิดแล้ว

กรีส. ตสฺส ปทสา คมนกาเล
อญฺเอยปี สตุโต พุรุมโลกา จวิตฺวา
ตสฺสาเยว กุจฺฉิมิ ปฏิสนฺธิ คณฺหิ.
ตสฺส “นนฺทกุมารโ”ติ นามํ กรีสฺ.

เตสํ อุกฺคหิตเวทานํ สพุพฺพิปฺปานํ
นิปฺผลตฺตี ปตฺตานํ วยปฺปตฺตํ
รูปสมฺบํทํ ทิสฺวา พุราหฺมณเ
พุราหฺมณเ อามนฺเตตฺวา “โภติ ปฺตตํ
โศณกุมารํ ฆรพฺนุชฺฌเนน พนฺธิสฺสามา”ติ
อาห. สา “สาธฺ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา
ปฺตตสฺส ตมตฺถํ อาจิกฺขิ.

โส “อลํ อมฺม มยฺหิ ฆราวาเสน
อหิ ยาวชิวํ ตฺเมห ปฏฺิจคฺคิตฺวา
ตฺมุหํ อจฺเจยน หิมวฺนฺตํ ปวิสิตฺวา
ปพฺพิชฺฉิสามิ”ติ อาห. พุราหฺมณเ
พุราหฺมณสฺส ตมตฺถํ อาโรเจสิ.

เต ปฺนปฺปฺนํ กเถนฺตาปี ตสฺส
จิตฺตํ อลภิตฺวา นนฺทกุมารํ อามนฺ-
เตตฺวา “ตาต เตนฺหิ ตฺวํ กุญฺญมฺพํ
ปฏฺิจชฺชาหิ”ติ วตฺวา “นํหิ ภาตฺรา
จฺจทฺทิตฺเชพฺพิ สีสฺเสน อุกฺขิปามิ. อหิ
ปน ตฺมุหํ อจฺเจยน ภาตฺราว

มารดาบิดาตั้งชื่อว่า “โศณกุมาร”. ใน
เวลาที่กุมารนั้นเดินได้ สัตว์แม่อื่นก็
เคลื่อนจากพรหมโลกมาถืออุปนิสัยใน
กรรมของนางพราหมณีนั้นแล. มารดา
บิดาได้ตั้งชื่อแก่กุมารนั้นว่า “นันทกุมาร”.

เมื่อกุมารทั้งสองนั้นเรียนพระเวท ได้ถึง
ความสำเร็จศิลปศาสตร์ทั้งหมดแล้ว
พราหมณ์เห็นรูปสมบัติ อันถึงความ
เจริญวัยของกุมาร จึงเรียกนางพราหมณี
มา กล่าวว่า “แน่ะนางผู้เจริญ เราจักผูก
โศณกุมารผู้บุตร ด้วยเครื่องผูกคือเรือน”.
นางรับว่า “ดีละ” จึงบอกเนื้อความนั้น
แก่บุตร.

โศณกุมารนั้นกล่าวว่า “อย่าเลยแม่
ด้วยการอยู่ครองเรือนของฉัน ฉันจัก
ปฏิบัติท่านทั้งสองจนตลอดชีวิต เมื่อท่าน
ทั้งสองล่วงลับไปแล้ว ฉันก็จักเข้าไปสู่ป่า
หิมพานต์บรรพชา”. นางพราหมณี
จึงบอกเนื้อความนั้นแก่พราหมณ์.

ชนทั้งสองนั้น แม้กล่าวอยู่บ่อย ๆ
ก็ไม่ได้ความตกลงใจของโศณกุมารนั้น
จึงเรียกนันทกุมารมากล่าวว่า “แน่ะพ่อ
ถ้าเช่นนั้นเจ้าจงปกครองทรัพย์สมบัติ”
เมื่อเขาตอบว่า “ฉันจะไม่ยื่นศิระระองรับ
ก่อนเขฬะที่พี่ชายถ่มทิ้งไว้ แต่เมื่อท่าน

สทุธิ ปพฺพชิสฺสามี”ติ วุตฺเต เตสํ
 วจันํ สุตฺวา “อิเม เทว เอวํ ตฺรณาว
 กามे ชนฺตติ กิมํคํ ปน มยํ
 สพฺเพเยว ปพฺพชิสฺสามา”ติ จินฺตเตตฺวา
 “ตาตา ก็ โว อมฺหากํ อจฺจเยน
 ปพฺพชฺชชย อิทาเนว สพฺเพเยว มยํ
 ปพฺพชิสฺสามา”ติ รณฺโถ อาโรเจตฺวา
 สพฺพิ ธิํ ทานมฺเช วิสฺชเชตฺวา
 ทาสชนํ ภูชิสฺสํ กตฺวา ภาตึนํ
 ทาทพฺพยฺตฺตํ ทตฺวา จตฺตาโรปี
 ชนา พุรฺหมวทฺธนฺนคฺรา นิกฺขมิตฺวา
 หิมวณฺตปฺปเทเส ปณฺจวณฺณปทุมสณฺจณฺนํ
 สรํ นิสฺสาย รมณียे วณฺสณฺฑเท
 อสฺสมํ มาเปตฺวา ปพฺพชิตฺวา ตตฺถ
 วสีสุ.

อุโกปี มาตาปิตโร ปฏฺิขคฺคิสุ. ปาโตว
 เนสํ ทนฺตกฏฺจญฺจ มฺขโรวโนทกญฺจ
 ทตฺวา ปณฺณสาลญฺจ ปรีเวณญฺจ
 สมฺมุชฺชิตฺวา ปานียํ อุปฏฺจเปตฺวา
 อรณฺญคโต มคฺฐผลาผลานิ อหริตฺวา
 มาตาปิตโร ชาทาเปนฺติ อุณฺเห
 วา สีเตน วา วารินา นหาเปนฺติ

ทั้งหลายลวงไปแล้ว ฉันทักบรพชา
 พร้อมด้วยพี่ชาย” ได้ยินคำพูดของ
 ลูกชายเหล่านั้นจึงคิดว่า “บุตรทั้งสอง
 เหล่านี้ กำลังหนุ่มอยู่อย่างนี้ ยังละกาม
 ทั้งหลายได้ ก็จะป่วยกล่าวไปไยเล่า
 เราทั้งหมดนั้นแหละจักบวช” จึงกล่าวว่า
 “แน่ะพ่อทั้งหลาย จะมีประโยชน์อะไร
 สำหรับท่านด้วยการบรพชา โดยลวงไป
 ของพวกเรา เราทั้งหมดนั้นแหละจักพากัน
 บวชในบัดนี้ทีเดียว” จึงทูลลาพระราชา
 แล้วบริจาคทรัพย์ทั้งหมด ในทางทาน
 กระทำคนที่เป็นทาสให้เป็นไทย ให้สิ่งของ
 ที่สมควรจะให้แก่ญาติทั้งหลาย แม้ทั้ง ๔
 คน ได้ออกจากเมืองพรหมวาทธน์ อาศัย
 สระน้ำดารดาษไปด้วยดอกปทุมมี ๕ สี
 ในหิมวันตประเทศ แล้วสร้างอาศรมบท
 ในไพรสณฑ์อันน่ารื่นรมย์ บรพชาแล้ว
 อาศัยอยู่ในอาศรมนั้น.

พระดาบสโสณะและนันทะ แม้ทั้งสอง
 ก็ปฏิบัติมารดาบิดาแล้ว. แต่เข้าก็ให้
 ไม้สีฟัน และน้ำล้างหน้าแก่มารดา
 และบิดาเหล่านั้น จึงกวาดบรณศาลา
 และบริเวณ เข้าไปตั้งน้ำฉันไว้เสร็จแล้ว
 ไปในป่านำเอาผลไม้น้อยใหญ่ มีรส
 อร่อยมาให้มารดาและบิดาบริโภค ให้ท่าน

ชฎา โสเธนติ ปาทปริกมมาทีนิ เนลล์
กโรนติ.

เอว อทุธานะ คเต นนุทปณฺชิตโต
“มยา อามตผลาผลาเนว ปจฺม
มาตาปิตโร ชาทาเปสุสามิ”ติ จินฺเตสิ.
โส ปุโรโตว คนฺตฺวา หิยโย จ
ปรหิยโย จ คหิตฏฺจฺจฺนโต ยานิ
วา ตานิ วา ปาโตว อหริตฺวา
มาตาปิตโร ชาทาเปติ. เต ตานิ
ชาทิตฺวา มุขํ วิกฺขาลेतฺวา อุโปสถิกา
ภวนฺติ. โสณปณฺชิตโต ปน ทูริ
คนฺตฺวา มรฺุผลาผลานิ สุปกฺกานิ
อหริตฺวา อุปฺนาเมติ.

อถ นํ “ตาท กนิฏฺเจเน เต
อามตานิ มยํ ปาโตว ชาทิตฺวา
อุโปสถิกา ชาตา อิทานิ โน
อตุโถ นตฺถิ”ติ วทฺนฺติ. อิติ ตสฺส
วรผลาผลานิ ปริภอคํ น ลภนฺติ
วินสฺสฺนฺติ. ปฺนทิวเสสุปี ตเถวาทิ.
เอว โส ปญฺจาภิญฺเจตาย ทูริ
คนฺตฺวาปี อหริ. เต ปน น
ชาทนฺติ.

อาบน้ำร้อนหรือน้ำเย็น ชำระมวยผม
ของท่าน กระทำการนวดเท้าเป็นต้นแก่
ท่านทั้งสองนั้น.

เมื่อกาลนานล่วงไปอย่างนี้ นันท
บัณฑิตคิดว่า “เราจักให้มารดาบิดา
บริโภคผลไม้เนื้อใหญ่ที่เรานำมานั้นแล
ก่อน”. เขาจึงไปลวงหน้านำเอาผลไม้เล็ก
และผลไม้เนื้อแต่เข้าตรู จากที่อันตน
ถือเอาแล้วในวันวานบ้าง ในวันวานขึ้น
บ้าง มาให้มารดาบิดาบริโภค. มารดา
บิดานั้นบริโภคผลไม้เหล่านั้นแล้ว ก็
บ้วนปาก สมาทานรักษาอุโบสถ. ส่วน
โศณบัณฑิตไปที่ไกล นำเอาผลไม้เนื้อ
ใหญ่ มีรสอร่อยสุกดีมา น้อมเข้าไปให้.

ลำดับนั้น มารดาบิดาจึงกล่าวกับเธอว่า
“แน่ะพ่อคุณ เราทั้งสองบริโภคผลไม้ที่
น้องของเจ้านำมาแต่เข้าแล้วรักษาอุโบสถ
บัดนี้ เราทั้งสองไม่มีความต้องการ”.
บิดามารดาไม่ได้บริโภค ผลไม้เนื้อใหญ่
ที่ดีของโศณบัณฑิตนั้น ผลไม้เนื้อใหญ่
ย่อมเน่าเสียไปด้วยประการฉะนี้. แม้
ในวันรุ่งขึ้น ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน.
โศณดาบสนั้น แม้ไปสู่ที่ไกล ก็นำเอา
ผลไม้มาได้อย่างนี้ เพราะท่านได้
อภิญญา ๕ ประการ. แต่มารดาบิดา
นั้นไม่บริโภค.

อถ มหาสตุโต จินฺตเตสิ
 “มาตาปิตโร เม สุขุมาลา นนุโท
 ยานิ วา ตานิ วา อปกุกฺกปุกฺกานิ
 ผลาผลานิ อหริตฺวา ขาทาเปติ
 เอวํ สนฺตเปปี อิมเ น จีรํ
 ปวตฺติสฺสนฺตํ นิวาเรสฺสามิ นนุ”ติ.
 อถ นํ อามนฺเตตฺวา “นนุท อิตฺ
 ปญฺจาย ผลาผลํ อหริตฺวา
 มมาคมนํ ปฏิมานะหิ อุกฺโกปี เอกโตว
 ขาทาเปสฺสามา”ติ อห. เอวํ วุตฺตเปปี
 อตฺตโนว ปุณฺณํ ปจฺจาสีสนฺโต น
 ตสฺส วจฺนํ อกาสิ.

อถ มหาสตุโต “นนุโท มม
 วจฺนํ อกรินฺโต อยฺตฺตํ กริตฺติ
 ปลาเปสฺสามิ นํ ตโต เอกโกว
 มาตาปิตโร ปฏิชฺคฺคิสฺสามิ”ติ จินฺตเตตฺวา
 “นนุท ตฺวํ อโนวาทโก ปณฺทิตานํ
 วจฺนํ น กริสฺสี อหํ เขฎฺฐโจ
 มาตาปิตโร มเมว ภารา อหเมว
 เน ปฏิชฺคฺคิสฺสามิ ตฺวํ อธิ วสิตฺตํ
 น ลจฺจสิ อญฺเจตฺถ ยาหิ”ติ ตสฺส
 อจฺจริ ปหริ.

ลำดับนั้น พระมหาสัตรีคิดว่า
 “มารดาบิดาของเรา เป็นสุขุมาลชาติ
 นันทะไปหาผลไม้ใหญ่ใหญ่ ดิบบ้าง
 สุกบ้าง มาให้ท่านบริโภค แม้เมื่อเป็น
 เช่นนี้ ท่านทั้งสองนี้จักไม่เป็นอยู่ได้นาน
 เราจักห้ามน้องนันทะนั้น”. ลำดับนั้น
 โสณดาบสเรียกเธอมาพูดว่า “ดูกรนันทะ
 จ้าเต็มแต่ขึ้นไป น้องหาผลไม้ใหญ่ใหญ่
 มาแล้ว จงรอฟีกลับมาก่อน แม้เรา
 ทั้งสองคนจักให้มารดาบิดาบริโภครวม
 กัน”. เมื่อพระมหาสัตรี แม้กล่าวอย่าง
 นี้แล้ว นันทดาบสมุ่งหวังความดีของตน
 อย่างเดียว ไม่ได้กระทำตามคำของ
 พี่ชายนั้น.

ครั้งนั้น พระมหาสัตรีคิดว่า “น้องนันทะ
 ไม่ทำตามคำของเรา ย่อมกระทำกรรม
 อันไม่สมควร เราจักขับไล่เธอไป แต่
 นั้น เราผู้เดียวเท่านั้นจักปฏิบัติมารดาบิดา”
 จึงพูดว่า “ดูกรนันทะ เจ้าเป็นผู้ไม่อยู่
 ในโอวาท ไม่กระทำตามคำของบัณฑิต
 ทั้งหลาย เราเป็นพี่ชาย มารดาบิดาเป็น
 ภรรยาของเราเท่านั้น เราผู้เดียวจักปฏิบัติ
 ท่านทั้งสองนั้น เจ้าจักไม่ได้เพื่อจะอยู่
 ในที่นี้ จงไปอยู่เสียในที่อื่น” จึงดีดนิ้วมือ
 ชูส่าทับนันทดาบสนั้น.

โศ เตน ปลาปีโต ตสฺส
 สนฺตึเก จาตุ อสฺสโกนฺโต ตํ
 วนฺทิตฺวา มาตาปีตโร อุตฺตมิตฺวา
 ตมตฺถํ อโรเจตฺวา วนฺทิตฺวา อตฺตโน
 ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา กสิณํ โอลิเกตฺวา
 ตํ ทิวสเมว ปญฺจาภิญฺญา อฏฺฐ-
 สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา จินฺตฺสิ
 “อหํ สีเนรุปาทโต รตนวาลุกานิ
 อahrtitฺวา มม ภาตฺ ปณฺณสาลาย
 ปริเวณฺเน โอลิเกตฺวา ภาตฺริ ชมาเปตฺตุ
 ปโหมมิ เอวํปิ น โสภิสฺสฺสฺติ อนฺตตฺตโต
 อุกกํ อahrtitฺวา มม ภาตฺ
 ปณฺณสาลายํ ปริเวณฺเน โอลิสฺสฺสฺสฺติ
 ภาตฺริ ชมาเปตฺตุ ปโหมมิ เอวํปิ น
 โสภิสฺสฺสฺติ สเจ เม ภาตฺริ เทวตานํ
 วเสน ชมาเปยฺยํ จตฺตาริ มหาราชาโน
 สกฺกญฺจ อานฺเตตฺวา ภาตฺริ ชมาเปตฺตุ
 ปโหมมิ เอวํปิ น โสภิสฺสฺสฺติ อิมํ
 สกฺกชฺมฺพุทฺธิเป มโนชฺชํ อคฺคฺราชานํ
 อาทึ กตฺวา ราชาโน อานฺเตตฺวา
 ชมาเปตฺตุ ปโหมมิ เอวํ สนฺเต มม
 ภาตฺริ คฺุณฺเน สกฺกชฺมฺพุทฺธิเป อวตฺถริตฺวา
 คมิสฺสฺสฺติ จนฺโท วยิ สฺสุริโย วยิ
 จ ปญฺญาภิสฺสฺสฺติ”ติ.

นันทดาบสนั้น ถูกโศณดาบสพี่ชาย
 นั้นขับไล่ ไม่อาจอยู่ในสำนักของพี่ชาย
 ได้ จึงไหว้พี่ชายแล้วเข้าไปหา มารดาบิดา
 บอกเนื้อความนั้น แล้วไหว้ มารดาบิดา
 จึงเข้าไปสู่บรรณศาลาของตน พงศ์กุณฺธิ
 เป็นอารมณ์ ในวันนั้นนั่นเอง ก็ยังอภิญา
 ๕ สมบัติ ๘ ให้เกิดขึ้น จึงคิดว่า “เรา
 จักนำทรายแก้วแต่เชิงเขาสีเนรุมา เกลี่ยลง
 ที่บริเวณแห่งบรรณศาลาพี่ชายของเรา
 ย่อมเพียงพอที่จะให้พี่ชายอดโทษได้ แม้
 การกระทำอย่างนี้จักยังไม่งดงาม เราก็
 จะนำเอาน้ำจากสระอโนดาตมารดลงใน
 บริเวณศาลาพี่ชายของเรา ก็เพียงพอจะ
 ให้พี่ชายอดโทษได้ แม้การกระทำอย่างนี้
 จักยังไม่งดงาม ถ้าเราพึงยังพี่ชายของเรา
 ให้อดโทษด้วยอำนาจของเทวดาทั้งหลาย
 เราจักไปนำเอาท้าวมหाराชทั้งสิ้น และ
 ท้าวสัฏกะมาย่อมเพียงพอจะยังพี่ชายให้
 อดโทษได้ แม้การกระทำอย่างนี้จักยังไม่
 งดงาม เราจักไปนำเอาพระราชาทรงหลาย
 ตั้งแต่พระเจ้ามโนชะ ผู้เป็นพระราชผู้เลิศ
 ในชมพูทวีปทั้งสิ้นเป็นต้น ก็ย่อมจะ
 เพียงพอให้พี่ชายอดโทษได้ เมื่อเป็นเช่นนี้
 คุณแห่งพี่ชายของเรา ก็จักแผ่ตลบไปใน
 ชมพูทวีปทั้งสิ้น จักปรากฏประดุจพระจันทร์
 และพระอาทิตย์ (ในสากลโลก) ฉะนั้น”.

โส ดาวเทว อิทุธิยา คนุตวา
 พรหมวาทนนครเร ตสฺส รณโณ
 นิเวสนทฺวาเร โอตริตฺวา "เอโก กิร
 โว ตาปโส ทฏฺฐกาโม"ติ รณโณ
 อาโรจาเปสิ. ราชา "กึ ปพฺพชิตสฺส
 มยา ทิฏฺฐเณ อาหารตฺถาย อาคโต
 ภวิสฺสตี"ติ ภตฺตํ ปหิณฺนิ. โส ภตฺตํ
 น อิจฺฉิ. ตณฺหุํ ปหิณฺนิ. โส
 ตณฺหุํ น อิจฺฉิ. วตฺถํ ปหิณฺนิ.
 โส วตฺถํ น อิจฺฉิ. ตมฺพุํ ปหิณฺนิ.
 โส ตมฺพุํ น อิจฺฉิ.

อถสฺส สนฺติเก ทฺตํ ปหิณฺนิ
 "กิมตฺถาย อาคโตสิ"ติ. โส เตน
 ปุญฺโຈ "ราชานํ อูปญฺจาตุ อาคโตมฺหิ"ติ
 อาห. ตํ สุตฺวา ราชา "พฺหุ มม
 อูปญฺจกา อตฺตโน ตาปสฺกมฺมํ
 กโรตฺถ"ติ ปาเหสิ. โส ตํ สุตฺวา "อหํ
 ตมฺหากํ อตฺตโน พเลน สกฺลขมฺพฺที่เป
 รชฺชํ คเหตุวา ทสฺสามิ"ติ อาห.

ในขณะนั้นนั่นเอง พระนันทดาบสนั้น
 ก็เหาะไปด้วยฤทธิ์ลงที่ประตูพระนิเวศน์
 ของพระราชานั้น ในพรหมวาทนนคร
 สั่งให้ราชบุรุษกราบทูลแก่พระราชาวา
 "ได้ยินว่า ดาบสคนหนึ่ง ใครจะเข้าเฝ้า
 พระองค์". พระราชาตรัสว่า "ประโยชน์
 อะไรด้วยเราเห็นบรรพชิต บรรพชิตนี้
 จักมา เพื่อต้องการอาหาร" ทรงส่ง
 ภัตตาหารไปถวาย. พระดาบสนั้นไม่
 ปรรณนาภัต พระราชาทรงส่งข้าวสาร
 ไป. พระดาบสนั้นไม่ปรรณนาข้าวสาร.
 พระราชาทรงส่งผ้าไป. พระดาบสนั้นไม่
 ปรรณนาผ้า. พระราชาทรงส่งหมากพลู
 ไปถวาย. พระดาบสนั้นไม่ปรรณนา
 หมากพลู.

ลำดับนั้น พระราชาจึงทรงส่งทูตไปใน
 สำนักพระดาบสนั้นว่า "พระผู้เป็นเจ้าของ
 มาแล้ว เพื่อประโยชน์อะไร". พระดาบส
 นั้นถูกทูตนั้นถามแล้วจึงบอกว่า "เรามา
 เพื่อบำรุงพระราชา". พระราชาทรงสดับ
 คำนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้คนไปบอกว่า
 "คนอุปัฏฐากของเรามีมาก ท่านจงกระทำ
 การงานแห่งดาบสของตนเถิด". พระดาบส
 นั้นฟังคำนั้นจึงกล่าวว่า "อาตมาจักยึด
 เอาการาสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้นด้วยกำลัง
 ของตน แล้วจักถวายแก่พระองค์".

ตี สุตฺวา ราชา จินฺตฺสึ “ปพฺพชิตา
นาม ปณฺทิตา กิณฺจึ อุบายํ
ชานิสฺสนฺตี”ติ ตี ปกฺโกสาเปตฺวา
อาสเน นิสฺสาเปตฺวา วณฺทิตฺวา “ภนฺเต
ตุเมห กิร มยฺหิ สกฺลชมฺพุทฺธิเป
รชฺชํ คเหตุวาทสฺสธา”ติ ปุจฺฉิ.
“อาม มหาราชาทิ. “กถํ คณฺหิสฺสธา”ติ.
“มหาราช อนฺตมโส ชุทฺทกมฺกุชีกาย
ปิวณมตฺตํปี โลहितํ กสฺสจฺจึ อนฺุ-
ปาเทตฺวา ตว ธนฺจฺเจทํ อกตฺวา
อตฺตโน อิทฺธิยา คเหตุวาทสฺสสามิ
อปีจ เกวลํ ปปณฺจํ อกตฺวา อชฺเชว
นิกฺขมิตฺตุ วมฺภูตี”ติ.

โส ตสฺส วจันํ สทฺทหิตฺวา
เสนางคปริวฺโต นครา นิกฺขมิ. สเจ
เสนาย อุณฺ्हํ โหติ นนฺทปณฺทิตฺโต
อตฺตโน อิทฺธิยา ฉายํ กริตฺวา สิตํ
กโรติ เทเว วสฺสนฺเต เสนาย อุปริ
วสฺสิตฺตุ น เทติ อุณฺ्हํ วา สิตํ
วา วาเรติ มคฺเค กณฺฏกขานุกาทโย

พระราชานัน ทรงสดับคํานั้นแล้ว จึง
ทรงดำริว่า “ธรรมด่าว่า บรรพชิตทั้งหลาย
เป็นบัณฑิต คงจักทราบอุบายอะไร ๆ”
จึงรับสั่งให้นิมนต์ดาบสนั้นเข้ามา ให้นั่ง
บนอาสนะ ให้อ่านแล้วตรัสถามว่า “ข้าแต่
พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ได้ยินว่า พระผู้-
เป็นเจ้า จักยึดเอาราชสมบัติในชมพูทวีป
ทั้งสิ้น แล้วจักมอบให้แก่ข้าพเจ้าหรือ”.
ดาบสกล่าวว่ “เป็นเช่นนั้นมหาราช”.
พระราชานัน ตรัสว่า “จักยึดเอาอย่างไร”.
ดาบสกล่าวว่ “มหาบพิตร อาตมา
จักไม่ให้โลหิต แม้มาตรว่าแมลงตัวน้อย
ดื่มกินได้โดยกำหนดอย่างต่ำ ให้บังเกิดขึ้น
แก่ใคร ๆ เลย ทั้งไม่ทำการสิ้นเปลือง
พระราชทรัพย์ของพระองค์ด้วย จักยึด
เอาด้วยฤทธิ์ของอาตมา แล้วมอบถวาย
พระองค์ ก็แต่ว่าไม่ควรกระทำการชักช้า
อย่างเดียว ควรรีบเสด็จออกในวันนี้แหละ
มหาบพิตร”.

พระราชานัน ทรงเชื่อถ้อยคํ่าของ
นันทดาบสนัน ทรงแหวดล้อมด้วยองค์
แห่งเสนาเสด็จออกจากพระนคร. ถ้า
ความร้อนมีแก่เสนา นันทบัณฑิตก็นิรมิต
เงาด้วยฤทธิ์ของตน กระทำให้เย็น เมื่อ
ฝนตกอยู่ ก็ไม่ให้ฝนตกเบื้องบนเสนา
ห้ามความร้อนและความหนาว บันดาล

สพฺพปริสุสเย อนฺตรธาเปสิ มคฺคํ
 กสิณมณฺฑลํ วย สมํ กตฺวา สยํปี
 อากาเส จมฺมํ ปตฺถริตฺวา ปลฺลงฺเก
 นิสินฺโน เสนาย ปริวฺโต คจฺฉสิ.

เอวํ เสนํ อาทาย ปจฺมํ
 โกสลรฏฺจ์ คนฺตฺวา นครสุสาวิทุเร
 ขนฺธาวารํ นิवासาเปตฺวา “ยฺหุํ วา
 โน เทตฺ สุตจฺฉตฺตํ วา เทตฺ”ติ
 โกสลรบฺโเบ ทฺตํ ปหิณฺนิ. โส ทฺตสุส
 วจฺนํ สุตฺวา กุชฺฉิตฺวา “กึ อหํ
 น ราชาคิ ยฺหุํ ทมฺมี”ติ เสนาย
 ปุรฺกฺขโต นิกฺขมิ. เทว เสนา
 ยฺหุณฺติ อารภิสฺสุ.

อถ นนฺทปณฺทิตโต ทฺวินฺนํปี อนฺตเร
 อตฺตโน นิสินฺนํ อชินฺจมฺมํ มหนฺตํ
 กตฺวา ปสาเรตฺวา ทฺวีหิ เสนาหิ
 ชิตฺตสเร จมฺเมเนว สมฺปฏฺิจฺฉิ.
 เอกเสนายปี โกจิ กณฺเฑน วิทฺโธ
 นาม นตฺถิ. หตฺถคตฺตานํ ปน
 กณฺเฑนํ ขเยน เทวปี เสนา
 นิสฺสุสาหา อฏฺจิสฺสุ.

อันตรรายทั้งหมด มีชวากหนามและตอไม้
 เป็นต้น ให้อันตรธานหายไป นิรมิตหนทาง
 ให้ราบเรียบประดุจมณฑลแห่งกสิณ แม้
 ตนเองปลูลาดแผ่นดินนี้ นั่งขัดบั๊งลังก์
 มีหมู่เสนาแวดล้อมลอยไปในอากาศ.

นันทบัณฑิตดาบสนั้น พาหมู่เสนา
 ไปถึงแคว้นโกศลก่อนอย่างนี้ สั่งให้หยุด
 กองทัพตั้งค่ายไม่ไกลเมือง ส่งทูตไปทูล
 พระเจ้าโกศลราชาว่า “พระองค์จะให้
 การรบแก่พวกเรา หรือจะให้เสวตฉัตร”.
 พระเจ้าโกศลนั้น ทรงสดับคำทูตแล้ว
 กริ้ว จึงตรัสว่า “เราไม่ใช่พระราชาหรือ
 เพราะฉะนั้นเราจะให้การรบ” ทรงจัด
 ไพร่พลให้ประจัญหน้า ยกพลออกไป.
 เสนาทั้งสองฝ่ายเริ่มจะรบกัน.

ลำดับนั้น นันทบัณฑิตนิรมิตหนังเสือ-
 เหลือง ซึ่งเป็นที่นั่งของตนให้ใหญ่โต ซึ่ง
 ไว้ในระหว่างกองทัพทั้ง ๒ ฝ่าย คอยรับ
 ลูกศรที่เสนาทั้งหลายทั้ง ๒ ฝ่ายยิงมา
 ด้วยแผ่นดินนั้นแหละ. แม้ไพร่พล
 คนหนึ่ง ใคร ๆ ชื่อว่า ถูกลูกศรแทงแล้ว
 ไม่มี. พลเสนาทั้ง ๒ ฝ่ายหมดความ
 อุตสาหะได้ยืนอยู่แล้วเพราะความสิ้นไป
 แห่งลูกศรที่อยู่ในมือ.

นันทบัณฑิต มโนชราชสุส สนฺติกั
 คนฺตฺวา “มา ภายิ มหาราช”ติ
 อสุสาเสตฺวา โสลลสุส สนฺติกั
 คนฺตฺวา “มา ภายิ มหาราช นตฺถิ
 เต ปริปนฺโต ตว รชฺชํ ตเวว
 ภวิสฺสตี เกวลํ มโนชรวณฺโณ วเส
 ปวตฺตติ โหตุ”ติ อาห. โส ตสุส
 สทฺทหิตฺวา “สาธฺว”ติ สมฺปฺญิจฺฉิ. อถ
 นํ มโนชราชสุส สนฺติกั เนตฺวา
 “มหาราช โสลลราชา ตว วเส
 ปวตฺตติ อิมสุส รชฺชํ อิมสุเสว
 โหตุ”ติ.

โส “สาธฺว”ติ สมฺปฺญิจฺฉิตฺวา ตํ
 อตฺตโน วเส วตฺเตตฺวา เทว
 เสนาโย อาทาย อญฺครภูจํ คนฺตฺวา
 อญฺครภูจํ คเหตุวา ตโต มคฺชรภูจฺนุ”ติ
 เอเตนฺนุปาเยน สกลสมฺพุทฺธิเป ราชานो
 อตฺตโน วเส วตฺเตตฺวา ตโต เตหิ
 ปริวุโต พุรฺหมวทฺธนนครเมว คโต.
 รชฺชํ คณฺหนฺโต ปเนส สตฺตฺนุํ
 สํวจฺจฺรณํ อฺุปริ สตฺตฺทิวสาคิเกหิ
 สตฺตฺมาเสหิ คณฺหิ. โส เอเกกราช-

นันทบัณฑิตไปสู่สำนักของพระเจ้ามโนชะ
 แล้วทูลปลอบว่า “พระองค์อย่าทรงกลัว
 ไปเลย มหาบพิตร” แล้วไปสู่สำนักของ
 พระเจ้าโกศลทูลว่า “พระองค์อย่าทรง
 กลัวไปเลยมหาราช อันตรายไม่มีแก่
 พระองค์ ราชสมบัติของพระองค์ก็จักคง
 ยังเป็นของพระองค์อยู่ตามเดิม ขอจง
 เป็นไปในอำนาจของพระเจ้ามโนชะอย่าง
 เดียวเท่านั้น”. พระเจ้าโกศลนั้น ทรงเชื่อ
 นันทบัณฑิตนั้น ทรงรับว่า “ดีละ” ดังนี้.
 ลำดับนั้น นันทบัณฑิตนำพระเจ้าโกศลนั้น
 ไปยังสำนักของพระเจ้ามโนชะ แล้วทูลว่า
 “ดูกรมหาบพิตร พระเจ้าโกศลทรงเป็น
 ไปในอำนาจของพระองค์ แต่ขอให้
 ราชสมบัติของพระเจ้าโกศลนี้ จงยังคง
 เป็นของท้าวเธออยู่ตามเดิมเถิด”.

พระเจ้ามโนชะทรงรับว่า “ดีละ” กระทำ
 พระเจ้าโกศลนั้นให้เป็นไปในอำนาจของ
 พระองค์แล้วพาเอาเสนาทั้งสองกองทัพ
 ไปยังแคว้นอังคะ ยึดเอาแคว้นอังคะแล้ว
 ต่อแต่นั้นก็ไปยังแคว้นมคธ ยึดแคว้นมคธ
 ได้แล้วด้วยประการฉะนี้ โดยอุบายนี้
 ทรงกระทำพระราชาทรงหลายในชมพูทวีป
 ทั้งสิ้น ให้เป็นไปในอำนาจของพระองค์
 แต่่นั้น ก็เป็นผู้อันพระราชานั้น
 แวดล้อมแล้วเสด็จไปยังพรหมวัทฺธนนคร

ธานีโต นานปุปการานิ ชชฺชโกชนานิ
 อหฺราเปตฺวา เอกสตราชาโน คเหตุวา
 เตหิ สทฺธิ สตุตฺตาหิ มหาปานํ ปิวิ.

นนุทปณฺฑิตโต "ยาว ราชา
 สตุตฺตาหิ อีสฺสรียสฺสํ อนุโมติ ตาวสฺส
 อตุตฺตานํ น ทสฺเสสฺสสามิ"ติ อตุตฺตร-
 กุรุมฺหิ ปิณฺฑทาย จริตฺวา หิมวณฺเด
 กาณฺจนคฺคาทฺวาเร สตุตฺตาหิ วสิ.
 มโนชิปิ สตุตฺตเม ทิวเส อตุตฺตโน
 มหฺนุตฺติ สิริวิภวํ โอลิเกตฺวา "อัย-
 ยโส น มยฺหิ มาตาปิตุหิ น
 อญฺเณหิ ทินฺโน นนุทปณฺฑิตตาปสฺสิ
 นิสฺสาย อุปฺปนฺโน ตํ ไช ปน
 เม อปฺสฺสนุตฺตสฺส อชฺช สตุตฺตโม
 ทิวโส กหิ นุไช เม ยสฺทายโก"ติ
 นนุทปณฺฑิตํ สริ.

โส ตสฺसानุสฺสรณภาวํ ฅตฺวา
 อาคนฺตุวา ปุโรโต อากาเส อญฺจาสิ.
 โส ราชา นํ ทิสฺวา เอวํ จินฺตฺตสิ

ที่เดียว. ก็พระเจ้ามโนชนะนี้ เมื่อทรงยึด
 ราชสมบัติได้ ทรงยึดอยู่ถึง ๗ ปี ๗
 เดือน ๗ วัน. พระเจ้ามโนชนะนั้นรับสั่ง
 ให้พระราชอาลักษณ์ นำเอาของเคี้ยวและ
 ของบริโภคมีประการต่าง ๆ จากราชธานี
 ของตนทุก ๆ พระนครมา ทรงพาพระ
 ราชาทั้งร้อยเอ็ดเต็มเครื่องเต็มเป็นการใหญ่
 กับพระราชอาลักษณ์นั้นตลอด ๗ วัน.

นันทบัณฑิตดาบสคิดว่า "พระราช
 ยังทรงเสวยสุขอันเกิดจากความเป็นผู้
 ยิ่งใหญ่ตลอด ๗ วัน อยู่ตราบใดเราจัก
 ไม่แสดงตนแก่ท้าวเธอตราบนั้น" จึงเที่ยว
 ไปบิณฑบาตในอุตรกุรุทวีปไปอยู่ที่ประตู
 ถ้ำทองในหิมวันตประเทศตลอด ๗ วัน.
 ฝ่ายพระเจ้ามโนชนะในวันที่ ๗ ทรงแลดู
 สิริราชสมบัติ อันยิ่งใหญ่ของพระองค์
 ก็ทรงระลึกถึงนันทบัณฑิตดาบสว่า "ยศนี้
 มารดาบิดาของเรามีได้ให้ ชนเหล่าอื่น
 ก็มีได้ให้แก่เรา เกิดขึ้นแล้ว เพราะอาศัย
 นันทบัณฑิตดาบส ก็เราไม่เห็นท่าน
 เลยถึง ๗ วัน เข้าวันนี้ (บัดนี้) ท่านผู้ให้
 ยศแก่เราอยู่ที่ไหนหนอแล".

นันทบัณฑิตดาบสนั้น ทราบความที่ท้าว
 เธอระลึกถึง จึงเหาะมาเฝ้าอยู่ในอากาศ
 ตรงพระพักตร์พระราชอาลักษณ์. พระราชอาลักษณ์

“อหิ กิมสฺส ตาปสฺสฺส เทวดาภาวํ
 วา มนุสฺสภาวํ วา น ชานามิ
 สเจ หิ เอส มนุสฺสเ สกลชมฺพทีเป
 รชฺชํ เอตสฺสเสว ทสฺสามิ อถ เทโว
 เทวดาสกฺกากรรมสฺส กริสฺสามิ”ติ. โส
 ตํ วิมฺสนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

๙๒. “เทวดา นฺสิ คนฺธพฺโพ
 อาทุ สกฺโก ปุรินฺทโท
 มนุสฺสญฺโต อิทฺธิมา
 กถํ ชานมุ ตํ มยฺนุ”ติ.

โส ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา สภาวเมว
 กถนฺโต ทฺติยํ คาถมาห

๙๓. “นฺมฺหิ เทโว น คนฺธพฺโพ
 นฺมฺหิ สกฺโก ปุรินฺทโท
 มนุสฺสญฺโต อิทฺธิมา
 เอวํ ชานาหิ ภารธา”ติ.^๑

ตตฺถ ภารธาติ รฺฏฺจภารธาวิตาย
 ตํ เอวํ อาลปติ.

ทอดพระเนตรเห็นนันทบัณฑิตดาบสนั้น
 จึงทรงดำริอย่างนี้ว่า “เรายังไม่ทราบว่า
 ดาบสนี้ จะเป็นเทวดา หรือเป็นมนุษย์
 อะไรแน่ ก็ถ้าดาบสนี้เป็นมนุษย์ เราจัก
 ยกราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้นให้เฉพาะ
 เธอ ถ้าเธอเป็นเทวดา เราจักกระทำ
 สักการะสำหรับเทวดาแก่เธอ”. พระเจ้า
 มโนชนะนั้น เมื่อจะทรงทดลองนันท-
 บัณฑิตดาบสนั้น จึงตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า

๙๒. “พระผู้เป็นเจ้า เป็นเทวดา หรือ
 เป็นคนธรรพ์ เป็นท้าวสักกปุรินททะ
 หรือเป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ข้าพเจ้า
 จะรู้จักพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างไร”.

พระนันทดาบสนั้น สดับคำของ
 พระราชานั้นแล้ว เมื่อจะทูลบอกตาม
 ความจริง จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๙๓. “อาตมาไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คนธรรพ์
 ไม่ใช่ท้าวสักกปุรินททะ อาตมา
 เป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ดูกรท่านภารตะ
 พระองค์จงรู้อย่างนี้”.

ในคานานั้น นันทบัณฑิตนั้น
 เรียกพระราชานั้น อย่างนี้ว่า ภารธ ดังนี้
 เพราะพระองค์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งภาระของรัฐ.

^๑ ฉ. ม. ภารธา.

ตี สุตฺวา ราชา "มนุสฺสภูโต
กิรายํ มยฺหิ เอวํ พหุปกฺกาโร มหฺนฺเตน
ยเสน สนฺตปุเปสฺสามิ"ติ จินฺตเตตฺวา
อาห

๙๔. "กตฺรูปมิตฺ โภโต
เวยฺยาวจฺจํ อนฺนุปฺปกํ
เทวมฺหิ วสฺสฺมานมฺหิ
อนฺนอสฺสํ ภวํ อกา.

๙๕. ตโต วาตาตเป โสมฺเว
สีตจฺฉายํ ภวํ อกา
ตโต อมิตฺตมชฺเชมฺ จ
สรตฺตานํ ภวํ อกา.

๙๖. ตโต ผีตานิ รฏฺจฺจานิ
วสิโน เต ภวํ อกา
ตโต เอกสฺตํ ชตฺเย
อนฺนฺนฺเต ภวํ อกา.

๙๗. ปติตาสฺสุ มยฺ โภโต
วร ตํ ภูณชฺมิจฺฉลฺสิ

พระราชาทรงสดับคํานั้น จึงทรง
ดำริว่า "ได้ยินว่าพระดาบสนี้เป็นมนุษย์
เธอมีอุปการะมากถึงเพียงนี้แก่เรา เรา
จักให้เธออิ่มด้วยอิสริยยศอันยิ่งใหญ่"
จึงตรัสว่า

๙๔. "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ความขวนขวาย
ช่วยเหลือมิใช่น้อยนี้ เป็นกิจอัน
พระคุณเจ้า กระทำแล้ว (แก่ข้าพเจ้า)
เมื่อฝนตก พระคุณเจ้าก็กระทำไม่
ให้มีฝน.

๙๕. แต่นั้นเมื่อลมจัดและแดดร้อน พระ-
คุณเจ้าก็กระทำให้มีเงาบัง และ
ร่วมเย็น แต่นั้นพระคุณเจ้าก็ได้
กระทำการป้องกันลูกศร ใน
ท่ามกลางแห่งศัตรู.

๙๖. แต่นั้น พระคุณเจ้าก็ได้กระทำแคว้น
อันรุ่งเรืองทั้งหลาย และชนผู้อาศัย
อยู่ในแคว้นเหล่านั้น ให้ตกอยู่ใน
ในอำนาจของข้าพเจ้า แต่นั้น
พระคุณเจ้าได้กระทำเหล่ากษัตริย์
ทั้ง ๑๐๑ พระองค์ให้เป็นผู้ติดตาม
ข้าพเจ้า.

๙๗. ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้า
ชอบใจยิ่งนัก ท่านปรารถนาสิ่งที

หตุถิยานัน อสุสรถ
 นาริโย จ อลงุกตา
 นิเวสนานิ รุมมานิ
 มยํ โภโต ททามุหเส.

ให้จิตใจเบิกบานใด คือยานอัน
 เทียมด้วยช้าง รถอันเทียมด้วยม้า
 สาวน้อยทั้งหลาย ที่ประดับด้วย
 เครื่องอลังการ หรือธรรมเนียมสถาน
 อันเป็นที่อยู่อย่างสำราญ ขอท่าน
 จงเลือกเอาสิ่งนั้นเถิด ข้าพเจ้าจะ
 ให้แก่ท่าน.

๙๘. อถวา องฺเค วา มคฺเช
 มยํ โภโต ททามุหเส
 อถวา อสุสกาวันฺตี
 สุมฺนา ทมฺม เต มยํ.

๙๘. หรือว่า ท่านปรารถนาแคว้นอังคะ
 หรือว่าแคว้นมคธ ข้าพเจ้าก็จะให้
 แก่ท่าน หรือท่านปรารถนาแคว้น
 อัสดกะ หรือแคว้นอวันตี ข้าพเจ้า
 ก็มีความยินดีเต็มใจ ยกแคว้น
 เหล่านั้นให้แก่ท่านทั้งหมด.

๙๙. อุปฺทฺตํ วาปี รชฺชสฺส
 มยํ โภโต ททามุหเส
 สเจ เต อตุโถ รชฺเชน
 อนุสาส ยทิจฺฉสี"ติ.

๙๙. หรือว่าแม้ท่านปรารถนาราชสมบัติ
 กิ่งหนึ่ง ข้าพเจ้าก็จะให้แก่ท่าน ถ้า
 ท่านปรารถนาราชสมบัติ ข้าพเจ้า
 ก็จะให้ ท่านปรารถนาสิ่งใด ขอ
 จงบอกสิ่งนั้นมาเถิด".

ตตฺถ กตฺรูปมิตฺติ กตฺสภาวํ.
 เวยฺยาวจฺจนฺติ กายเวยฺยาวภูกกมฺมํ.
 อโนวสุสนฺติ อวสุสฺสํ. ยถา เทโว
 น วสุสฺสติ ตถา กตฺนฺติ อตุโถ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า เป็นกิจอัน
 พระคุณเจ้ากระทำแล้ว คือมีสภาพอัน
 พระคุณเจ้ากระทำแล้ว. คำว่า ขวนขวาย
 ช่วยเหลือ คือการงานที่ช่วยเหลือทาง
 กาย. คำว่า ไม่ให้มีฝน คือไม่ให้ฝนตก.
 อธิบายว่า ฝนไม่ตกด้วยประการใด
 พระคุณเจ้าได้กระทำแล้วด้วยประการนั้น.

สีตจฺฉายนฺติ สีตลจฺฉายํ. วสิโน เตติ
 เต รฺกฺขวาสิโน อมฺหากํ วสฺวตฺติโน.
 ขตฺตฺยเตติ ขตฺตฺยเต. อญฺจกถายํ ปน
 อยเมว ปาโจ. ปตฺติตาสฺสุ มยฺนฺติ
 ตฺมุจฺจา มยํ.

วร ตํ ภูณฺชมิจฺฉลฺลิตฺติ ภูณฺชนฺติ
 รตนสฺสเสตํ นามํ วริ เต ททามิ ยํ
 รตนํ อิจฺฉลฺลิตฺติ ตํ วเรหิตฺติ อตฺถโก.

หตฺถิยานนฺติ อาทึหิ สรฺูปโต ตํ รตนํ
 ทสฺสเสตฺติ. อสฺสกาวันฺตฺตินฺติ อสฺสกรฺกฺจํ
 วา อวฺนฺตฺติรฺกฺจํ วา.

รชฺชเชนาติ สเจปิ เต สกาลชฺมพฺพิเป
 รชฺชเชน อตฺถโก ตํปิ เต ทตฺวา
 อหํ ผลกาธุหตฺถโก ตฺมุหากํ รตฺสฺส
 ปฺรโต ธาวิสฺสสามิตฺติ ทิเปติ.

ยทิจฺฉลฺลิตฺติ เอเตสฺสุ มยา วุตฺเตสฺสุ
 ปกาเรสฺสุ ยํ อิจฺฉลฺลิตฺติ ตํ อนฺนุสาส

คำว่า มีเงาบังร่มเย็น คือมีเงาอันร่มเย็น.
 คำว่า ให้ชนเหล่านั้นอยู่ในอำนาจ คือ
 พระคุณเจ้าได้กระทำชาวแคว้นเหล่านั้น
 ให้อยู่ในอำนาจของข้าพเจ้า. คำว่า
 กษัตริย์ ได้แก่กษัตริย์ทั้งหลาย. ก็ใน
 อรรถกถามีบาลีอย่างนี้เหมือนกัน. คำว่า
 ข้าพเจ้าชอบใจยิ่งนัก คือข้าพเจ้ายินดี
 แล้ว.

คำว่า ท่านปรารถนาสิ่งทีให้จิตใจ
 เบิกบานใด จงเลือกเอาสิ่งนั้น ความว่า
 คำว่า ภูณฺช นี้ เป็นชื่อของรัตนะ ข้าพเจ้า
 จะให้พรแก่ท่าน ท่านปรารถนารัตนะ
 อันใด ท่านจงเลือกเอารัตนะนั้นเถิด.

พระราชาทรงแสดงรัตนะนั้น โดยรวบ
 ยอดด้วยคำว่า ยานอันเทียมมด้วยช้าง
 เป็นต้น. คำว่า แคว้นอัสสกะและ
 แคว้นอวันตี คืออัสสกรัฐ หรืออวันตีรัฐ.

คำว่า ด้วยราชสมบัติ พระราชา
 ทรงแสดงว่า ถ้าแม้พระคุณเจ้ามีความ
 ปรารถนาราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น
 ข้าพเจ้าจักถวายราชสมบัติเมื่อนั้นแก่ท่าน
 จักมีมือถือโล่และอาวุธวิ่งไปข้างหน้ารถ
 ของพระคุณเจ้า.

คำว่า พระคุณเจ้าปรารถนาสิ่งใด
 ความว่า พระคุณเจ้าปรารถนาสิ่งใด ใน

อาณาเปหิ.

ตั้ง สุตฺวา นนฺทปณฺทิตฺโต อุตฺตโน
อติปฺพายํ อวิกโรนฺโต อาห

๑๐๐.“น เม อตฺถปิ รชฺเชน
นคเรน ธเนน วา
อถปิ ชนฺปนฺเทน
อตฺถเ มยฺหํ น วิชฺชตี”ติ.

“มหाराช สเจ มยิ ตว สีนฺเห
อตุถิ เอกํ เม วจฺนํ กโรหิ”ติ วตฺวา
คาถา อาห

๑๐๑.“โกโตว รฏฺเเจ วิชฺชิต
อรญฺเณ อตุถิ อสฺสโม
ปีตา มยฺหํ ชเนตฺตี จ
อุโก สมนฺนติ อสฺสเม.

๑๐๒.เตสํ ปุพฺพาวจฺริเยสุ
ปุณฺณํ น ลปามิ กาดเว
ภวนฺตํ อชฺฌวารํ กตฺวา
โสณํ ยาเจมุ ลํวรนฺ”ติ.

ตตฺถ รฏฺเเจติ รชฺเช. วิชฺชิตติ
อาณาปวตฺติจฺฉานเ. อสฺสเมติ

บรรดาประการที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วเหล่านี้
ก็จงบอก คือจงดั่งสิ่งนั้น (แก่ข้าพเจ้าเถิด).

นันทบัณฑิต ครั้นสดับคำนั้นแล้ว
เมื่อจะกระทำความประสงค์ของตนให้แจ้ง
จึงกล่าวว่า

๑๐๐.“อาตมาไม่มีความต้องการราชสมบัติ
บ้านเมือง ทรัพย์สมบัติ หรือแม้
ชนบท อาตมาไม่มีความต้องการ
สิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย”.

นันทบัณฑิตกล่าวต่อไปว่า “ดูกร
มหाराช ถ้าพระองค์มีความรักในอาตมา
ขอได้ทรงกระทำ ตามคำของอาตมา
สักอย่างหนึ่งเถิด” แล้วกล่าวคาถาว่า

๑๐๑.“ในแคว้น อันเป็นอาณาเขตของ
พระองค์นี้ มีอาศรมหลังหนึ่งอยู่
ในป่า มารดาและบิดาทั้งสองของ
อาตมา อาศัยอยู่ในอาศรม.

๑๐๒.อาตมาไม่ได้โอกาส จะกระทำบุญใน
ท่านทั้ง ๒ นั้น ผู้เป็นบูรพจารย์
อาตมาขออัญเชิญพระองค์ ผู้
ประเสริฐยิ่ง ไปอ้อนวอนพระโศก-
ดาบส ให้ส่งวรรต่อไป”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ในแคว้น
ได้แก่ ในความเป็นพระราชา (ในราช-

หิมวันตารณฺเณ เอโก อสฺสโม อตฺถิ.
สมฺมณฺฑิตี ตสฺมี อสฺสเม วสนฺติ.
เตสาหนฺติ เตสุ อหิ.

กาตเวติ วตฺตปฏิวตฺตผลาผลหรณ-
สงฺขาตํ ปุณฺณํ กาคฺตุํ น ลภามิ
ภาตา เม โสณปณฺฑิตโต นาม
มเมกสฺมี อปราเช มา อธิ วสสีติ
มํ ปณาเมติ.

อชฺฐมาวณฺฺติ อธิวริ เต มยํ ภวนฺตุ
สปริวาริ กตฺวา โสณปณฺฑิตํ สํวริ
ยาเจมุ อายตี สํวริ ยาจามาติ
อตฺถเ. ยาเจมิ มํ วรณฺฺติปิ ปาโจ.

“มยํ ตยา สทฺธิ โสณํ ยาเจยฺยาม
ขมาเปยฺยาม อิมํ วริ ตว สนฺติกา
คณฺหามิ”ติ อตฺถเ.

อถ นํ ราชา อาห

สมบัติ). คำว่า **อัน**เป็นอาณาเขตของ
พระองค์ คืออันเป็นสถานที่ที่พระองค์
แผ่พระราชอาณาไป. คำว่า **ใน**อาศรม
คือในป่าหิมวันตประเทศ มีอาศรมอยู่
แห่งหนึ่ง. คำว่า **อาศัยอยู่** คืออยู่ใน
อาศรมนั้น. คำว่า **เตสา**หิ ตัดบทเป็น
เตสุ อหิ แปลว่า อาตมาไม่ได้ทำบุญ
ในบุรพจารย์ทั้งสองนั้น.

คำว่า **เพื่อ**กระทำ ความว่า อาตมาไม่
ได้กระทำบุญ กล่าวคือวัตรปฏิบัติ และ
การนำผลไม้น้อยใหญ่มา เพราะว่ามีพี่ชาย
ของอาตมา ชื่อโสณบัณฑิตได้ขับไล่
อาตมาในเพราะความผิดอย่างหนึ่งของ
อาตมาว่า เจ้าจงอย่าอยู่ในที่นี้เลย.

คำว่า **ผู้ประเสริฐยิ่ง** คืออาตมาจะขอ
อัญเชิญพระองค์ผู้ประเสริฐยิ่ง พร้อมด้วย
บริวาร อ่อนวอนโสณบัณฑิตให้สำรวจ
อธิบายว่า อาตมาจะขอสำรวจต่อไป
พระบาลีว่า ยาเจมิ มํ วริ ดังนี้ก็มี.

อธิบายว่า “อาตมาจะอ่อนวอน
พระโสณดาบส คือให้ท่านอดโทษพร้อม
กับพระองค์ คือว่า อาตมาจะถือเอาพร
อันนี้ จากสำนักของพระองค์”.

ลำดับนั้น พระราชาตรัสกับ
พระนั้นทดาบสนั้นว่า

๑๐๓. "กโรมิ เต ตัม วจนัม
 ยัม มัม ภณสิ พุราหุมน
 เอตญจ โข โน อกฺขาทิ
 กิวนฺโต โหนตุ ยาจกา"ติ.

ตตฺถ กโรมีติ อหํ สกลชมฺพุทฺธิเป
 รชฺชํ ททมาโน เอตฺตํ กิ น
 กริสฺสามิ กโรมีติ วทติ.

กิวนฺโตติ กิตฺตกา.

นนฺทปณฺชิตฺโต อาห

๑๐๔. "ปโรสตี ชานปทา
 มหาสาลา จ พุราหุมน
 อิมะ จ ชตฺติยา สพุเพ
 อภิชาตา ยสฺสุสิโน
 ภวญจ ราชา มโนไซ
 อลัม เหสุสนฺติ ยาจกา"ติ.

ตตฺถ ชานปทาติ คหปติ-
 มหาสาลา จ. พุราหุมนฺติ สารปฺปตฺตา

๑๐๓. "ข้าแต่ท่านพราหมณ์ พระคุณเจ้า
 กล่าวคำใดกะข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะ
 กระทำ ตามคำของพระคุณเจ้านั้น
 ก็แต่ว่าบุคคลผู้จะไปอ้อนวอน ย่อม
 มีประมาณเพียงไร ขอพระคุณเจ้า
 จงบอกบุคคลประมาณเท่านั้น แก่
 ข้าพเจ้าด้วยเถิด".

ในคำเหล่านั้น คำว่า จะกระทำ
 พระราชารับสั่งว่า ข้าพเจ้าเมื่อให้
 ราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งหมด จักไม่
 ทำกรรมอะไรมีประมาณเพียงเท่านี้ คือ
 ข้าพเจ้ายังจะกระทำตามคำท่าน.

คำว่า มีประมาณเพียงไร คือมีประมาณ
 เท่าไร.

นันทบัณฑิตกล่าวว่า

๑๐๔. "ชาวชนบททั้งหลาย มีประมาณ
 ร้อยเศษ พราหมณ์มหาศาลมี
 ประมาณเท่ากันและกษัตริย์อภิชาติ
 ผู้มีพระอิสริยยศเหล่านี้ทั้งหมด และ
 พระองค์ผู้เจริญ ทรงพระนามว่า
 พระเจ้ามโนชะ บุคคลผู้จะอ้อนวอน
 มีเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ชาวชนบท
 ทั้งหมด ได้แก่คฤหบดีมหาศาล. คำว่า

พราหมณา ๑ ปโรस्ताเยว.

อลั เสดฺสนุตฺติ ปรียตฺตา ภวิสฺสนุตฺติ.
ยาจกาติ มมตฺถาย โสณปณฺทิตสฺส
ขมาปนกา.

อถ นั ราชา อหา

๑๐๕. "หตฺถิ อสฺเส ๑ โยเชนตฺ
รถิ สนนฺยห สารถิ
อาพนฺธนาณิ คณฺหถ
ปาทาสุสุสารถฺยทฺธเช
อสฺสมนฺตํ คมิสฺสามิ
ยตฺถ สมฺมติ โกสิโย"ติ.

ตตฺถ โยเชนตฺติ หตฺถาโรหา
หตฺถิ อสฺสาโรหา ๑ อสฺเส
กปฺเปนตฺ. รถิ สนนฺยห สารถิ
สมฺม สารถิ ตฺวปี ตํ รถิ สนนฺยห.

อาพนฺธนาณิตี หตฺถิอฺสฺสรเถสุ
อาพนฺธิตพฺพานิ ภณฺฑานิ คณฺหถ.
ปาทาสุสุสารถฺยทฺธเชติ รถเ จปิตตฺช-
ปาเทสุ ๑เช อฺสฺสารถฺยนตฺ อฺสฺสาเปนตฺ.

พราหมณ์ ได้แก่ พราหมณ์ผู้ถึงความ
เป็นแก่นสาร ประมาณร้อยเศษเท่ากัน.

คำว่า มีเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว คือจัก
เป็นการเพียงพอ. คำว่า ผู้ที่จะอ่อนวอน
คือบุคคลผู้ที่จะขอให้โสณบัณฑิตอดโทษ
เพื่อประโยชน์แก่อาตมา.

ลำดับนั้น พระราชาตรัสกับบัณฑิตว่า

๑๐๕. "นายควาญข้างจงดเตรียมข้าง และ
นายควาญม้าจงดเตรียมม้า ดูกร
นายสารถิ ท่านจงเทียมรถ ท่าน
ทั้งหลายจงถือเอาเครื่องผูก จงดยก
ธงชัยขึ้นที่คันทงทั้งหลาย เราจะไป
ยังอาศรมที่พระดาบสโกสิยะอยู่".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จงดเตรียม
ความว่า นายควาญข้างทั้งหลาย จงดจัด
เตรียมข้าง และนายควาญม้าทั้งหลาย
จงดจัดเตรียมม้า. คำว่า ดูกรนายสารถิ
ท่านจงเทียมรถ ความว่า ดูกรนาย
สารถิ ผู้สหาย แม้ท่านก็จงผูกสอดรถนั้น.

คำว่า เครื่องผูก ความว่า ท่านทั้งหลาย
จงถือเอาสิ่งของสำหรับผูกทั่วไปในข้าง
ม้าและรถทั้งหลาย. คำว่า จงดยกธงชัย
ขึ้นที่คันทงทั้งหลาย ความว่า จงดยก คือ

โกสิโยติ ยสมิ อสุสเม โกสิยโคตโต
วสตีติ วทติ.

ตมตถํ ปกาเสนโต สตุถา อาห

๑๐๖."ตโต จ ราชา ปายาสี
เสนาย จตุรงคินี
อคมาสี อสุสมิ รมมิ
ยตถ สมมติ โกสิโย"ติ.

อัย อภิสมฺพทุคคาถา.

ตตถ ตโต จาติ ภิกฺขเว เอวํ
วตุวา ตโต โส ราชา เอกสตขตฺติเย
คเหตุวา มหติยา เสนาย ปริวุโต
นนฺทปณฺฑิตํ ปุโรโต กตุวา นครา
นิกฺขมิ.

จตุรงคินีติ จตุรงคินียา เสนาย
อคมาสี. อนุตฺรามคฺเค วตฺตมาโนปิ
อวสุสํ คามิตาย เอวํ วุตฺโต.

จตุวีสตีอกฺโขภินิสฺสงฺเขน เสนพฺลกาเยน
สทุธี มคฺคํ ปฏิปฺนฺนสฺส ตสฺส

ให้ยกธงชัยที่คั่นธงซึ่งตั้งอยู่ในรถ. คำว่า
ผู้โกสิยะ พระราชาตรัสว่า พระดาบส
ผู้โกสิยโคตรอยู่ในอาศรมใด.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๐๖."ก็ลำดับนั้น พระราชาเสด็จไป
พร้อมด้วยจตุรงคเสนา ได้เสด็จไป
ยังอาศรมอันน่ารื่นรมย์ ซึ่งเป็นที่อยู่
ของโกสิยดาบส".

คาถานี้ เป็นคาถาที่พระองค์ทรงบรรลु
พระอภิสมโพธิญาณ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ก็ในลำดับ
นั้น ความว่า ภิกษุทั้งหลาย พระราชา
นั้น ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว ลำดับนั้น
ก็พากษัตริย์ทั้ง ๑๐๑ พระองค์ แวดล้อม
ด้วยพลเสนามหุมุใหญ่ ให้นำนทบัณฑิต
นำหน้าเสด็จออกจากพระนครไป.

คำว่า มีองค์ ๔ คือได้เสด็จไปพร้อม
ด้วยเสนามือองค์ ๔. พระเจ้ามโนชนะนั้น
แม้เสด็จไปอยู่ในระหว่างทาง ชนทั้งหลาย
กล่าวแล้วอย่างนี้ เพราะพระองค์จะต้อง
เสด็จไปเป็นแน่.

เมื่อทำวเธอเสด็จดำเนินทางไป พร้อมด้วย
หมู่เสนานับประมาณได้ ๒๔ อักโขภินิ

นันทปณฺฑิตโต อิทฺธานุภาเวน อฏฺฐ-
สภวิทฺตํ มคฺคํ สมนํ มาเปตฺวา
อากาเสเยว จมฺมํ ปตฺถริตฺวา ตตฺถ
ปลฺลงฺเกน นิสิตฺติตฺวา เสนาย ปริวฺโต
อลงฺกตหตฺถิกฺขณฺเฑ นิสิตฺติตฺวา คจฺจนฺเตน
รณฺฎา สทฺธิํ ธมฺมยฺตฺตํ กถํ กถนฺโต
สิตฺตุนฺหาทิปริสฺสเย วาเรนฺโต อคฺมาสิ.

อถสฺส อสฺสมํ สมฺปาปฺณทิวเส
โสณปณฺฑิตโต “มม กนิฏฺฐสฺส
อติเรกสตุตฺตมาสาริกานิ สตุตฺตวสฺसानิ
นิกฺขมนฺตสฺสา”ติ อาวชฺเชตฺวา “กหนฺนุ
โข โส เอตฺรหิ”ติ ทิพฺเพน จกฺขฺนา
โอโลเกนฺโต “จตุวิสฺตียา อกฺโขภินิ-
ปริวาเรหิ สทฺธิํ เอกสตราชาโน
คเหตฺวา มณฺเฑว ขมาเปตฺุ อาคจฺจตี”ติ
ทิสฺวา จินฺตฺสิ “อิมฺหิ ราชฺฐหิ เจว
ปริสาหิ จ มม กนิฏฺฐสฺส พหฺนุ
ปาฎิหารียานิ ทิฏฺฐจฺานิ มมานุภาวํ
อชานิตฺวา ‘อโย ญฺญชฺฐิลโ อตฺตโน
ปฺมานํ น ชานาติ อมฺหากํ อยฺเยน
สทฺธิํ ปโยเชตี’ติ มํ วมฺเภนฺตา
กถนฺตา อวิจิปฺรายนา ภเวยฺยํ อหํ
อิทฺธิปาฎิหาริยํ เนสํ ทสฺเสสฺสามิ”ติ.

ฝายนันทบัณฑิต เนรมิตทางกว้าง
ประมาณ ๘ อสุภะ ทำให้ราบเรียบด้วย
อานุภาพแห่งฤทธิ์ แล้วลาดหนังในอากาศ
นั่นเอง นั่งโดยบัลลังก์เหนือแผ่นหนังนั้น
อันเสนาแวดล้อมแล้ว กล่าวถ้อยคำ
ประกอบด้วยธรรมกับพระราชผู้ประทับ
นั่งบนคอช้างที่ประดับแล้ว เสด็จไป
ด้วยกัน ห้ามอันตรายมีเย็นและร้อน
เป็นต้นได้ไปแล้ว.

ครั้งนั้น ในวันที่นันทบัณฑิตดาบส
มาถึงอาศรม โสณบัณฑิตรำพึงว่า “น้อง
ของเราออกไปจากอาศรมได้ ๗ ปี ๗
เดือนแล้ว” จึงตรวจดูด้วยจักขุทิพย์ว่า
“บัดนี้เธออยู่ที่ไหนหนอแล”. ก็เห็นว่า
“น้องชายของเรากำลังพาพระราชชา ๑๐๑
พระองค์ พร้อมด้วยบริวารประมาณ ๒๔
อักษิณิมาเพื่อจะให้เราอดโทษ จึงดำริ
ว่า “กษัตริย์เหล่านี้และบริษัทได้เห็น
ปาฎิหาริย์ ของน้องชายเราเป็นอันมาก
แต่ยังไม่ทราบอานุภาพของเรา ก็จะมา
เจรจาข่มขู่ हमินเราว่า ‘ชฎิลโกงนี้ ไม่รู้
จักประมาณของตน จะมาต่อยุทกับ
พระผู้เป็นเจ้าของเราทั้งหลาย’ ดังนี้ ก็
จะมีนรกอเวจีเป็นที่ไปในเบื้องหน้า เรา
จักแสดงอิทธิปาฎิหาริย์ แก่พวกกษัตริย์
และบริษัทเหล่านั้น”.

โศ จตุรงคฺลุมตฺเต อํสํ อํสํมุสฺสนุตฺติ
 อากาเส กาชํ จเปตฺวา อโนตตฺตโต
 อุกกํ อahrtitฺตํ รมฺโถ อวิทฺทเว
 อากาเสน ปายาสี. นนฺทปณฺทิตโต ตํ
 อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา อตฺตานิ ทสฺเสตฺตํ
 อวิสฺหนฺโต นิสินฺนุญฺจาเนเยว อนฺตร-
 ธายิตฺวา ปลายิตฺวา หิมวฺนตฺตํ ปาวิสฺสิ.
 มโนชราชา ตํ รมฺมณฺเียน อีสฺวีเสน
 ตถา อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา คาถมาห

๑๐๗.“กสฺส กาทมฺพโย กาช
 เวหาลํ จตุรงคฺลํ
 อํสํ อํสํมุสฺส เอติ
 อุทหารสฺส คจฺจโต”ติ.

ตตฺถ กาทมฺพโยติ กทมฺพรฺกฺขมโย.
 อํสํ อํสํมุสฺส เอตฺติ อํสํ อํสํมุสฺสนฺโต
 สยเมวาคจฺจติ.

อุทหารสฺสชาติ อุทกํ อahrtitฺตํ คจฺจนฺตสฺส
 เอส กาช เอวํ เอติ โโก นาม
 ตฺวํ กุโต วา อาคจฺจสฺสตี.

เอวํ วุตฺเตปี มหาสฺตฺโต
 คาถาทฺวยมาห

พระโศณบัณฑิตนั้น จึงวางไม้คานสำหรับ
 หาบน้ำในอากาศมิให้ถูกบ่า ห่างกัน
 ประมาณ ๔ องคุลี เหาะไปทางอากาศ
 เพื่อนำน้ำมาจากสระอโนดาต ในที่ไม่
 ไกลพระราช. นันทบัณฑิตตาบสเห็น
 พี่ชายนั้นเหาะมา ไม่อาจจะแสดงตนได้
 จึงอันตรายหายไปในที่นั่งนั่นเอง หนี
 เข้าไปสู่ป่าหิมพานต์. พระเจ้ามโนชะ
 ทอดพระเนตรเห็นโศณบัณฑิตเหาะมา
 อย่างนั้น ด้วยเพศฤๅษีอันนำเลื่อมใส จึง
 ตรัสพระคาถาว่า

๑๐๗.“ไม้คานทำด้วยไม้กระทุ้มของใคร ผู้
 ไปอยู่เพื่อหาบน้ำ ลอยมาสู่เวหาส
 แต่มิได้ถูกบ่า ห่างประมาณ ๔
 องคุลี”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไม้คาน
 ทำด้วยไม้กระทุ้ม ได้แก่ ไม้คานสำเร็จ
 ด้วยไม้กระทุ้ม. คำว่า ลอยมามีได้ถูกบ่า
 คือไม้คานนี้มีได้ถูกบ่า มาเองทีเดียว.

คำว่า เพื่อหาบน้ำมา ความว่า ไม้คานนี้
 ของใคร ผู้ไปเพื่อนำน้ำมา ลอยมาอย่างนี้
 ท่านชื่ออะไร หรือท่านมาจากไหน.

แม้เมื่อพระราชตรัสอย่างนี้แล้ว
 พระมหาสัตว์จึงกล่าว ๒ คาถาว่า

๑๐๘. "อหิ โสโณ มหาราช
 ตาปโส สหิตพฺพโต
 ภรามิ มาตาปิตโร
 รตฺตินฺทิวมตฺนุทิตฺโต."

๑๐๙. วณผลญฺจ มฺลญฺจ
 อานริตฺวา ทิสฺสปติ
 ไปเสมิ มาตาปิตโร
 ปุพฺพเพกตมฺนุสฺสรฺนุ"ติ."

ตตฺถ สหิตพฺพโตติ สหิตพฺพโต
 สีลาจารสมฺปนฺโน เอโก ตาปโส
 อหฺนฺติ วทฺติ.

ภรามิตฺติ ไปเสมิ. อตฺนุทิตฺติ อนลโส
 หุตฺวา. ปุพฺพเพกตมฺนุสฺสรฺนุติ เตหิ
 ปุพฺพเพ กตฺติ มยฺหิ คุณฺโณ อฺนุสฺสรฺนุโตติ
 อตฺถโถ.

ติ สุตฺวา ราชฺา เตนฺ สทฺธิ
 อสฺสมฺมิ ทฏฺฐกาโม อนนฺตรํ คากฺมาห

๑๐๘. "ดูกรมหาราช อาตมาชื่อโสณะ
 เป็นดาบส มีวัตรอันสมาทานแล้ว
 มิได้เกียจคร้าน เลี้ยงดูมารดาบิดา
 อยู่ทุกคืนทุกวัน."

๑๐๙. ดูกรมหาราช ผู้เป็นเจ้าของทิศ
 อาตมาระลึกถึงอุปการคุณ ที่ท่าน
 ทั้งสอง ได้กระทำแล้วในกาลก่อน
 จึงนำผลไม้ในป่า และเผือกมัน
 มาเลี้ยงดูมารดาบิดา".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีวัตร
 อันสมาทานแล้ว พระโสณบัณฑิตกล่าว
 ว่า อาตมาเป็นพระดาบสตนหนึ่ง เป็นผู้
 มีวัตรอันสมาทานแล้ว คือเป็นผู้สมบูรณ์
 ด้วยศีลและมรรยาท.

คำว่า เลี้ยง คือเลี้ยงดู. คำว่า มิได้
 เกียจคร้าน คือเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน.
 คำว่า ระลึกถึงคุณที่ท่านทั้งสองกระทำ
 ไว้ในกาลก่อน ความว่า อาตมาระลึก
 ถึงบุญคุณอันมารดาบิดาทั้งสองนั้น
 กระทำแล้ว แก่อาตมาในกาลก่อน.

พระราชากรั้นทรงสดับคํานั้นแล้ว
 มีพระประสงค์ใคร่จะทอดพระเนตรอาศรม
 พร้อมด้วยพระดาบสนั้น จึงตรัสพระคาถา
 อันเป็นลำดับต่อไปว่า

๑๑๐. "อิฉาม อสุสมิ คนตุ
 ยตถ สมุมติ โกลิโย
 มคฺคนโน โสณ อกฺขาหิ
 เยน คจฺฉาม อสุสมนฺ"ติ.

ตตถ อสุสมนฺติ ตุมหากิ
 อสุสมปทิ.

อถ นิ มหาสตุโต อตฺตโน
 อานุกาเวน อสุสมปทิ คามิมคฺคิ
 มาเปตฺวา อห

๑๑๑. "อัย เอกปทิ ราช
 เยนตฺติ เมฆสนฺนิภา
 โกวิลารเหสิ สญฺฉนฺนํ
 เอตฺถ สมุมติ โกลิโย"ติ.

ตสฺสตุโต "มหาราช อัย
 เอกปทิกอ ชฺฆมคฺคโค อิมินา คจฺฉถ
 เยน ทิสภาเคน เอตฺติ เมฆวณฺณํ
 สุปฺปมิตโกวิลารสญฺฉนฺนํ กานนํ ทิสฺสติ.

๑๑๐. "ข้าพเจ้าทั้งหลาย ปรรณนาจะไป
 ยังอาศรม. ซึ่งเป็นที่อยู่ของ
 โกลิยดาบส ข้าแต่ท่านโศณะ
 ขอท่านได้โปรดบอกทาง จะไปยัง
 อาศรมแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายเถิด".

ในคำเหล่านั้น คำว่า อาศรม
 ความว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายใคร่จะไปยัง
 อาศรมบทของท่านทั้งหลาย.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์จึงเนรมิต
 ทางสำหรับไปยังอาศรมบท ด้วยอำนาจ
 ของตน แล้วกล่าวกับพระเจ้ามโนชนะนั้น
 ว่า

๑๑๑. "ดูกรมหาบพิตร ทางนี้เป็นทาง
 สำหรับเดินคนเดียว อาศรมบิดา
 ของอาตมานี้ มีสีเขียวชะอุ่มเหมือน
 สีเมฆ สะพรั่งไปด้วยต้นทองหลาง
 ทั้งหลาย ตั้งอยู่โดยสวนทิศใด
 ขอเชิญพระองค์ เสด็จไปยังทิศนั้น
 ดาบสโกลิยโคตรอยู่ในอาศรมนั้น".

เนื้อความแห่งคานานั้นว่า "ดูกร
 มหาบพิตร ทางนี้เป็นทางเท้าสำหรับ
 เดินไปได้คนเดียว ขอเชิญพระองค์เสด็จ
 ไปโดยทิศภาค ที่หมู่ไม้อันสะพรั่งไป
 ด้วยต้นทองหลาง มีดอกบานดีแล้ว มีสี
 เหมือนเมฆปรากฏอยู่.

เอตถ มม ปิตา โกลิยโคตโต วสติ
 เอตสฺส โส อสฺสโม"ติ. ตมตฺถ
 ปกาเสนฺโต สตุถา อาห

๑๑๒. "อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ
 ตรมาโน มหาอิสฺสิ
 เวหาเส อนฺตลิกฺขสมิ
 อนฺตาสิตฺวาน ขตฺติเย.

๑๑๓. อสฺสมํ ปริมฺขิตฺวา
 ปญฺญเปตฺวาน อาสนํ
 ปญฺณสาลํ ปวิสิตฺวา
 ปีตรํ ปฏิโพธิ.

๑๑๔. อิเม อายนฺติ ราชาโน
 อภิชาตา ยสฺสฺสิโน
 อสฺสมา นิกฺขมิตฺวาน
 นิสิตฺถ ตฺวํ มหาอิสฺเส.

๑๑๕. ตสฺส ตํ วจฺนํ สุตฺวา
 ตรมาโน มหาอิสฺสิ
 อสฺสมา นิกฺขมิตฺวาน
 สทฺวารมฺหิ อฺปาวิสิ"ติ.

อิมํ อภิสฺมฺพุทฺธคาถา.

ตตฺถ ปกฺกามิตฺติ อโนตตฺตํ
 อคมาสิ. อสฺสมํ ปริมฺขิตฺวาติ ภิกฺขเว

บิดาของอาตมาผู้โกลิยโคตร อยู่ใน
 อาศรมนี้ นั่นคืออาศรมของบิดาของ
 อาตมานั้น". พระศาสดาเมื่อจะทรง
 ประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๑๒. "โสณมหาฤๅษี ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว
 ได้ปราศอนกษัตริย์ทั้งหลาย ณ
 กลางหาว แล้วรีบหลีกไปยัง
 สระอโนดาต.

๑๑๓. กลับมาปิดกวาดอาศรม จัดแจง
 แต่งตั้งอาสนะแล้ว เข้าไปสู่บรรณ-
 ศาลา แจ้งให้พระดาบสผู้บิดา
 ทราบว่า.

๑๑๔. ข้าแต่พระฤๅษีผู้ใหญ่ พระราชา
 ทั้งหลายผู้อภิชาติ มีอิสริยยศเหล่านี้
 เสด็จมาหา. ขอเชิญบิดาออกไป
 จากอาศรมแล้วนั่งเถิด.

๑๑๕. มหาฤๅษี ได้ฟังคำของโสณบัณฑิต
 นั้นแล้ว รีบออกจากอาศรมมานั่ง
 อยู่ที่ประตูของตน".

นี้เป็นคาถา ที่ทรงบรรลुพระอภิสมโพธิ-
 ญาณ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า หลีกไป คือ
 ได้ไปยังสระอโนดาต. คำว่า กวาด

โสภา อธิ เวเคน อโนตตตี คนุตวา
 ปานีย์ อาทาย เตสุ ราชสุ อสุสมิ
 อสมปุตเตสุเยว อากนุตวา ปานียชฌ
 ปานียมาพีเก จเปตวา “มหาชโน
 ปิวิสฺสตี”ติ วนกุสุเมหิ วาเสตวา
 สมมุชฺชนี อาทาย อสุสมิ สมมุชฺชิตวา
 ปณฺณสาลทวาเร ปีตุ อาสนิ
 ปณฺณเปตวา ปวิสฺตวา ปีตร
 ชานาเปสฺตี อตุเถ. **อุปาวิสฺตี**
 อุจฺจาสเน นิสฺสีติ.

โพธิสฺสตฺสฺส มาตา ปนฺสฺส
 ปจฺจโต นิจฺตเร อาสนเน นิสฺสีติ.
 โพธิสฺสโต นิจฺจาสเน เอกมนฺเต
 นิสฺสีติ. นนฺทปณฺชิตโต ปน โพธิสฺสตฺสฺส
 อโนตตฺตโต ปานีย์ อาทาย อสุสมิ
 อากตกาเล รณฺโเบ สนฺติเก คนุตวา
 อสุสมฺมฺสาวิฑูเร ชนฺธาวาริ นิวาสาเปสิ.

อถ ราชา นหฺตฺวา สพฺพาลงฺการ-
 ปฎิมนฺชิตโต เอกสฺตราชปฺริวฺโต
 นนฺทปณฺชิตตี คเหตฺวา มหนฺเตน
 สิริโสภคฺเคน โพธิสฺสตี ชมาเปตี
 อสุสมิ ปาวิสฺตี.

อาศรม ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 ฤษีนั้นรีบไปยังสระอโนดาต ตักเอาน้ำ
 น้ำดื่มมา เมื่อพระราชานั่นยังไม่ทัน
 ถึงอาศรมทีเดียว ได้มาจัดแจงตั้งหม้อ
 น้ำดื่มไว้ในโรงน้ำ อบน้ำด้วยดอกไม้ในป่า
 ทั้งหลายด้วยคิดว่า “มหาชนจักได้อดดื่มกิน”
 แล้วถือเอาไม้กวาด มากวาดอาศรม
 จัดแจงตั้งอาสนะของบิดา ไว้ที่ประตู
 บรรณศาลา แล้วเข้าไปบอกให้บิดาทราบ.
 คำว่า **นั่ง** คือ นั่งบนอาสนะสูง.

ส่วนมารดาของพระโพธิสัตว์ **นั่ง**
 บนอาสนะต่ำกว่าข้างหลังของบิดานั้น.
 พระโพธิสัตว์นั่งแล้วบนอาสนะต่ำ ณ
 ส่วนข้างหนึ่ง. ฝ่ายนั้นทบัตตาบส
 ในเวลาที่พระโพธิสัตว์ไปตักเอาน้ำดื่ม
 จากสระอโนดาต กลับมายังอาศรมแล้ว
 จึงไปยังสำนักของพระราชาน้ำให้หยุดพัก
 กองทัพ ณ ที่ใกล้อาศรม.

ลำดับนั้น พระราชาทรงทรงสนานประดับ
 เครื่องอลังการทั้งปวงแล้ว มีภษตริย์ทั้ง
 ๑๐๑ พระองค์แวดล้อม พานันทบัตตาบส
 เสด็จเข้าไปยังอาศรมด้วยความเป็นเลิศ
 ด้วยความงามแห่งสิริอันยิ่งใหญ่ เพื่อ
 จะขอให้พระโพธิสัตว์อดโทษ.

๑๑ - ๒๒๓ - ๒๒๔ - ๒๒๕ - ๒๒๖ - ๒๒๗ - ๒๒๘ - ๒๒๙ - ๒๓๐ - ๒๓๑ - ๒๓๒ - ๒๓๓ - ๒๓๔ - ๒๓๕ - ๒๓๖ - ๒๓๗ - ๒๓๘ - ๒๓๙ - ๒๔๐

อถ นั ตถา อาคจฺจนฺตํ ปิตา
ทิสฺวา โภธิสฺตตํ ปุจฺฉิ. โสปีสุส
อาจิกฺขิ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตถา
อาห

๑๑๖. "ตถฺว จ ทิสฺวาน อายนฺตํ
ชฺลนฺตริว เตชสา
ชตฺตสงฺฆปริพฺยุพฺหิ
โกสิโย เอตทพฺรวิ.

๑๑๗. กสฺส เภริ มุทิงฺคา จ
สงฺขา ปณฺวทินฺทิมมา
ปุรโต ปฎิปนฺนานิ
หาสยนฺตา รเถสภิ.

๑๑๘. กสฺส กาณฺจนปฏฺฏาน
ปุณฺนา วิชฺชวณฺณินา
ยฺวา กลาปสฺนฺนทฺโร
โก เอติ สิริยา ชลฺ.

๑๑๙. อุกฺกามุขปหฺภูจิว
ชทฺธิรงฺคารสฺนฺนิภํ
มุขณฺจ รุจฺจิราภาติ
โก เอติ สิริยา ชลฺ.

๑๒๐. กสฺส ปคฺคหิตํ ฉตฺตํ
สสฺลาก็ มโนรมํ

ลำดับนั้น บิดา(ของพระโพธิสัตว์) เห็น
พระราชานั้น เสด็จมาอย่างนั้น จึงถาม
พระโพธิสัตว์. แม้พระโพธิสัตว์นั้นก็บอก
ประพฤติเหตุแก่ท่านแล้ว. พระศาสดา
เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัสว่า

๑๑๖. "โกสิยดาบส ครั้นได้เห็นพระเจ้า
มโนชนะนั้น ซึ่งมีหมูกษัตริย์ห้อมล้อม
เป็นกองทัพ ประดุจรุ่งเรืองด้วยเดช
เสด็จมาอยู่ จึงกล่าวคาถานี้ว่า.

๑๑๗. กลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์
และมโหระทึก ยังพระราชารู้เป็น
จอมทัพให้ร่าเริงอยู่ ดำเนินไปแล้ว
ข้างหน้าของใคร.

๑๑๘. หน้าผากของใคร สวมด้วยแผ่นทอง
อันหนา มีสีดุษายฟ้า ใครกำลัง
ห่มแน่น ผูกสอดด้วยกำลูกศร
รุ่งเรืองด้วยสิริ เดินมาอยู่.

๑๑๙. อนึ่ง หน้าของใครงามผุดผ่อง ดุจ
ทองคำละลายกว้างที่ปากเบ้า มีสี
ดั่งถ่านเพลิงไม้ตะเคียน ใครหนอ
รุ่งเรืองด้วยสิริ กำลังเดินมา.

๑๒๐. ฉัตรพร้อมด้วยคัน นารีนรมย์ใจ
สำหรับกันแสงพระอาทิตย์ อัน

- อาทิจจรังสาวรณ
โก เอติ สิริยา ชลั.
๑๒๑. กสฺส องฺคํ ปริกฺคยฺห
วาลวีชนีมุตฺตมํ
จรฺนฺติ วรปญฺณสฺส
หตฺถิกุขฺนุเรน อายโต.
๑๒๒. กสฺส เสตานิ ฉตฺตานิ
อาชานียา จ วิมฺมิกา
สมนฺตา ปริกิรฺนฺติ
โก เอติ สิริยา ชลั.
๑๒๓. กสฺส เอกสฺตํ ขตฺยา
อนุยนฺตา ยสฺสสิโน
สมนฺตา อนุปรียนฺติ
โก เอติ สิริยา ชลั.
๑๒๔. หตฺถิอสุสฺสรถปตฺติ-
เสนา จ จตฺรฺงฺคินี
สมนฺตา อนุปรียนฺติ
โก เอติ สิริยา ชลั.
๑๒๕. กสฺสเสสา มหตี เสนา
ปิฎฺจิตโต อนฺวตฺตติ
อกุไซภินี อปรียนฺตา
สาครสฺเสว อุมิโย"ติ.
- มहाสตุโต ตสฺส นามํ อัจจิกฺขนฺโต
อิมา เทว คธา อภาสิ
- บุคคลกางแล้วเพื่อใคร ใครหนอรุ่งเรื่องด้วยสิริ กำลังเดินมา.
๑๒๑. ชนทั้งหลายถือพัดวาลวีชนีเครื่องสูงเดินเคียงองค์ของใคร ซึ่งเป็นผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ดำเนินมาโดยคอข้าง.
๑๒๒. เศวตฉัตร ม้าอาชาไนย และทหารสวมเกราะ เรียงรายอยู่ โดยรอบของใคร ใครหนอรุ่งเรื่องด้วยสิริ กำลังเดินมา.
๑๒๓. กษัตริย์ ๑๐๑ พระองค์ผู้เรื่องยศเดินตามแวดล้อมอยู่ โดยรอบของใคร ใครหนอรุ่งเรื่องด้วยสิริ กำลังเดินมา.
๑๒๔. หมู่จตุรงคเสนา คือพลข้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า เดินแวดล้อมตามอยู่โดยรอบ ใครหนอรุ่งเรื่องด้วยสิริ กำลังเดินมา.
๑๒๕. เสนาหมู่ใหญ่นี้นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุด ประดุจคลื่นของมหาสมุทร กำลังห้อมล้อมตามหลังใครมา".
- พระมหาสัตว์ เมื่อจะบอกชื่อของกษัตริย์นั้น จึงได้กล่าวสองคาถาว่า

๑๒๖. "ราชาภิราชา มโนโช
 อินุโทว ชยตี ปติ
 นนุทสฺสชฺฌมารวี เอติ
 อสฺสมํ พรหมจารินี."

๑๒๗. ตสฺเสสา มหตี เสนา
 ปิฏฺฐิตอ อนุวตฺตติ
 อุกฺโขภินี อปริยนฺตา
 สาครสฺเสว อุมิโย"ติ."

ตตฺถ ชลนฺตริวาทิ ชลนฺตี วย.
 ปฏิปนฺนानीติ เอตานิ ตฺริยานิ กสฺส
 ปฺรโต อาคจฺจนฺตีติ อตฺถโธ.

หาสยฺนฺตาทิ โตเสนฺตา. กาญจน-
 ปฏฺฐานาติ ตวต กสฺส กาญจนมเยน
 วิชฺชวณฺเณน อญฺหีสกาญจนปฏฺฐาน
 นลาญฺนโต ปริกฺขิตฺโตติ ปุจฺจติ.

ยฺวาทิ ตฺรฺโณ. กลาปสฺนฺนทฺโธติ
 สนฺนทฺสฺสรตฺตฺตฺนฺหิโร. อุกฺกามฺขปฺหฺนฺจฺวาทิ
 กมฺมารานํ อุกฺทฺธเน ปฺหฺนฺจํ สฺวณฺณํ

๑๒๖. "กษัตริย์ที่เสด็จมานั้น ทรงพระนาม
 ว่าพระเจ้ามโนชราชาธิราช เป็น
 เพียงดังพระอินทร์ ผู้เป็นใหญ่กว่า
 เทวดาชั้นดาวดึงส์ ผู้ชนะแล้ว เข้า
 ถึงความเป็นบริษัท ของนนทดาบส
 กำลังมาสู่อาศรมของท่าน ผู้
 ประพฤติพรหมจรรย์."

๑๒๗. เสนาหมู่ใหญ่นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุด
 ประดุจคลื่นมหาสมุทรนี้ กำลัง
 ห้อมล้อม ตามหลังพระเจ้ามโนชะ
 นั้นมา".

ในคำเหล่านั้น คำว่า เป็นประหนึ่ง
 รุ่งเรืองอยู่ คือ เป็นประดุจรุ่งเรืองอยู่.
 คำว่า ดำเนินไปแล้ว ความว่า เครื่อง
 ดนตรีเหล่านี้ มาข้างหน้าของใคร.

คำว่า ให้รื่นเรียง คือให้ยินดีอยู่. คำว่า
 แผ่นทอง ความว่า พระดาบสผู้บิดา
 ถามว่า ดูกรพ่อ ที่สุดแห่งหน้าผาก
 ของใคร สวมแล้วด้วยแผ่นทอง คืออุณหิส
 อันสำเร็จด้วยทองมีสีประดุจสายฟ้า.

คำว่า กำลังหนุ่ม คือ กำลังรุ่นหนุ่ม.
 คำว่า ผูกสอดด้วยกำลูกศร คือ มีแฉ่ง
 ลูกศรอันผูกสอดแล้ว. คำว่า ประดุจ

^๑ น. ม. ตฺถฺนโร.

วีย. **ขทิจรฺคารสนุนิภนฺติ** วิตฺจฺฉิต-
ขทิจรฺควณฺณ. **อาทิจจฺรฺสาวรณนฺติ**
อาทิจจฺรฺสีนํ อวรณฺ.

องฺคํ ปรีคฺคฺยหาติ . องฺคํ ปรีคฺคฺหิตฺวา
ปรีคฺคฺยิปิตฺวาติ อตฺถ. **วาลวฺชนิมฺตฺตมนฺติ**
วาลวฺชนี อุตฺตมํ. **จฺรณฺตีติ** สญฺจฺรณฺติ.
จตฺตานิติ อาชานีเยปิฏฺเจ นิสินฺนํ
ธาริตฺจจตฺตานิ.

ปรีกฺรณฺตีติ กสฺส สมนฺตา สพฺพ-
ทิสภาเคสฺส ปรีกฺริยฺนฺติ **จตฺรฺงคฺนิตฺติ**
เอเตหิ หตฺถิอาทึหิ จตฺุหิ องฺเคหิ
สมนฺนาคตา. **อกฺโขภินิตฺติ** โขภตฺ์ น
สภฺกา. **สาครฺสเสวาติ** สาครฺสฺส อุมิโย
วีย อปรียฺนฺตา.

ราชาภิราชาติ เอกสฺตานํ ราชนํ
ปฺุชิตฺเต เตสํ วา อธิโก ราชาติ
ราชาภิราชา. **ชยตํ** ปตีติ ชยปฺปตฺตํ
ตาวตีสานํ เชฏฺจโก. **อชฺฐณฺวารณฺติ** มม
ชมาปนตฺถาย นนฺทสฺส ปรีสภาวํ

ทองคำอันละลายกว้าง ณ ปากบ้ำ
คือประดุจทองคำที่กำลังกว้างอยู่ในเตา
ของนายช่างทอง. คำว่า **ดุจแสงแห่ง**
ถ่านเพลิงไม้ตะเคียน คือ มีสีเหมือน
ถ่านเพลิงแห่งไม้ตะเคียน ที่เขาตากไว้ดี
แล้ว. คำว่า **สำหรับกันแสงอาทิตย์** คือ
สำหรับกันรัศมีแห่งดวงอาทิตย์.

คำว่า **เดินเคียงองค์** ความว่า เดิน
ล้อมรอบ คือเดินแวดล้อมองค์. คำว่า
พัตวาลวฺชนิเครื่องสูง คือ พัตวาลวฺชนี
อันเป็นเครื่องสูง. คำว่า **เดิน** คือ เดินไป
พร้อมกัน. คำว่า **เสวตจฺตฺร** คือ จฺตฺร
ที่ทหารสวมเกราะนั่งบนหลังม้าถือไว้.

คำว่า **ยืนเรียงราย** คือยืนเรียงกันอยู่
ในทิศทางทั้งหมด โดยรอบของใคร.
คำว่า **หมุงฺจตฺรฺงคฺเสนา** คือเสนาประกอบ
ด้วยองค์ ๔ มีข้างเป็นต้นเหล่านี้. คำว่า
นับไม่ถ้วน คือไม่อาจจะนับได้. คำว่า
ประดุจคลื่นของมหาสมุทรฉะนั้น คือ
หาที่สุดมิได้ประดุจคลื่นมหาสมุทรฉะนั้น.

คำว่า **พระราชาธิบดีราช** วิเคราะห์ว่าเป็น
พระราช ที่พระราช ๑๐๑ พระองค์
ทรงบูชาแล้ว หรือเป็นพระราชายิ่งกว่า
พระราชาเหล่านั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า
เป็นพระราชาธิบดีราช. คำว่า **เป็นใหญ่**

อุปคนตุวา เอติ. ตมตถํ ปกาเสนุโต
สตุถา อาห

กว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ผู้ชนะ ความว่า
เป็นผู้เจริญที่สุด กว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์
ทั้งหลาย ผู้ถึงความชนะแล้ว. คำว่า
บริษัท ความว่า พระราชานั้นเข้าถึง
ความเป็นบริษัทของนันทดาบส มาอยู่
เพื่อให้ลูกอดโทษ. พระศาสดา เมื่อจะ
ทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๒๘. "อนุลิตฺตา จนฺทเนน
กาสิกฺขุตฺตมถาริโน
สพฺเพ ปญฺชลิกา หุตฺวา
อิสฺสินํ อชฺฌปาคฺมฺนุ"ติ.

๑๒๘. "พระราชาทั้งหมด ทรงลုပ်ได้ด้วย
จันท์หอม ทรงภาษากาสิกพัสตร์
อย่างดี ทุกพระองค์ทรงประคอง
อัญชลีเสด็จเข้าไปยังสำนักของฤาษี
ทั้งหลาย".

ตตถ อชฺฌปาคฺมฺนุติ ภิกฺขเว
สพฺเพปิ เต ราชาโน สุรภิกฺขจฺนฺทเนน
อนุลิตฺตา อุตฺตมกาสิกฺขุตฺตมถาริโน สิริสิ
ปติญฺจาปิตอญฺชลิโน หุตฺวา อิสฺสินํ
สนฺติกํ อุปคฺตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เสด็จ**
เข้าไป ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พระราชาแม้ทั้งหมดเหล่านั้น ทรงลုပ်ได้
พระวรกายด้วยจันท์หอม ทรงภาษา
กาสิกพัสตร์อย่างดีเลิศ ทรงยกอัญชลี
ตั้งไว้เหนือพระเศียร แล้วเสด็จเข้าไปยัง
สำนักของฤาษีทั้งหลาย.

ตโต มโนชราชา ตํ วนฺทิตฺวา
เอกมนฺตํ นิสินฺโน ปฏิสนฺถารํ
กโรนฺโต คาถาทวยมาห

ลำดับนั้น พระเจ้ามโนชะทรง
นมัสการพระดาบสบิดาของพระโพธิสัตว์
นั้น แล้วประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง
เมื่อจะทรงกระทำปฏิสนธาร จึงตรัส ๒
พระคาถาว่า

๑๒๙. "กจฺจิ นุ โภโต กุสลํ
 กจฺจิ โภโต อนามยํ
 กจฺจิ อญฺเชน ยาเปถ
 กจฺจิ มุลผลา พหุ.

๑๓๐. กจฺจิ ทํสา มกสา จ
 อปฺปเมว สิริสฺปา
 วเน พาทฺมิกาภิณฺเณ
 กจฺจิ หีสา น วิชฺชตี"ติ.

ตโต ปรี อุกฺกนฺนํ เตสํ
 วจนปฺปฏิวจนวเสน กถิตคาถาว โหนฺติ.

๑๓๑. "กุสลญฺเจว โน ราช
 อโถ ราช อนามยํ
 อโถ อญฺเชน ยาเปม
 อโถ มุลผลา พหุ.

๑๓๒. อโถ ทํสา มกสา จ
 อปฺปเมว สิริสฺปา
 วเน พาทฺมิกาภิณฺเณ
 หีสา มยฺหํ น วิชฺชตี.

๑๒๙. "พระคุณเจ้าผู้เจริญ มีความสุข
 สำราญดีอยู่หรือ พระคุณเจ้าผู้
 เจริญ ไม่มีโรคอาพาธหรือ พระคุณเจ้า
 ยังอัตภาพให้เป็นไปสะดวก ด้วย
 การแสวงหามูลผลาหารหรือเหง้ามัน
 และผลไม้มีมากแลหรือ.

๑๓๐. เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานมี
 น้อยแลหรือ ความเบียดเบียนในป่า
 ชุกชุมไปด้วยพาทมฤค ไม่มีบ้าง
 หรือ".

เบื้องหน้าแต่นั้นไป เป็นคาถาที่
 พระดาบสบิดาของพระโพธิสัตว์ และ
 พระเจ้ามโนชะทั้ง ๒ พระองค์นั้น กล่าว
 ถาถามและตอบกัน.

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

๑๓๑. "ดูกรมหาบพิตร อาตมามีความสุข
 สำราญดี ไม่มีโรคอาพาธ ยังอัตภาพ
 ให้เป็นไปสะดวก ด้วยการแสวงหา
 มูลผลาหาร ทั้งรากไม้และผลไม้
 ก็มีมาก.

๑๓๒. อนึ่ง เหลือบ ยุง และสัตว์
 เลื้อยคลาน มีบ้างเพียงเล็กน้อย
 ความเบียดเบียนในป่าซึ่งชุกชุมด้วย
 พาทมฤค ไม่มีแก่อาตมา.

๑๓๓. พหุณี จสฺส ปุคานี
 อสฺสเม สมฺมตฺ อธิ
 นาภิขานามิ อูปฺปนฺนํ
 อาพารํ อมโนรมํ.
๑๓๔. สุวาคตฺนฺเต มหาราช
 อโถ เต อทฺราคตํ
 อสฺสโรสี อฺนุปฺตฺโต
 ยํ อธิตฺติ ปเวทฺยิ.
๑๓๕. ตินฺนฺทฺกานี ปิยาลานี
 มธฺเก กาสมาริโย
 ผลานี ขุทฺทกปฺปานี
 ภฺนฺช ราช วริ วริ.
๑๓๖. อิทฺปิ ปานิยํ สีตํ
 อามตํ คิริคพฺภรา
 ตโต ปิว มหาราช
 สเจ ตฺวํ อภิกงฺขสีติ.
๑๓๗. ปฏิกุคฺคิตํ ยํ ทินฺนํ
 สพฺพสฺส อคฺขิมํ กตํ
 นนฺทสฺสาปี นิสเมถ
 วจฺนํ โส ปวกฺขติ.

๑๓๓. อนึ่ง อาตมาอยู่ในอาศรมนี้มา
 หลายปีแล้ว อาตมายังไม่รู้จัก
 อาพาธ อันไม่เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ
 เกิดขึ้นเลย.
๑๓๔. ดูกรมหาบพิตร พระองค์เสด็จ
 มาดีแล้ว และพระองค์มิได้เสด็จ
 มาร้าย พระองค์ผู้เป็นใหญ่เสด็จ
 ถึงแล้ว โดยลำดับ สิ่งใดเป็นที่
 ชอบพระทัยของพระองค์มีอยู่ในที่นี้
 ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งนั้นเถิด.
๑๓๕. ดูกรมหาบพิตร ขอเชิญพระองค์
 เสวยผลมะพลับ ผลมะหาด ผล
 มะขาง และผลหมากเม่า ซึ่งเป็น
 ผลไม่มีรสหวานน้อย เชิญทรงเลือก
 เสวยแต่ผลดี ๆ เถิด.
๑๓๖. ดูกรมหาบพิตร น้ำนี้เย็น นำมา
 แต่ชอกภูเขา ขอพระองค์จงทรง
 ดื่ม ถ้าพระองค์ทรงปรารถนาจะ
 ดื่ม.
๑๓๗. พระคุณเจ้าให้สิ่งใด ข้าพเจ้าขอรับ
 สิ่งนั้น พระคุณเจ้ากระทำให้ถึงค่า
 แก่ข้าพเจ้าทั้งปวง ขอพระคุณเจ้า
 จงเสียดสดับคำแม่ของนันทดาบส
 นันทดาบสนั้น จักกล่าว.

๑๓๘. อชฎาอารมฺหา นนทสฺส ... โภโต สนนฺติกมาคตา ... สุนาตุ เม ภวํ วจัน

นนทสฺส ปริสาย จา"ติ.
อิมภา ... เยภุยุเยน ... ปภกฏ-
สมฺพนฺธาเยว ... เยน ... ปเนตฺถ ... อปภกฏ-
ตเทว วฏฺขามิ ...
ปเวทยิตี ... อิมสมฺมิมิ ... จาเนตฺถ ... ตว
อภิรุจิตฺตํ อตฺถิ ... ใน ... เถนึตี ...
ชุตฺถกปฺปานิตี ... เอตานิ ... นนฺทกฺข-
ผลานิ ... ฏฺฏิกาคานิ ... ฐานิ

วริ ... วนฺติ ... โภโต ... อุตฺตมุตฺตมํ ... เหตุวา
ภุช ... ติรฺกพฺภราตี ... อโนตฺตตฺตี.
สพฺพสฺส ... อคฺมิยนฺตี ... เยน ...
อาปฺจุจिता ตํ อเมหิ ... ฏฺฏิกคฺหิตฺ
นาม ตฺเมหิ ... จ ... ทินฺนเมว นาม.

...

๑๓๘. ข้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นบริษัทของ
นันทดาบสมาแล้ว . . . ผู้สำนักของ
พระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้าโปรด
สดับคำของข้าพเจ้า ของนันทดาบส
และของบริษัทเถิด".

... คธาเหล่านี้มีเนื้อความเกี่ยวเนื่อง
กัน ปากฎแล้วโดยมากทีเดียว ส่วน
คำโดยยังไม่ปรากฏในที่นี้ ข้าพเจ้าจักกล่าว
เฉพาะคำนั้น.

คำว่า จงตรัสบอก ความว่า พระดาบส
กล่าวว่า สิ่งใดที่ชอบพระทัยของพระองค์
มีอยู่ในที่นี้ ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งนั้น
แก่อาตมาเถิด. คำว่า มีรสหวานเล็กน้อย
ความว่า ผลไม้ต่าง ๆ เหล่านี้มีรสหวาน
มีส่วนเปรียบด้วยรสหวานนิดหน่อย.

คำวิญญผลที่ดี ๆ คือ ขอพระองค์จงทรง
เลือกถือเอาผลไม้ที่ดี ๆ จากผลไม้นี้แล้ว
เชิญเสวยเถิด คำว่า แต่ชอกฏฺเขว คือ
แต่ระอโนดาต. คำว่า ให้ถึงค่าแก่
ข้าพเจ้าทั้งปวง ความว่า ข้าพเจ้าถูก
ถามโดยเอื้อเฟื้อด้วยสิ่งใด สิ่งนั้นชื่อว่า
อันข้าพเจ้าทั้งหลายรับแล้ว อนึ่ง สิ่งนั้น
ชื่อว่า เป็นของอันพระคุณเจ้าให้แล้ว
ทีเดียว.

๗๖๖ - ๗๖๗ - ๗๖๘ - ๗๖๙ - ๗๗๐ - ๗๗๑ - ๗๗๒ - ๗๗๓ - ๗๗๔ - ๗๗๕ - ๗๗๖ - ๗๗๗ - ๗๗๘ - ๗๗๙ - ๗๘๐ - ๗๘๑ - ๗๘๒ - ๗๘๓ - ๗๘๔ - ๗๘๕ - ๗๘๖ - ๗๘๗ - ๗๘๘ - ๗๘๙ - ๗๙๐ - ๗๙๑ - ๗๙๒ - ๗๙๓ - ๗๙๔ - ๗๙๕ - ๗๙๖ - ๗๙๗ - ๗๙๘ - ๗๙๙ - ๘๐๐

เอตตาวตฺตา อิมสฺส ชนสฺส สพฺพสฺส
อคฺขมียํ ตุมฺเหหิ กตํ อมฺหากํ ตาว
สพฺพํ กตํ.

นนฺทสฺสาปิตฺติ อมฺหากํ ตาว สพฺพํ
กตํ อิทานิ นนฺทปณฺธุติโต กิณฺุจ
วตฺตกาโม ตสฺสาปิตฺติ ตาว วจฺนํ สฺสุณาถ.

อชฺชวามฺหาติ มยํ หิ น อญฺเณน
การณฺน อาคตา นนฺทสฺส ปน
ปริสา หุตฺวา ตุมฺหากํ ขมาปนฺตถาย
อาคตาติ วทติ. ภวณฺติ ภวํ
โสณปณฺธุติโต สฺสุณาตุ.

เอวํ วุตฺเต นนฺทปณฺธุติโต
อญฺุจายาสนา มาตาปิตโร ภาตฺรญฺุจ
วณฺุทิตฺวา ปริสาย สทฺุธิ สลฺลปณฺุโต
อาห

๑๓๙.“ปโรสตี ชานปทา
มหาสาลา ๑ พุราหฺมณา
อิม ๑ ขตฺติยา สพฺเพ
อภิชฺาตา ยสฺสุสิโน
ภวณฺุจ ราชา มโนไซ
อนุมณฺุณฺตุ เม วโจ.

เพียงเท่านั้น เป็นอันพระคุณเจ้ากระทำให้
มีค่าแก่ชนทั้งหมดนี้แล้ว คือกระทำทุกสิ่ง
แก่พวกข้าพเจ้าทั้งหลายก่อนแล้ว.

คำว่า แม้ของนันทดาบส ความว่า
พระคุณเจ้ากระทำสิ่งทั้งหมดแก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลายก่อนแล้ว บัดนี้ นันทบัณฑิต
ปรารถนาจะกล่าวคำเล็กน้อย ขอพระ-
คุณเจ้า จงฟังคำแม่ของเธอก่อน.

คำว่า เป็นบริษัท ความว่า พระราชา
ตรัสว่า ก็ข้าพเจ้าทั้งหลายมาแล้ว
ด้วยเหตุอื่นก็หาไม่ แต่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นบริษัทของนันทบัณฑิต มาแล้วเพื่อ
จะยังท่านทั้งหลายให้อุดโทษ. คำว่า
พระคุณเจ้า คือ พระคุณเจ้าผู้มีชื่อว่า
โสณบัณฑิตจงสดับ.

เมื่อพระเจ้ามโนชะตรัสอย่างนี้แล้ว
นันทบัณฑิต ก็ลุกจากอาสนะไหว้มารดา
บิดา และพี่ชาย เมื่อจะเจรจากับบริษัท
จึงตรัสว่า

๑๓๙.“คณฺหปตีมหาศาล ๑๐๐ เศษ
พฺราหฺมณฺ์มหาศาล ๑๐๐ เศษ
กษัตริย์ทั้งหลาย ผู้ภิชฺาต มี
พระอิสริยยศทั้งหมดเหล่านี้ และ
พระเจ้ามโนชะผู้ประเสริฐ จงเข้าใจ
ถ้อยคำของข้าพเจ้า.

๑๔๐. เย จ สนฺติ สมิตาโร
 ยกฺขานิ อิตฺถ อสฺสเม
 อรณฺเณ ภูตภพฺยานิ
 สุณนฺตุ วจันฺติ มม.

๑๔๑. นโม กตฺวาน ภูตานํ
 อีสึ วกฺขามิ สุพฺพตํ
 โส ตฺยหาํ ทกฺขิณา พหา
 ตว โกลิยสฺมมโต.

๑๔๒. ปีตรํ เม ชเนตฺตี จ
 ภตฺตฺกามสฺส เม สโต
 วีร ปุณฺณมิตฺถํ จานํ
 มา มํ โกลิย วารย.

๑๔๓. สพุมิ เหนฺติ อฺปฺนุภาตํ
 มเมตํ อฺปฺนิสฺสช
 อญฺจานปาริจเรยาย
 ที่สมฺรตฺตํ ตฺยา กตํ
 มาตาปีตฺตฺสฺส ปุณฺณานิ
 มม โลกทโท ภว.

๑๔๔. ตเถว สนฺติ มนุชา
 ธมฺเม ธมฺมปทํ วิฑู

๑๔๐. ยักข์ทั้งหลายก็ดี ภูตและเทวดา
 ทั้งหลายในป่าก็ดี เหล่าใด ซึ่งมา
 ประชุมกัน อยู่ในอาศรมนี้ ขอพวก
 เขา จงสดับคำของข้าพเจ้า.

๑๔๑. ข้าพเจ้า ขอกระทำความนอบน้อม
 แก่เหล่าภูต แล้วจักขอพูดกะฤาษี
 โสณบัณฑิต ผู้มีวัตรอันดีงาม
 ข้าพเจ้านั้น เป็นผู้อันชาวโลกสมมติ
 แล้วว่า เป็นโกลิยโคตรร่วมกับท่าน
 จึงนับว่าเป็นแขนงวาของท่าน.

๑๔๒. ข้าแต่ท่านผู้กล้าหาญ เมื่อข้าพเจ้า
 ปรรณนาจะเลี้ยงดูบิดาและมารดา
 ของข้าพเจ้า ฐานะเช่นนี้ชื่อว่า
 เป็นบุญ ข้าแต่พี่โกลิยะ ขอท่าน
 จงอย่าได้ห้ามข้าพเจ้าเลย.

๑๔๓. จริงอยู่ การบำรุงมารดาบิดานี้
 สัตบุรุษทั้งหลาย สรรเสริญแล้ว
 ขอท่านจงอนุญาตการบำรุงมารดา
 บิดานี้แก่ข้าพเจ้าด้วย กุศลนี้ท่าน
 ทำมานานด้วยการอุปัฏฐาก และ
 การบำเรอ ข้าพเจ้าใคร่จะทำบุญ
 ในมารดาและบิดา ขอท่านจงให้
 โลกสวรรค์แก่ข้าพเจ้าด้วย.

๑๔๔. ข้าแต่พี่ผู้เป็นฤาษี มนุษย์ทั้งหลาย
 ทราบบทแห่งธรรมในธรรม ว่า

มคฺโค สคฺคสฺส โลกสฺส
ยถา ชานาสี ตฺวํ อีเส.

เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ เหมือน
อย่างท่านทราบอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน.

๑๔๕. อุฏฺฐานปาริจรียาย
มาตาปิตุสฺสขาวหํ
ตํ มํ ปุณฺณา นิวาเรติ
อริยมคฺคาวโร นโร"ติ.

๑๔๕. การบำรุงมารดาบิดา ด้วยการ
อุปัฏฐากและการบำเรอ ซึ่งว่านำ
ความสุขมาให้ แก่มารดาและบิดา
นรชนห้ามซ้ำพเจ้าจากบุญนั้นชื่อว่า
เป็นผู้ห้ามทางอันประเสริฐ".

ตตฺถ อณฺมณฺณนฺตฺตติ อณฺพชฺชณฺนตฺต
สาธุกํ กตฺวา ปจฺจกฺขํ กโรนฺตฺตติ
อตฺถ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า จงเข้าใจ
คือจรรู้ อธิบายว่า กระทำให้ดี กระทำ
ให้ประจักษ์.

สมิตาโรติ สมากตา. อรญฺเณ
ภุตภพฺยანიติ อิมสฺมี หิมวณฺตารญฺเณ
ยานิ ภุตานิ เจว วุฑฺฒิมิริยาทปฺ-
ปตฺตานิ ภพฺยานิ จ ตฺรณฺเทวตานิ
ตานิ สพฺพานิ มม วจันํ สุนฺนตฺตติ
อตฺถ.

คำว่า มาประชุม คือมาพร้อมกัน
แล้ว. คำว่า ภูตและเทวดาทั้งหลาย
ในป่า ความว่า ภูตทั้งหลายด้วย
เทวดาทั้งหลาย ผู้ถึงแดนแห่งความเจริญ
ด้วย และเทวดาหนุ่ม ๆ ทั้งหลายเหล่าใด
ในป่าหิมวันตประเทศนี้ ภูตและเทวดา
เหล่านั้นทั้งหมด จงฟังคำของข้าพเจ้า.

นโม กตฺวานาติ อิทํ โส ปริสาย
สญฺญํ ทตฺวา ตสฺมี วนสณฺฑเท
นิพฺพตฺตเทวตานิ นมการํ กตฺวาว
อาห.

คำว่า กระทำการนอบน้อม ความว่า
พระนันทดาบสนั้น ครั้นให้สัญญาแก่
บริษัทแล้ว กระทำการนอบน้อมเทวดา
ผู้เกิดแล้วในชฎแห่งป่านั้น จึงกล่าวแล้ว.

ตสฺสสตฺถุ "อชฺชเชว พหฺุหิ หิมวณฺต-
เทวตานิ มม ภาตีกสฺส ธมฺมกถา-
สวณฺตฺถํ อาคตานิ ภวิตพฺพํ อัย

ความแห่งคำนั้นว่า "ในวันนี้นั้นแหละ
เทวดา ผู้อาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศ
ทั้งหลายเป็นอันมาก ฟังมาประชุมกัน

หิ โว นมกาโร ตูเมหปี มยหํ
สหายา โหเถา"ติ.

เพื่อฟังธรรมกถาของพี่ชายของข้าพเจ้า
เพราะว่า นี่เป็นการนอบน้อมต่อท่าน
ทั้งหลาย แม้ท่านทั้งหลาย จงเป็นสหยา
ของข้าพเจ้า".

โส เทวตานํ อญชลี ปคฺคณฺหิตฺวา
ปริสฺสฺชาเปตฺวา "อิสฺสี วกฺขามิ"ติ
อาทิมาน.

นันทบัณฑิตนั้น ประคองอัญชลีแก่
เทวดาทั้งหลาย เตือนให้บริษัททราบแล้ว
จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า "ข้าพเจ้าจักกล่าว
กะถาชี" ดังนี้.

ตตฺถ อีสฺสินฺติ โสณปณฺชิตํ
สนฺธาย วทติ. สฺมฺมโตติ ภาตโร
นาม อญฺคสฺมา โหนฺติ ตสฺมา โส
เต อนํ ทกฺขิณา พานฺหุติ สฺมฺมโต
เตน เม ขมิตุํ อรฺหฺธาติ ทีเปติ.

คำว่า ฤาชี ในคำนั้น ท่านกล่าว
หมายเอาพระโศณบัณฑิต. คำว่า สฺมฺมต
ความว่า ธรรมดาพี่ชายทั้งหลาย ย่อมเป็น
ผู้เสมอด้วยร่างกาย เพราะฉะนั้น ท่าน
เขาสมมติว่า ข้าพเจ้านั้นเป็นแขนขวา
ของท่าน จึงแสดงว่า ด้วยเหตุนี้ ท่าน
ทั้งหลายจึงควรจะอดโทษแก่ข้าพเจ้า.

วีราติ วีรยวฺนุต มหาปรกฺกม.
ปฺญฺณมิตฺถํ จานฺนฺติ อิทํ มาตา-
ปิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สคฺคสํวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
มา วารยาติ วทติ.

คำว่า ข้าแต่ท่านผู้กล้าหาญ คือ
ข้าแต่ผู้ที่มีความเพียร ผู้ที่มีความบากบั่น
มาก. คำว่า ฐานะเช่นนี้ ชื่อว่าเป็น
บุญ ความว่า นันทบัณฑิตกล่าวว่า
ขึ้นชื่อว่าการบำรุงมารดาบิดานี้ เป็นบุญ
คือเป็นเหตุที่จะยังสัตว์ให้เป็นไปพร้อมใน
สวรรค์ ท่านอย่าได้ห้ามข้าพเจ้าผู้กระทำ
บุญนั้นเลย.

สพฺภิ เหนฺตฺนฺติ เอตํ หิ มาตาปิตฺ-
ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อุปญฺญาตํ

คำว่า การบำรุงมารดาบิดานี้ สัตบุรุษ
ทั้งหลายสรรเสริญแล้ว ความว่า จริงอยู่

อุปคนตุวา ฌาตญฺเจว วนฺณนิตญฺจ.

ขึ้นชื่อว่าการบำรุงมารดาบิดานี้ บัณฑิต
ทั้งหลายสรรเสริญแล้ว คือเข้าไปรู้แล้ว
และพรรณนาแล้ว.

มเมตํ อุปนิสฺสชาติ อิทํ มยฺหํ นิสฺสช
วิสชฺเซหิ เทหิ.

คำว่า จงอนุญาตการบำรุงมารดาบิดานี้
แก่ข้าพเจ้า ความว่า ขอท่านจงอนุญาต
คือจงสละ จงให้การบำรุงมารดาบิดานี้
แก่ข้าพเจ้า.

อุฏฺฐานปาริจริยาติ อุฏฺฐานเนน
ปาริจริยาย จ. กตฺนฺติ ทิฆมฺมตฺตํ ตยา
กุสลํ กตํ. ปุณฺณานิติ อิทานิ อหํ
มาตาปีตฺตฺสฺส ปุณฺณานิ กตฺตฺกามา.

คำว่า ด้วยการบำรุงบำเรอ คือด้วยการ
ลุกขึ้นทำวัตรและการบำเรอปีบνωดเท้า
เป็นต้น. คำว่า กระทำแล้ว คือท่าน
กระทำกุศลแล้วสิ้นกาลนาน. คำว่า บุญ
ความว่า บัดนี้ข้าพเจ้าใคร่จะทำบุญใน
มารดาและบิดาทั้งสอง.

มม โลกทโทติ ตสฺส มม ตฺวํ
สคฺคโลกํ ทโท โหหิ อหํ หิ เตสํ
วตฺตํ อุปฺภูจฺจํ กตฺวา เทวโลก
อปริมาณํ ยสํ ลภิสฺสามิ ตสฺส เม
ตฺวํ ทายโก โหหิติ วทติ.

คำว่า จงให้โลกสวรรค์แก่ข้าพเจ้า
ความว่า นันทบัณฑิตกล่าวว่่า ขอท่าน
จงให้โลกสวรรค์ แก่ข้าพเจ้านั้น ด้วยว่า
ข้าพเจ้ากระทำวัตร คือการบำรุงมารดา
บิดาทั้งสองนั้น จักได้ยศประมาณมิได้
ในเทวโลก ขอท่านจงเป็นทายกของ
ข้าพเจ้านั้นเถิด.

ตเถวาทิ ยถา ตฺวํ ชานาสี
ตเถว อญฺเฌปี มนุชา อิมิสฺสํ
ปริสายํ สนฺติ เต นานปฺปกาวเร
ธมฺเม อิทํ เชฏฺฐาปจายิกภาวสงฺฆาตํ
ธมฺมโกฏฺฐาสฺส วทฺนฺติ.

คำว่า ฉะนั้นเหมือนกัน คือ ท่าน
ย่อมรู้โดยประการใดแม้ชนเหล่าอื่น มีอยู่
ในบริษัทนี้ ชนเหล่านั้นย่อมกล่าวซึ่ง
ธรรมทั้งหลายมีประการต่าง ๆ คือส่วน
แห่งธรรม กล่าวคือความเป็นผู้ประพฤติ

กิณฺติ มคฺโค สคฺคสฺส โลกสฺสชาติ.

สุขาวหนฺติ อุกฺกุจฺจาเนน จ ปาโรจิริยาย
จ มาตาปิตุณฺ์ สุขาวหฺ. ตํ มนฺติ
ตํ มํ เหวํ สมฺมาปฏิชคฺคณฺ์ตํปิ
ภาตา โสณปณฺุชิตโต ตมฺหา ปุณฺณวา
อภิวาเรติ นิวาเรติ.

อริยมคฺคาวโรติ อริยมคฺคสฺส อวารโรติ.
โส เหวํ ปุณฺณํ นิวาเรนฺุโต อยฺ นโร
มม ปิยทสฺสนตาย อริยสงฺฆาตสฺส
เทวโลกสฺส มคฺคาวรโก นาม โหตีติ.

เอวํ นนฺทปณฺุชิตฺเตน วุตฺเต
มหาสตุโต "อิมสฺส ตาว ตฺเมหฺนิ
วจณฺ์ สุตฺ อิทานิ มยฺหํปิ วจณฺ์
สุณฺาถา"ติ สาเวณฺุโต อาห

อ่อนน้อม ต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดนี้ โดย
ประการนั้นเหมือนกัน.

ถามว่า ชนเหล่านั้นกล่าวอย่างไร. เฉลย-
ว่า (ชนเหล่านั้นกล่าวว่า ธรรมคือการ-
บำรุงมารดาบิดานี้) เป็นทางแห่งโลก-
สวรรค์.

คำว่า นำความสุขมาให้ ความว่า
นำความสุขมาให้แก่มารดาและบิดา ด้วย
การอุปัฏฐาก ลูกขึ้นทำกิจ และด้วยการ
บำเรอมีปีบνωดเท่า. คำว่า ข้าพเจ้านั้น
ความว่า พระโศณบัณฑิตผู้พี่ชายย่อม
ห้ามคือป้องกันข้าพเจ้านั้น แม้ผู้ปฏิบัติ-
ชอบอย่างนี้จากบุญนั้น.

คำว่า ชื่อว่าเป็นผู้ห้ามทางอันประเสริฐ
คือยอมห้ามเสียซึ่งอริยมรรค. อธิบายว่า
นระนี้นั้นห้ามบุญอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า เป็น
ผู้ห้ามหนทางแห่งเทวโลก กล่าวคืออริยะ
เพราะแสดงความรักของข้าพเจ้า.

เมื่อนั้นบัณฑิตกล่าวอย่างนี้แล้ว
พระมหาสัตว์ประกาศว่า "ท่านทั้งหลาย
ฟังคำของนันทบัณฑิตนี้ก่อนแล้ว บัดนี้
ขอเชิญสดับคำของข้าพเจ้าบ้าง" จึง
กล่าวว่า

๑๔๖. "สุนนตุ โภนุโต วจัน
 ภาตฺรชฺฌาวรา มม
 กุลวํสํ มหาราชา
 ไปราณํ ปริหาปยํ
 อธมฺมจารี โย เขฎฺฐโจ
 นิริยํ โส อุปฺปชฺชติ.

๑๔๗. เย จ ธมฺมสฺส กุสลา
 ไปราณสฺส ทิสฺสปตี
 จาริตฺเตน จ สมฺปนฺนา
 น เต คจฺจนฺติ ทุคฺคตี.

๑๔๘. มาตาปิตา จ ภาตา จ
 ภคินี ณาติพฺนฺธวา
 สพฺเพ เขฎฺฐสฺส เต ภาธา
 เอวํ ชานาหิ ภารถ.

๑๔๙. อาทียิตฺวา ครุํ ภารํ
 นาวิโก วีย อฺสุสฺสเห
 ธมฺมณฺจ นปฺปมชฺชามิ
 เขฎฺฐโจ จสฺมิ รเถสฺสา"ติ.

ตตถ ภาตฺรชฺฌาวรา มมาติ
 มม ภาตฺุ ปริสา หุตฺวา อาคตา
 ภวนฺโต สพฺเพปิ ราชาโน มมปิ

๑๔๖. "มหาราชผู้เจริญ ผู้เป็นบริษัทของ
 น้องชาย จงสดับถ้อยคำของ
 ข้าพเจ้า บุคคลใดเป็นพี่ชายใหญ่
 ไม่ประพฤติธรรม ยังวงศ์ตระกูล
 อันเป็นของเก่าให้เสื่อม บุคคลนั้น
 ย่อมเข้าถึงนรก.

๑๔๗. ดูกรกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในทิศ ชน
 เหล่าใด เป็นผู้ฉลาดในธรรมอันเป็น
 ของเก่า และถึงพร้อมด้วยจารีต
 ชนเหล่านั้นย่อมไม่ถึงคติอันชั่ว.

๑๔๘. ดูกรมหาบพิตร (ผู้รับภาระ) ขอ
 พระองค์จงทรงทราบอย่างนี้มารดา
 บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว
 น้องสาว ญาติ และเผ่าพันธุ์
 ทั้งหลายเหล่านั้นทั้งหมด เป็นภาระ
 ของพี่ชายใหญ่.

๑๔๙. ดูกรพระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ก็อาตมา
 เป็นพี่ชายใหญ่ต้องรับภาระอันหนัก
 ทั้งสามารถปฏิบัติท่านเหล่านั้นได้
 เหมือนนายเรือ รับภาระอันหนัก
 สามารถนำเรือไปได้ โดยสวัสดิ
 ฉะนั้น อาตมาจึงไม่ประมาทธรรม".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เป็นบริษัท
 น้องชาย ความว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย
 แม้เป็นพระราชาทรงทั้งหมด ซึ่งเป็นบริษัท

ดาว วจน์ สุณนตุ. **ปริหาปยนฺติ**
 ปริหาเปนฺโต. **ธมฺมสุสฺสตี** เชฏฺฐา-
 ปจายนธมฺมสุสฺส ปเวณียธมฺมสุสฺส.

กุสฺสลาตี เจกา. **จาริตฺเตน** จาตี
 อจารสีเลน สมฺปนฺนา. **ภาราตี**
 สพุเพ เอเต เชฏฺฐเณ วหิตพฺพา
 ปฏิชคฺคิตพฺพาตี ตสฺส ภารา นาม.

นาวิโก **วียาตี** ยถา **นาวาย**
 ครุภาริ อาทิยิตฺวา สมฺพุทฺทมชฺเฌ นาวิ
 โสตุถินา เนตุ นาวิโก อุสฺสเหตี
 วายมตี สห นาวาย สพุพิ ภณฺฑิ
 จ ชโน จ ตสฺสเสว ภาวโร โหตี.

ตถา มเมว สพุเพ ฌาตกา ภารา
 อหฺญจ เอเต ปฏิชคฺคิตฺตุ อุสฺสหามิ
 สกฺโกมิ ตญฺจ เชฏฺฐาปจายนธมฺม
 นปฺปมชฺชามิ น เกวลญฺจ เอเตสญฺเฌว
 สกฺลสุสาปิ โลกสุสฺส เชฏฺฐโจะ จสฺมิ
 ตสฺมา อหเมว สพุธิ นนฺเทน
 ปฏิชคฺคิตฺตุ ยุตฺโตตี.

แห่งน้องชายของอาตมา พวกนั้นมาแล้ว
 จงฟังแม้ถ้อยคำของอาตมาก่อน. คำว่า
ให้เสื่อม คือให้เสื่อมโทรม. คำว่า **ธรรม**
 ได้แก่ ธรรม คือความประพฤติอ่อนน้อม
 ต่อผู้ใหญ่ คือธรรมประพฤติตามประเพณี.

คำว่า **ฉลาด** คือเฉียบแหลม. คำว่า
จาริต คือเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยมรรยาทและ
 ศิล. คำว่า **เป็นภาระ** วิเคราะห์ว่า
 ชนเหล่านั้นทั้งหมดอันพี่ชายใหญ่พืงนำไป
 คือพืงปฏิบัติได้ เพราะฉะนั้น ชนเหล่านั้น
 จึงชื่อว่าเป็นภาระของพี่ชายใหญ่นั้น.

คำว่า **เหมือนนายเรือ** ความว่า เหมือน
 อย่างว่า นายเรือรับบรรทุกภาระอย่างหนัก
 ด้วยเรือแล้ว ก็ต้องอุตสาหะพยายาม
 นำเรือไปในท่ามกลางมหาสมุทร ด้วย
 ความสวัสดิ์ สิ้นค้าทั้งหมด คนพร้อมด้วย
 เรือ ย่อมเป็นภาระของนายเรื่อนั้นผู้เดียว
 ฉะนั้น.

ญาติทั้งหมด จะเป็นภาระของข้าพเจ้า
 คนเดียว และข้าพเจ้าก็อาจสามารถจะ
 เลี้ยงดูชนเหล่านั้น ได้ฉันั้นเหมือนกัน
 ข้าพเจ้าไม่ประมาทธรรมคือการนอบน้อม
 ต่อผู้ใหญ่ นั้น อนึ่ง ข้าพเจ้าเป็นพี่ชายใหญ่
 ของชนเหล่านี้ เพียงเท่านี้ก็หามิได้
 ข้าพเจ้ายังเป็นพี่ชายใหญ่ของโลกทั้งสิ้น

ตี สุตฺวา สพฺเพปี เต ราชาโน
 อตฺตมฺนา หุตฺวา “เชฏฺฐภาทิกสุส กิร
 อวเสสา ภารา”ติ อชฺช อเมหิ
 ภาตฺนฺติ นนฺทปณฺฑิตํ ปหาย
 มหาสตุตี สฺนุสิสุสิดา หุตฺวา ตสุส
 ฤตี กโรนฺตา เทว คาถา อภาสีสุ

๑๕๐. “อริคตมฺหา ตเม ภาณํ
 ชาลํ ชาตเวทโต
 เอวเมว โน ภวํ ฐมฺมํ
 โกสิโย ปวิทฺสยิ.

๑๕๑. ยถา อุทฺยมาทิจฺโจ
 วาสุเทโว ปภงฺกโร
 ปาณินํ ปวิทฺสเสติ
 ฐปํ กลฺยาณปาปกํ
 เอวเมว โน ภวํ ฐมฺมํ
 โกสิโย ปวิทฺสยิ”ติ.

ตตฺถ อริคตมฺหาติ มยํ อิตโต
 ปุพฺเพ เชฏฺฐาปฺจายนฐมฺมํ ปฏิจฺฉาทเก
 ตเม วตฺตมฺนา น ชานาม อชฺช

ด้วย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าพร้อมด้วยน้อง
 นั้นทะ สมควรจะปฏิบัติ (มารดาบิดา).

พระราชานี้แหละนั้นแม่ทั้งหมด ครั้น
 สดับคำของโสณบัณฑิตนั้นแล้ว ทรงพา
 กันดีพระทัยตรัสว่า เราทั้งหลายรู้แล้วใน
 วันนี้เองว่า “ได้ยินว่ากิจคือการปฏิบัติ
 มารดาบิดาทั้งหลายที่เหลื่อลงเป็นภาระ
 ของพี่ชายใหญ่” จึงพากันละนันทบัณฑิต
 อาศัยพระมหาสัตว์ เมื่อจะกระทำการ
 ชมเชยพระมหาสัตว์นั้น ได้ทรงภาษิต ๒
 พระคาถาว่า

๑๕๐. “ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ไปแล้วในความ
 มืด วันนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายเกิดความ
 รู้สึกขึ้นแล้ว ท่านโกสิยฤาษีผู้เจริญ
 ได้แสดงธรรม แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
 เหมือนส่องแสงสว่างจากไฟ ฉะนั้น.

๑๕๑. พระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าแห่งแสง มี
 รัศมีเจิดจ้าเมื่ออุทัย ย่อมแสดงรูปดี
 และรูปชั่วให้ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย
 ฉนั้นใด ท่านโกสิยฤาษีผู้เจริญก็แสดง
 ธรรม แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฉนั้น
 เหมือนกัน”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ข้าพเจ้า
 ทั้งหมดได้ไปแล้ว ความว่า ในกาล
 ก่อนแต่นี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นไปอยู่ใน

ชาตเวทโต ชาลัม ฌาณั อธิคตา.

ความมืด อันปกปิดธรรม คือประพฤติ
อ่อนนุ่มต่อผู้ใหญ่ จึงไม่รู้ธรรมนั้น
ข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้เกิดความรู้ขึ้นใน
วันนี้เอง เหมือนได้แสงสว่างจากไฟ ฉะนั้น.

เอวเมว โนติ ยถา มหนุทธกาเร
ปพฺพตมตฺถเก ชลิตโต ชาตเวโท
สมนฺตา อาโลกิ ฌรฺนุโต รูปานิ
ปทิสฺสตี ตถา โน ภวํ โกลิยโคตฺโต
ธมฺมํ ปวิทฺสยฺยตี. วาสฺสเทโวติ วสุเทโว
วสุชิตฺโน จ ธมฺมปฺปกาสโนติ อตฺถเ.

คำว่า แก่ข้าพเจ้าเหมือนแสงสว่างจาก
ไฟ ฉะนั้น ความว่า พระฤาษีโกลิยโคตร
ผู้เจริญ ได้แสดงธรรมแก่พวกเรา เหมือน
แสงไฟที่ลุกโพลงอยู่บนยอดเขาอันมืดทึบ
ส่องแสงสว่างอยู่โดยรอบ ย่อมแสดงรูป
ให้ปรากฏอยู่ ฉะนั้น. คำว่า เทพเจ้า
แห่งแสง คือเทวดาผู้เป็นเจ้าของแสง
และเป็นผู้ส่องแสงสว่าง อธิบายว่า เป็นผู้
ประกาศธรรม.

อิตฺติ มหาสตุตฺโต เอตฺตํ กาลํ
นนฺทปณฺฑิตสฺส ปาฎิหาริยานิ ทิสฺวา
ตสฺมี ปสนฺนจิตฺเต เต ราชาโน
อตฺตโน ฌาณพเลน ตสฺมี ปสาทํ
ภินฺทิตฺวา อตฺตโน กถํ คาหาเปตฺวา
สพฺเพว เต ราชาโน อตฺตโน
มุขโลกิเต อกาสิ.

พระมหาสัตว์ทำลายความเลื่อมใส
ในนันทบัณฑิตนั้นด้วยกำลังญาณของตน
ยังพระราชาเหล่านั้น ซึ่งมีพระทัยเลื่อมใส
ในเธอ เพราะได้เห็นปาฏิหาริย์ทั้งหลาย
ของนันทบัณฑิตตลอดกาลเพียงเท่านี้
ให้กลับมาเชื่อถือถ้อยคำของตนแล้ว ได้
กระทำให้พระราชาเหล่านั้นทั้งหมดที่เดียว
มองดูหน้าของตนด้วยประการฉะนี้.

อถ นนฺทปณฺฑิตโต "ภาตา เม
ปณฺฑิตโต พุยฺตโต ธมฺมกถิโก สพฺเพปิ
เม ราชาโน ภินฺทิตฺวา อตฺตโน
ปกุเช กริ จเปตฺวา อิมํ อญฺเ.

ครั้งนั้น นันทบัณฑิตคิดแล้วว่า "พี่ชาย
ของเราเป็นบัณฑิตผู้ฉลาดเป็นธรรมกถึก
แยกพระราชาทั้งหลายแม้ทั้งหมดจากเรา
กระทำให้เป็นฝ่ายของตน เว้นพี่ชาย

มยหิ ปฏิสฺสรณํ นตฺถิ อิมเมว
ยาจิสฺสามิ”ติ จินฺนเตตฺตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๕๒. “เอวํ เม ยาจมานสฺส
อณฺชลิ นาวพฺพชฺฌณฺถ
ตว ปฏฺจจโร หេสุสฺสํ
วฏฺจิจิตฺโต ปริจารโก”ติ.

ตสฺสตุเถ “สเจ ตุมฺเห มม
เอวํ ยาจมานสฺส ขมาปนตฺถาย
ปคฺคหิตอณฺชลิ นาวพฺพชฺฌณฺถ น
ปฏฺคคฺคณฺถ ตุมฺเห มาตาปิตโร
อุปฏฺจหนฺถ อหิ ปน ตุมฺหากํ ปฏฺจจโร
ภเวยฺยํ วจนฺกโร หេสุสฺสํ รตฺตนิทฺติวํ
อันลสฺสภาวเณ วฏฺจิจิตฺโต ปริจารโก อหิ
ตุมฺเห ปฏิชคฺคิสฺสามิ”ติ.

มหาสตุตสฺส ปกตฺติยาปิ นนฺท-
ปณฺชิตฺเต โทโส วา เวรํ วา นตฺถิ
อติถทฺธํ วจนํ กถเณตสฺสเสว ปนสฺส
มานหาปนตฺถํ นิคฺคหนฺวเสน ตถา
กตฺตฺวา อิทานิ ตสฺส วจนํ สุตฺตฺวา
ตฺถุจฺจิจิตฺโต ตสฺมึ ปสฺสาทํ อุปฺปาเทตฺตฺวา
“นนฺท อิทานิ เต ขมามิ มาตาปิตโร
จ ปฏิชคฺคิตฺตุํ ลภิสฺสสิ”ติ ตสฺส
คฺณํ ปกาเสนฺตุเต อาห

นี้ คนอื่นจักเป็นที่พึ่งของเราไม่มี เราจัก
อ่อนวอนพี่ชายของเรานี้เท่านั้น” จึงกล่าว
คาถานี้ว่า

๑๕๒. “ถ้าพี่จะไม่รับรู้ัญชลิ ของข้าพเจ้า
ผู้วิงวอนอยู่อย่างนี้ ข้าพเจ้าก็จัก
ดำเนินตามถ้อยคำของพี่ จักตั้งใจ
บำรุงพี่”.

ความแห่งคาถานั้นว่า “ถ้าพี่จะไม่รับรู้
คือไม่ยอมรับอัญชลิของข้าพเจ้าผู้วิงวอน
อยู่อย่างนี้ซึ่งข้าพเจ้าประสงค์เพื่อต้องการ
ให้พี่อดโทษ พี่จงบำรุงมารดาบิดาเกิด
ส่วนข้าพเจ้า ก็จะประพฤติตามถ้อยคำ-
ของพี่ คือจักเป็นผู้กระทำตามคำ จะตั้งใจ
บำรุงบำเรอด้วยความเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน
ทุกคืนทุกวัน คือข้าพเจ้าจักปฏิบัติพี่”.

แม้โดยปรกติ พระมหาสัตว์ไม่มี
ขัดเคือง หรือผูกเวรในนันทบัณฑิตเลย
แต่เมื่อเธอกล่าวถ้อยคำกระด้างยิ่งนัก
มหาสัตว์จึงกระทำอย่างนั้น ด้วยอำนาจ
จะข่มเพื่อให้เธอละมานะเสีย บัดนี้ ได้
สดับถ้อยคำของเธอแล้ว จึงมีจิตยินดีเกิด
ความเลื่อมใสในเธอ จึงกล่าวว่า “ดูกร
นันทะ บัดนี้ พี่อดโทษแก่เธอ และเธอจักได้
ปฏิบัติมารดาบิดา” เมื่อจะประกาศคุณ
ของนันทบัณฑิตนั้น จึงกล่าวว่า

๑๕๓. “อทุธา นนุท วิชานาสิ
 สทุธมมํ สพุภิ เทสิตํ
 อริโย อริยสมาจาโร
 พาฬุหิ ตุวั มม รุจฺจสิ.

๑๕๔. ภวนุตํ วทามิ โภติญฺจ
 สฺฤณาถ วจันํ มม
 นายํ ภาโร ภารมตฺโต
 อหุ มยฺหํ กุทาจนํ.

๑๕๕. ตํ มํ อฺปฏฺจิตํ สนฺตํ
 มาตาปิตุสฺสขาวหํ
 นนุโท อชฺฌมาวริ กตฺวา
 อฺปฏฺจานาย ยาจติ.

๑๕๖. โย เจ อิจฺจติ กาเมน
 สนฺตานิ พุรหฺมจารินํ
 นนุทํ โว วรถ เอโก
 กํ นนุโท อฺปติฏฺจตฺตํ”ติ.

ตตฺถ อริโยติ สุนฺทโร.
 อริยสมาจาโรติ สุนฺทราชาโรวาสิ
 ชาโต. พาฬุหนฺติ อิทานิ ตุวั มม
 อติวีย รุจฺจสิ.

๑๕๓. “ดูกรนันทะ เธอรู้ทั่วถึงพระสัทธรรม
 ที่สัตบุรุษแสดงแล้วเป็นแน่แท้ เธอ
 เป็นผู้ประเสริฐ มีมรรยาทอันงดงาม
 เราชอบใจยิ่งนัก.

๑๕๔. พี่จะกล่าวกะมารดาและบิดาผู้เจริญ
 ทั้งสอง ขอท่านทั้งสองจงฟังคำของ
 ข้าพเจ้า ภาระนี้ไม่ใช่เป็นเพียง
 ภาระชั่วครั้งชั่วคราว ของข้าพเจ้า
 (เป็นภาระตลอดไป).

๑๕๕. การบำรุง ที่ข้าพเจ้าบำรุงแล้วนั้น
 ย่อมนำความสุขมาให้ แก่มารดา
 บิดาได้ แต่นันทะย่อมกระทำการ
 ขอร้องอ่อนวอน เพื่อบำรุงท่าน
 ทั้งสอง.

๑๕๖. บรรดาท่านทั้งสองผู้สงบแล้ว ผู้
 ประพฤติพรหมจรรย์ ถ้าผู้ใด
 प्रารถนา ข้าพเจ้าก็จะบอกกะผู้
 บรรดาท่านทั้งสอง ท่านผู้หนึ่งจง
 เลื่อนนันทะตามปรารถนาเถิด น้อง
 นันทะ จะบำรุงใครในท่านทั้งสอง”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ประเสริฐ
 คือ เป็นคนดี. คำว่า มีมรรยาทงดงาม
 คือ มีความประพฤติเรียบร้อย. คำว่า
 ยิ่งนัก ความว่า บัดนี้พี่ชอบใจในเธอ
 ยิ่งนัก.

สุณาภาติ อมม ตาต ตุมะห มม
วจนํ สุณาถ. นายํ ภาโรติ อัย
ตุมหากํ ปฏิชคฺคณาโร น กทาจิ
มม ภากรมตฺโต อหุ.

ตํ มนฺติ ตํ ภาโรติ อมณฺณิตถ ตํ
มํ ตุมะห อပ္ภุจิตํ สมานํ. อပ္ภุจนาถ
ยาจตีติ ตุมะห อပ္ภุจาทุํ มํ ยาจติ.

โย เจ อิจฺฉตีติ มยฺหํ หิ ตวํ เม
มาตริํ วา ปิตริํ วา อပ္ภุจหาติ
วตฺตํ น ยุตฺตํ ตุมหากํ ปน สนฺตานิ
พฺรหฺมจารีนิ โย เอโก อิจฺฉตีติ ตํ
วทามิ กาเมน นนฺทํ โว วรถ ตํ
มม กนิฏฺจํ นนฺทํ โวเจถ ตุมะหสุ
กํ เอส อပ္ภุจาทุ อโปกฺปิ หิ มยํ
ตุมหากํ ปุตฺตาเยวาทิ.

อถ มถิตา อภิสนา วุฏฺฐาย
"ตาต โสณปณฺทิต จิรปฺปวฺภูโจ โว

คำว่า จงฟัง. ความว่า ข้าแต่มารดา
และบิดา ขอท่านจงฟังคำของข้าพเจ้า.
คำว่า **นี่ไม่ใช่ภาระ** ความว่า ภาระคือ
การปฏิบัติท่านทั้งหลายนี้ เป็นเพียงภาระ
ของข้าพเจ้า ในกาลบางครั้งบางคราว
ก็ห้ามมิได้.

คำว่า **เรานั้น** ความว่าท่านได้สำคัญ
เรานั้นว่า เป็นภาระ คือได้สำคัญเรา
นั้น เป็นผู้บำรุงท่าน. คำว่า **ขอบำรุง**
ความว่า นั้นทะมาอ่อนวอนกะข้าพเจ้า
เพื่อขอบำรุงท่านทั้งสอง.

คำว่า **หากท่านผู้ใดปรารถนา** ความว่า
ด้วยว่า ข้าพเจ้าไม่ควรจะพูดว่า เธอจง
บำรุงมารดาหรือบิดาของพี่ แต่บรรดา
ท่านทั้งสองผู้ระงับแล้ว ผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์ ท่านผู้ใดใครผู้หนึ่ง ย่อม
ปรารถนา ข้าพเจ้าจะบอกท่านผู้นั้น
บรรดาท่านทั้งสอง ขอให้ท่านจงเลือก
เอา^๑นั้นทะ ตามความปรารถนา ท่าน
ทั้งหลาย ย่อมชอบใจนั้นทะน้องชาย
ของข้าพเจ้านั้น ในบรรดาท่านทั้งสอง
นั้นทะนี้ จะบำรุงใครก็ได้ ด้วยว่าเรา
แม้ทั้งสองก็เป็นบุตรของท่านด้วยกัน.

ลำดับนั้น มารดาลุกขึ้นจากอาสนะ
กล่าวว่า "ดูกรพ่อโสณบัณฑิต น้องชาย

กนิฏฺโจะ เอวํ จิราคตํปี ตํ ยาจิตุ
น วิสahami มยณฺหิ ตนฺนินฺสฺสิตา
อิทานิ ปน ตยา อญฺญาตา อหิ
เอตํ นนฺทํ พุรฺหมจารินฺนํ พาหาหิ
อุปฺคฺยฺหิตฺวา สีเส อุปฺสิญฺฆายิตุ
ลภายยนฺ"ติ อิมมตฺถํ ปกาเสนฺติ
คาถมาห

๑๕๗. "ตยา ตาต อญฺญาตา
โศณ ตนฺนินฺสฺสิตา มยํ
อุปฺฆาตุํ ลภ นนฺทํ
มฺหุณฺนิ พุรฺหมจารินฺนฺ"ติ.

อถ มหาสตุโต "เตนฺหิ อมฺม
อนฺุชานามิ ตฺวํ คจฺฉ ปุตฺตํ นนฺทํ
อาลิจฺจิตฺวา สีสิ ฆายิตฺวา จุมฺพิตฺวา
ตว หทยเ โสภํ นิพฺพาเปหิ"ติ อาน.

สา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตุวา นนฺทปณฺทิตํ
ปริสฺมชฺฌเมเยว อาลิจฺจิตฺวา ตํ สีเส
ฆายิตฺวา จุมฺพิตฺวา หทยเ โสภํ
นิพฺพาเปตฺวา มหาสตุเตน สทฺธิ
สลฺลปนฺตี อาน

๑๕๘. "อสุสฺตถฺสฺเสว ตฺรฺณํ
ปวาลํ มารุเตริตํ

ของเจ้าจากไปนานแล้ว แม่เธอมาแล้ว
จากที่ไกลอย่างนี้ แม่ก็ไม่อาจจะอ่อนวอน
ได้ ด้วยว่าเราทั้งสองได้อาศัยเจ้าอยู่ แต่
บัดนี้เจ้าอนุญาตแล้ว แม่ก็จะได้กอดรัด
น้องนันทะผู้ประพฤติพรหมจรรย์นี้ ด้วย
แขนทั้งสองแล้ว ฟังได้จุมพิตศิระษะ" เมื่อ
จะประกาศเนื้อความนี้ จึงกล่าวคาถาว่า

๑๕๗. "ดูกรพ่อโศณะ เราทั้งสองอาศัย
เจ้าอยู่ ถ้าเจ้าอนุญาตแล้ว แม่ก็
จะฟังได้จุมพิตลูกนันทะผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์ที่ศิระษะ".

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์กล่าวว่า
"ข้าแต่แม่ ถ้าเช่นนั้นลูกยอมอนุญาต
แม่จงไปสวมกอดนันทะลูกชาย จุมและ
จุมพิตที่ศิระษะ ดับความโศกในหทัยของ
แม่เสียเถิด".

มารดาของพระมหาสัตว์นั้น จึงไปสู่สำนัก
ของนันทบัณฑิตนั้นแล้ว สวมกอด
นันทบัณฑิต ในท่ามกลางบริษัทนั่นเอง
แล้วจุมและจุมพิตนันทะนั้นที่ศิระษะ ดับ
ความโศกในหทัยให้หายแล้ว เมื่อจะ
เจรจากับพระมหาสัตว์ จึงกล่าวว่

๑๕๘. "ดูกรพ่อโศณบัณฑิต ไบอ่อนของ
ต้นอัสสัตถพฤษ์ ถูกลมร่ำเพยพัด

.....

- จิริสฺสํ นนุทํ ทิสฺวาน
หทยํ เม ปเวธติ.
๑๕๙. ยทา สุตฺตปิ สฺปิเน
นนุทํ ปสฺสามิ อาคตํ
อุทคฺคา สฺมณา โหมิ
นนุโท โน อาคโต อัย.
๑๖๐. ยทา จ ปฏฺิพฺพชฺฌิตฺวา
นนุทํ ปสฺสามิ นาคตํ
ภฺิยโย อวิสฺติ โสโก
โทมนสฺสํ อนปฺปกํ.
๑๖๑. สาทํ อชฺช จิริสฺสํปิ
นนุทํ ปสฺสามิ อาคตํ
ภตฺตฺ จ มยฺหญฺจ ปิโย
นนุโท โน ปาวิสฺสิ สมฺ.
๑๖๒. ปิตฺ จ นนุโท สฺปิโย
ยํ นนุโท นปฺปวเส สมฺ
ลภตฺ ตาต นนุโท ตํ
มํ นนุโท อุปฺติฏฺจตฺตํ.
- ตตฺถ มารุเตริตฺตฺนุติ ยถา
วาทาหตํ อสฺสฺตฺถสฺส ปลฺลวํ กมฺปฺติ
เอวํ จิริสฺสํ นนุทํ ทิสฺวาน อชฺช
มม หทยํ กมฺปฺตีติ วทติ.
- ย่อมโบกสะบัดไปมาฉันใด หัวใจ
ของแม่ก็หวั่นไหว เพราะได้เห็นลูก
นันทะซึ่งจากไปนานฉันนั้น.
๑๕๙. เมื่อใดแม่หลับแล้ว ผันเห็นลูกนันทะ
มา เมื่อนั้นแม่ดีใจอย่างล้นเหลือ
ว่า ลูกนันทะนี้ของแม่มาแล้ว.
๑๖๐. แต่เมื่อใดครั้งแม่ตื่นขึ้นมาแล้ว ไม่
เห็นลูกนันทะของแม่มา เมื่อนั้น
ความเศร้าโศก และความเสียใจ
มิใช่น้อย ก็ทับถมยิ่งนัก.
๑๖๑. วันนี้แม่ได้เห็นลูกนันทะ ผู้จากไป
นาน กลับมาแล้ว ขอลูกนันทะจง
เป็นที่รักของพ่อเจ้า และของแม่เอง
ขอลูกนันทะ จงเข้าไปสู่เรือนของ
เราเถิด.
๑๖๒. ดูกรพ่อโสณะ ลูกนันทะเป็นที่แสนรัก
ของบิดา ลูกนันทะยังไม่เข้าไปสู่เรือน
ใด ขอให้ลูกนันทะจงได้เข้าไปสู่เรือน
นั้น ขอลูกนันทะจงบำรุงแม่เถิด".
- ในคำเหล่านั้น คำว่า **ถูกลมรำเพย**
พัด ความว่า มารดาของพระ มหาสัตรี
กล่าวว่า ไบ้อ่อนของต้นอัสสัตถพฤกษ์
ถูกลมพัดแล้ว ย่อมโบกสะบัดไปมาฉันใด

สุตตาทิ ตาต โสณ ยทา อหิ
 สุตตาศิ สุปิเน นนุท อาคติ
 ปสฺสามิ ตทาศิ อุตคฺคา โหมีติ.
 ภตฺตุ จาติ สามิกสฺส จ เม
 มยฺหณฺจ ปิโย. นนุโท ใน ปาวีสิ
 ฆรฺนฺติ ตาต ปุตฺโต ใน นนุโท
 ปณฺณสาลิ ปวิสฺตุ.

ยนฺติ ยสฺมา ปิตฺติ สฺนุจฺ ปิโย
 ตสฺมา ปุณ อิมฺมา ฆรา
 นปฺปวเสยฺย. นนุโท ตนฺติ ตาต
 นนุโท ยํ อิจฺฉติ ตํ ลภฺตุ. มํ
 นนุโทติ ตาต โสณ ตว ปิตริ ตวํ
 อูปฺภฺจาหิ นนุโท มํ อูปฺภฺจฺหตฺติ.

อถ มหาสฺตฺโต "เอวํ โหตฺตุ"ติ
 มาตุ วจฺนํ สฺมปฺภิจฺฉิตฺวา "นนุท
 ตยา ฆณฺญกโกภฺจาโส ลทฺโธ มาตา
 นาม อติคุณกาวิกา ตํ อปฺปมตฺโต
 หุตฺวา ปฏฺิษคฺเคยฺยาสี"ติ โอวทิตฺวา
 มาตุ คุณํ ปกาเสนฺโต เทว คาทา
 อภาสิ

ในวันนี้หัวใจของแม่ย่อมหวนไหวนเพราะ
 เห็นลูกนันทะซึ่งจากไปนาน ฉะนั้นเหมือนกัน.

คำว่า หลับ ความว่า ดูกรพ่อโสณะ
 แม่ดีใจเหลือเกิน เมื่อคราวแม่หลับฝัน
 เห็นลูกนันทะมา. คำว่า พ่อของเจ้า คือ
 เป็นที่รักแห่งสามีมของแม่และตัวแม่เอง.
 คำว่า นันทะจงเข้าไปสู่เรือนของเรา
 ความว่า ดูกรพ่อโสณะ นันทะลูกชาย
 ของเราจงเข้าไปสู่บรรณศาลา.

คำว่า เรือนใด ความว่า เพราะเหตุที่
 นันทะนั้น เป็นที่รักสนิทของบิดา ฉะนั้น
 จึงไม่ควรจากเรือนนี้ไปอีก. คำว่า นันทะ
 ย่อมได้เพื่อเข้าไปสู่เรือนนั้น ความว่า
 ลูกเอ๋ย นันทะปรารถนาสิ่งใดจงได้สิ่งนั้น
 เกิด. คำว่า นันทะจงบำรุงแม่ ความว่า
 ดูกรพ่อโสณะ เจ้าจงบำรุงบิดาของเจ้า
 นันทะจงบำรุงแม่.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์รับคำของ
 มารดาว่า "ความปรารถนาของแม่ จง
 สำเร็จอย่างนี้เถิด" จึงกล่าวสอนน้องชาย
 ว่า "ดูกรน้องนันทะ น้องได้ส่วนแบ่ง
 ของพี่แล้ว ขึ้นชื่อว่ามารดาเป็นผู้กระทำ
 คุณไว้ยิ่งนัก น้องจึงเป็นผู้ไม่ประมาท
 พึงปฏิบัติท่านเถิด" เมื่อจะประกาศคุณ
 ของมารดา ได้กล่าว ๒ คาถาว่า

๑๖๓. “อนุกรมุปกา ปติฏจา จ
 ปุพเพ รสทที จ ใน
 มคฺโค สคฺคสุส โลกสุส
 มาตา ตํ วรเต อีเส.

๑๖๔. ปุพเพ รสทที โคตตี
 มาตา ปุณฺณุปสฺสนฺหิตา
 มคฺโค สคฺคสุส โลกสุส
 มาตา ตํ วรเต อีเส”ติ.

ตตฺถ อนุกรมุปกาติ มุทฺททยา.
 ปุพเพ รสททีติ ปจฺมเมว อตฺตโน
 ซีรสงฺฆาตสุส. รสสุส ทายิกา.

มาตา ตนฺติ มม มาตา มํ
 น อิจฺฉติ ตํ วรติ อิจฺฉติ.
 โคตตีติ โคปยิกา. ปุณฺณุปสฺสนฺหิตาติ
 ปุณฺณุปนิสฺสิตา ปุณฺณทายิกา.

เอวํ มหาสตุโต ทวีหิ คาถาหิ
 มาตุ คุณฺโณ กเถตฺวา ปุณาคนฺตฺวา
 ตสุสา อาสเน นิสินฺนกาเล “นนฺท
 ตฺวํ ทุกฺกรการิกํ มาตริ ลภิ อุมฺปิ
 มยํ มาตรา ทุกฺเชน สํวทฺตฺมิตา
 อิทานิ ตฺวํ อปฺปมตฺโต ปฏฺิซคฺคาหิ
 อมฺรฺรานิ ผลาผลานิ มา ขาทาเปหิ”ติ

๑๖๓. “ดูกรฤาษี มารดาเป็นผู้อนุเคราะห์
 เป็นที่พึ่ง และเป็นผู้ให้ชีรรสแก่
 เราก่อน เป็นทางแห่งโลกสวรรค์
 มารดาปรารธนาเจ้า.

๑๖๔. ดูกรฤาษี มารดาเป็นผู้ให้ชีรรสก่อน
 เป็นผู้เลี้ยงดูเรามาเป็นที่ตั้งบุญกุศล
 เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ มารดา
 ปรารธนาเจ้า”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า เป็นผู้
 อนุเคราะห์ คือผู้มีหทัยอ่อนโยน. คำว่า
 ให้ชีรรสแก่เราก่อน คือเป็นผู้ให้รส
 กล่าวคือ นํ้านมของตน ก่อนทีเดียว.

คำว่า มารดาปรารธนาเจ้า ความว่า
 มารดาของเราไม่ปรารธนาเรา ท่าน
 เลือกเจ้า คือปรารธนาเจ้า. คำว่า
 เลี้ยงดู คือคํมครอง. คำว่า เป็นที่ตั้ง
 แห่งบุญกุศล คือเป็นที่อาศัยแห่งบุญ
 ได้แก่ เป็นผู้ให้ซึ่งบุญ.

พระมหาสตุว์ ครั้นกล่าวคุณของ
 มารดา ด้วย ๒ คาถาอย่างนั้นแล้ว
 ในเวลาที่มารดานั้นกลับมา นั่งบนอาสนะ
 จึงพูดอีกว่า “ดูกรน้องนันทะ น้องได้
 มารดาผู้ทำกิจที่ทำได้ยากไว้แล้ว มารดา
 ท่านเลี้ยงดูเราแม้ทั้งสองให้เจริญเติบโตมา
 ด้วยความลำบาก บัดนี้น้องอย่าประมาท

วตฺวา ปริสมชฺเฌเยว มาตุ ทุกฺกร-
การิกตํ ปกาเสนฺโต อาห

จงปฏิบัติท่าน น้องอย่าให้ท่านบริโภค
ผลไม้ใหญ่ทั้งหลายที่ไม่อร่อย" เมื่อ
จะประกาศความ ที่มารดาเป็นผู้ทำกิจ
ที่ทำได้ยาก ในท่ามกลางบริษัทนั้นแหละ
จึงกล่าวว่

๑๖๕. "อากงฺขมานา ปุตฺตผลํ
เทวตาย นมสฺสตี
นกุชฺตตานี จ ปุจฺจตี
อุตุสํวจฺจรานี จ.

๑๖๕. "มารดาหวังผลคือบุตร จึงนอบน้อม
เทวดา และได้ถามฤกษ์ ฤกษ์และ
ปีทั้งหลาย.

๑๖๖. ตสฺสา อุตุสี นุหฺตตาย
โหติ คพฺภสฺสวทุกโม
เตน โทหพิณี โหติ
สุหฺทา เตน วุจฺจตี.

๑๖๖. เมื่อมารดานั้นมีระดู ความก้าวลง
แห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ ย่อมมีเพราะ
สัตว์เกิดในครรภ์นั้น มารดาจึง
แพ้ท้อง เพราะเหตุนั้น บัณฑิต
จึงเรียกมารดานั้นว่า เป็นผู้มึใจดี.

๑๖๗. สํวจฺจรํ วา อุณฺโณ วา
ปริหริตฺวา วิชายตี
เตน สฺวา ชนฺยนฺตี จ
ชเนตฺตี เตน วุจฺจตี.

๑๖๗. มารดาบริหารครรภ์อยู่ ๑ ปี หรือ
หย่อนกว่าปีจึงคลอด เหตุนั้น
บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่าชนยันตี
และชเนตตี (ผู้ยังบุตรให้เกิด).

๑๖๘. ฅนฺกฺขีเรน คีเตน
องฺคปาวุเรนฺน จ
โรทนฺตํ ปุตฺตํ โตเสตี
โตเสนฺตี เตน วุจฺจตี.

๑๖๘. มารดา ย่อมปลอบบุตรผู้ร้องไห้อยู่
ให้รื่นเริง ด้วยการให้ดื่มน้ำนมบ้าง
ด้วยการขบกล่อมบ้าง ด้วยการอุ้ม
แนบไว้กับอกบ้าง เหตุนั้นบัณฑิต
จึงเรียกมารดานั้นว่า โตเสนตี
(ปลอบบุตรให้รื่นเริง)

๑๖๙. ตโต วาตาทเป โฆเร
 มมัม กตฺวา อุทิกฺขติ
 ทารกั อปฺปชานนฺตึ
 ไปเสนฺตี เตน วุจฺจติ.

๑๗๐. ยญฺจ มาตุ ธนึ โหติ
 ยญฺจ โหติ ปิตุทฺธนึ
 อุกฺขมฺเปตสฺส โคเปติ
 อปี ปฺตฺตสฺส โน สียา.

๑๗๑. เอวํ ปฺตฺต อทุ ปฺตฺต
 อิติ มาตา วิหญฺณติ
 ปมตฺตํ ปฺรทาเรสุ
 นิสฺสิเว ปตฺตโยพฺพน
 สายํ ปฺตฺตํ อนายนฺตึ
 อิติ มาตา วิหญฺณติ.

๑๗๒. เอวํ กิจฺจามโต ไปโส
 มาตุ อปริจารโก
 มาตริ มิจฺจาวริตฺวาน
 นิริยํ โส อปฺปชฺชติ.

๑๗๓. เอวํ กิจฺจามโต ไปโส
 ปิตุ อปริจารโก

๑๖๙. แต่นั้น มารดาเห็นบุตรผู้ยังเป็นเด็ก-
 อ่อนไร้เดียงสา เล่นอยู่ในท่ามกลาง
 สายลมและแสงแดดอันกล้า คอย
 รับขวัญ เหตุนั้นบัณฑิตจึงเรียก
 มารดานั้นว่าไปเสนตี (ผู้เลี้ยงดูบุตร).

๑๗๐. มารดา ย่อมคุ้มครองทรัพย์ แม่
 ทั้งสองฝ่าย คือทรัพย์ของมารดา
 และทรัพย์ของบิดา เพื่อบุตรนั้น
 ด้วยตั้งใจว่าทรัพย์ทั้งสอง พึ่งเป็น
 ของบุตรแห่งเรา.

๑๗๑. มารดายังบุตรให้ศึกษาว่า อย่างนี้
 ลูก อย่างนั้นลูก ย่อมลำบาก
 เมื่อบุตรกำลังรุ่นคะนอง มารดา
 คอยมองดูบุตร ผู้หลงเพลิดเพลिन
 ในภรรยาของผู้อื่น จนพลบค่ำก็ยัง
 ไม่กลับมา ย่อมเดือดร้อนด้วย
 ประการฉะนี้.

๑๗๒. บุตรผู้อันมารดาเลี้ยงดูมาแล้ว ด้วย
 ความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุง
 มารดา บุตรนั้นชื่อว่าประพฤตินิด
 ในมารดา ย่อมเข้าถึงนรก.

๑๗๓. บุตรผู้อันบิดาเลี้ยงดูมาแล้ว ด้วย
 ความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุงบิดา

ปีตรี มิจฺฉาจริตฺวาน
นिरยํ โส อุปปชฺชติ.

บุตรนั้น ชื่อว่าประพฤติผิดในบิดา
ย่อมเข้าถึงนรก.

๑๗๔. ธนาปี ธนคามานํ
นสฺสติ อิติ เม สุตํ
มาตริ อปริจฺริตฺวาน
กิจฺฉํ วา โส นิคฺฉจฺจติ.

๑๗๔. เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง
มารดา แม้ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตร
ทั้งหลายผู้ปรารถนาทรัพย์ ย่อม
ฉิบหายไป หรือบุตรนั้นย่อมเข้าถึง
ความลำบาก.

๑๗๕. ธนาปี ธนคามานํ
นสฺสติ อิติ เม สุตํ
ปีตรี อปริจฺริตฺวาน
กิจฺฉํ วา โส นิคฺฉจฺจติ.

๑๗๕. เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง
บิดา แม้ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตรทั้งหลาย
ผู้ปรารถนาทรัพย์ ย่อมฉิบหายไป
หรือบุตรนั้น ย่อมเข้าถึงความ
ลำบาก.

๑๗๖. อานนฺโท จ ปโมโท จ
สทา หสิตกัปปิตํ
มาตริ ปริจฺริตฺวาน
ลพฺภเมตํ วิชานโต.

๑๗๖. ความรื่นเริง ความบันเทิง และ
ความหัวเราะเล่นกันในกาลทุกเมื่อ
บัณฑิตผู้รู้แจ้ง พึงได้ความรื่นเริง
เป็นต้นนั้น เพราะบำรุงมารดา.

๑๗๗. อานนฺโท จ ปโมโท จ
สทา หสิตกัปปิตํ
ปีตรี ปริจฺริตฺวาน
ลพฺภเมตํ วิชานโต.

๑๗๗. ความรื่นเริง ความบันเทิง และ
ความหัวเราะเล่นกันในกาลทุกเมื่อ
บัณฑิตผู้รู้แจ้ง พึงได้ความรื่นเริง
เป็นต้นนั้น เพราะบำรุงบิดา.

๑๗๘. ทานญฺจ ปิยวาจา จ
อตุถจฺริยา จ ยา อธิ
สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ
ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํ

๑๗๘. สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ คือทาน
การให้ ๑ ปิยวาจา เจรจาคำ
น่ารัก ๑ อตุถจฺริยา การประพฤติ
ประโยชน์ ๑ สมานตฺตตา ความ

เอเต โข สงคหา โลก
 ฆตสูสาณิว ยายโต.

๑๗๙. เอเต จ สงคหา นาสสุ
 น มาตา ปุตตการณา
 ลภถ มานั ปุขั วา
 ปิตา วา ปุตตการณา.

๑๘๐. ยสุมา จ สงคหา เอเต
 สมมเปกขนุติ ปณฺหิตา
 ตสุมา มหตฺตํ ปปุโปนุติ
 ปาสฺสา จ ภวนฺติ เต.

๑๘๑. พุรหฺมาติ มาตาปิตโร
 ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเว
 อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ
 ปชาย อนุกมฺปกา.

๑๘๒. ตสุมา หิ เต นมฺสฺเสยฺย
 สกฺกเรยฺย จ ปณฺหิตโต
 อนฺเนน อโถ ปาเนน
 วตฺถเนน สยเนน จ
 อฺจุฉาทเนน นฺหาเนน
 ปาทานํ โธวเนน จ.

เป็นผู้มีตนเสมอ ในธรรมทั้งหลาย
 ตามสมควรในที่นั้น ๆ ๑ ย่อมมี
 ในโลกนี้ เหมือนเพลารถ ย่อมมีแก่
 รถที่กำลังแล่นไปอยู่ฉะนั้น.

๑๗๙. ถ้าว่า สังคหวัตถุเหล่านี้ไม่เพียงมีใน
 โลก มารดาก็จะไม่เพียงได้รับความ
 นับถือหรือการบูชา เพราะเหตุ
 แห่งบุตร หรือบิดา ก็จะไม่เพียงได้รับ
 ความนับถือหรือการบูชา เพราะ
 เหตุแห่งบุตร.

๑๘๐. ก็บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมพิจารณา
 เห็นสังคหวัตถุเหล่านี้ เพราะเหตุใด
 เพราะเหตุที่บัณฑิตทั้งหลาย ย่อม
 ถึงความเป็นใหญ่ด้วย ทั้งเป็นผู้ได้
 รับความสรรเสริญอีกด้วย.

๑๘๑. มารดาและบิดา บัณฑิตเรียกว่า
 เป็นพรหมของบุตร เป็นบูรพาจารย์
 ของบุตร เป็นผู้ควรรับสิ่งของค่านับ
 ของบุตรและเป็นผู้อนุเคราะห์บุตร.

๑๘๒. เพราะเหตุที่แล บุตรผู้เป็นบัณฑิต
 พึ่งนอบน้อมและสักการะ มารดา
 บิดาทั้งสองนั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้านุ่ง
 ผ้าห่ม ที่นอน การขัดสี การให้
 อาบน้ำ และการล้างเท้า.

๑๘๓. ตาย นํ ปริจริยาย
    มาตาปิตุสุ ปณฺชิตา
    อิธเว นํ ปลฺลฺสนฺติ
    เปจฺจ สคฺเค ปโมทตี"ติ.

ตตฺถ ปุตุตผลนฺติ ปุตุตสงฺขาตํ
ผลํ. เทวตาย นมสฺสตีติ ปุตุโต
    เม อฺปฺปชฺชตฺติ เทวตาย นมกํริ
    กโรตี อายาจตี.

นภฺขตฺตานิ จ ปุจฺจตีติ กตเรน
นภฺขตฺเตน ชาโต ปุตุโต ทีชฺมายุโก
    โหตี กตเรน อปฺปายุโกตี เอวํ
นภฺขตฺตานิ จ ปุจฺจตี.

อตุสฺวจฺจรานิ จาตี ฉนฺนํ อตุณฺํ
กตมฺมุหิ อตุมุหิ ชาโต ทีชฺมายุโก
    โหตี กตมฺมุหิ อตุมุหิ อปฺปายุโก
    โหตี กติวสฺสาย วา มาตุ ชาโต
    ปุตุโต ทีชฺมายุโก โหตี กติวสฺสาย
    อปฺปายุโก โหตีติ เอวํ อตุสฺวจฺจรานิ
    จ ปุจฺจตี.

๑๘๓. บัณชิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญ
    บุตรนั้น ด้วยการบำรุงมารดาบิดา
    ในโลกนี้ ครั้นบุตรนั้นละโลกนี้ไป
    แล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผลคือบุตร
    ได้แก่ ผลอันบัณชิตนับพร้อมแล้วว่าบุตร.
    คำว่า ย่อมนอบน้อมเทวดา ได้แก่
    กระทำการนอบน้อม คืออ้อนวอน
    เทวดาว่า ขอบุตรจงเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า.

คำว่า ย่อมไต่ถามฤกษ์ ความว่า ย่อม
    ไต่ถามนักชัตฤกษ์ทั้งหลายอย่างนี้ว่า
    บุตรผู้เกิดแล้ว โดยฤกษ์ยามไหน จึงจะ
    มีอายุยืน ฤกษ์ยามไหนจึงจะมีอายุสั้น.

คำว่า ฤดูและปีทั้งหลาย ความว่า
    อนึ่ง มารดา ย่อมถามฤดูและปีทั้งหลาย
    อย่างนี้ว่า บุตรที่เกิดในฤดูไหน ใน
    บรรดา ฤดูทั้ง ๖ คือ (เหมันตะ ฤดูหนาว
    สิริระ ฤดูหนาวเย็น วสันตะ ฤดูใบไม้ผลิ
    คิมหะ ฤดูร้อน วัสสานะ ฤดูฝน สรทะ
    ฤดูร้อนอบอ้าว แบ่งเป็น ๒ เดือนต่อฤดู)
    จึงจะมีอายุยืน เกิดในฤดูไหนจึงจะมี
    อายุน้อย หรือเมื่อมารดามีอายุเท่าไร
    บุตรเกิดแล้ว จึงจะมีอายุยืน เมื่อมารดา
    มีอายุเท่าไร บุตรเกิดแล้ว จึงจะมีอายุ
    น้อย.

อุตุสิ นุหตาตายาติ ปุปะผะ อุปะปนุเน
อุตุมุหิ นุหตาตาย. อวกุกโมติ ตินฺณํ
สนุหนีปาตา คพฺภาวุกุกนฺติ โหติ
กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาติ.

เตนาติ เตน คพฺภาน สา โทหพิณี
โหติ. เตนาติ ตทา ตสฺสา กุจฺฉิมุหิปี
นิพฺพตฺตปชาย สีเนโห อุปะชฺชติ เตน
การณน "สุหทา"ติ วุจฺจติ.

เตนาติ เตน การณน สา ชนยนฺตตีติ
๑ ชเนตฺตตีติ ๑ วุจฺจติ.

องฺคปาวุรณน จาติ ถนนฺตเว
นิปชฺชาเปตฺวา สรีรสมฺมสฺสํ ฆราเปนฺตี
องฺคสงฺขาเตเนว ปาวุรณน.

โตเสนฺตตีติ สญฺญาเปนฺตี หาเสนฺตี.
มมฺมํ กตฺวา อุทิกฺขตีติ "อโห ปุตฺตสฺส
เม อุปริ วาโต ปหฺรติ อาตโป
ปหฺรตี"ติ เอวํ มมมฺการํ กตฺวา

คำว่า มีระดู คือเมื่อระดูเกิดแล้ว มารดา
ชื่อว่า มีระดู. คำว่า ก้าวลง คือการ
ก้าวลงแห่งกรรม ย่อมมีเพราะการประชุม
กันพร้อมแห่งเหตุ ๓ ประการ (คือ มารดา
บิดาทั้งหลายอยู่ร่วมกัน ๑ มารดา (อยู่
ในวัย) มีระดู ๑ สัตว์ที่จะปฏิสนธิ ปราภฏ
เฉพาะหน้า ๑) กรรมจึงจะตั้งขึ้นในท้อง.

คำว่า นั้น คือมารดานั้น ย่อมแพ้ท้อง
เพราะกรรมนั้น. คำว่า เหตุ นั้น ความว่า
ในกาลนั้น มารดาเกิดความรักในบุตร
ธิดา ซึ่งเป็นประชาเกิดในท้องของตน
เพราะเหตุ นั้น ท่านจึงเรียกว่า "สุหทา"
(ผู้มีใจดี).

คำว่า เหตุ นั้น ความว่า เพราะเหตุ นั้น
ท่านจึงเรียกมารดานั้นว่า ชนยนฺตตี บ้าง
ชเนตฺตตี บ้าง (ผู้ยังบุตรให้เกิด).

คำว่า อุ่มแนบไว้กับอก ความว่า
(มารดา)ให้บุตรนอนในระหว่างกันทั้งสอง
ยังสัมผัสแห่งสรีระให้แผ่ไปทั่ว แล้ว
(ปลอบโยน)ด้วยเครื่องกก กล่าวคือ
อวัยวะนั้นแล.

คำว่า ให้แช่มชื่น คือเมื่อให้บุตรยินยอม
ชื่อว่า ปลอบบุตรให้รำเริง. คำว่า คอย
รับขวัญ ความว่า มารดากระทำการ
รับขวัญอย่างนี้ว่า "โอหนอลมพัดแดดเผา

สินิทุเรน หทเยน อุทิกุขติ.

อุภยมุเปตสุสาติ อุภยํ เปตํ ฌนํ
เอตสุส ปุตตสุส อตฺถาย อญฺเณสํ
อทสุเสตฺวา สารคพฺภาทีสุ มาตา
โคเปติ.

เอวํ ปุตฺต อหุํ ปุตฺตาทิ "อนฺุธพาล
ปุตฺต เอวํ ราชกุลาทีสุ อปฺปมตฺโต
โหหิ อหุํ จ กมฺมํ กโรหิ"ติ
สิกฺขาเปนฺติ.

อิตฺติ มาตา วิหฺนฺยตฺตีติ กิลมฺติ.
ปตฺตโยพฺพนฺติ ปุตฺเต ปตฺตโยพฺพน
ตํ ปุตฺตํ นิสฺสิเว ปรทาเรสุ ปมตฺตํ
สายํ อนาคจฺจนฺตํ ฌตฺวา อสุสุปฺนฺเณหิ
เนตฺเตหิ ปุตฺตํ โอลิเกนฺตี วิหฺนฺยตฺตีติ
กิลมฺติ.

กิจฺจาทิตฺติ กิจฺจเณ อาทิต
ปฺปฏิชคฺคิตฺโต. มิจฺจจริตฺวานาติ มาตริ
อปฺปฏิชคฺคิตฺวา. ฌนาปีติ ฌนํปี. อยเมว
วา ปาโจ.

ในเบื้องบนบุตรของเรา" คอยมองดูด้วย
หัวใจอันรักใคร่.

คำว่า **แม้ทั้งสองฝ่าย** ความว่า มารดา
ไม่ให้ทรัพย์ทั้งสองฝ่ายนี้แก่ชนเหล่าอื่น
ยอมเก็บรักษาไว้ในห้องอันมั่นคงเป็นต้น
เพื่อประโยชน์แก่บุตรนี้.

คำว่า **อย่างนี้ลูกอย่างโน้นลูก** ความว่า
มารดาให้บุตรศึกษาว่า "ดูกรลูก ยัง
อ่อนเขลา เจ้าจึงเป็นผู้ไม่ประมาทใน
ราชสกุลเป็นต้นอย่างนี้ อนึ่ง เจ้าจึง
กระทำความอย่างโน้น".

คำว่า **มารดา** ย่อมลำบากด้วยประการ
ฉะนี้ คือยอมเหน็ดเหนื่อย. คำว่า **เมื่อ**
บุตรกำลังรุ่งคะนอง ความว่า เมื่อบุตร
ถึงความเป็นหนุ่มกำลังคะนอง มารดา
รู้ว่าบุตรนั้นมัวเมาในภรรยาผู้อื่น ไม่กลับ
มาในเวลามืดค่ำ จึงมองดูบุตรอยู่ด้วย
นัยน์ตาอันชุ่มด้วยน้ำตา ย่อมเดือดร้อน
เพราะฉะนั้น จึงลำบาก.

คำว่า **เลี้ยงดูมาด้วยความลำบาก**
ความว่า บุตรอันมารดาเลี้ยง คือบำรุง
มาด้วยความเหนื่อยยาก. คำว่า **ประพฤติ**
ผิด คือไม่ปฏิบัติมารดา. คำว่า **ทรัพย์**
ได้แก่ ทรัพย์ทั้งหมด. อีกอย่างหนึ่งบาลี
ก็อย่างนี้เหมือนกัน.

อิทํ วุตฺตํ โหติ ธนฺกามานํ อุปฺปนฺนํ
ธนฺปี มาตริ อปฺปิชคฺคณฺตานิ นสฺสตีติ
เม สุตฺนฺติ.

กัจจํ วา โสติ อิติ ธนํ วา ตสฺส
นสฺสตี ทุกฺขํ วา โส นิคฺจฺจติ.

ลพฺภเมตฺนฺติ เอตํ อิทฺ โลเก จ
ปรโลเก จ อานนฺหาทิสฺสุขํ มาตริ
ปริจฺริตฺวา วิชานโต ปณฺทิตสฺส ลพฺภํ
สกฺกา ลทฺถุํ ตาทิสฺเสนาติ อตฺถ.

ทานญฺจาติ มาตาปิตฺูนํ ทานํ
ทาทพฺพํ ปิยวจนํ ภณฺิตพฺพํ อุปฺปนฺน-
กิจฺจสาธนฺวเสน อตฺถ จริตฺพฺโพ.

ธมฺเมสุติ เชฏฺจาปจายนธมฺเมสุ ตตฺถ
ตตฺถ ปริสมชฺเฒ วา รโหคฺตานิ
วา อภิวาทนาทิวเสน สมานตฺตตา
กาทพฺพา น รโห อภิวาทนาทีนิ
กตฺวา ปริสตี น กาทพฺพานิ สพฺพตฺถ
สมาเนเนว ภวิตพฺพํ.

มีคำกล่าวอธิบายว่า ข้าพเจ้าสดับมาว่า
แม้ทรัพย์ ซึ่งเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้อยากได้
ทรัพย์ แต่ไม่ปฏิบัติมารดาอย่าอมพินาศไป.

คำว่า หรือบุตรนั้นยอมเข้าถึงความ
ลำบาก ความว่า ทรัพย์ของเขาอย่าอม-
พินาศไปบ้าง เขายอมถึงความลำบาก
บ้าง ด้วยประการฉะนี้.

คำว่า ความรื่นเริงเป็นต้นนั้น บัณฑิต
พึงได้ ความว่า ความสุขมีความบันเทิง
เป็นต้น ในโลกนี้ และในโลกหน้า
บัณฑิตผู้รู้แจ้งจะพึงได้ เพราะบำรุง
มารดา คือ บัณฑิตผู้เช่นนั้นอาจจะได้.

คำว่า ทาน ความว่า บุตรพึงให้
ทานแก่มารดาบิดาทั้งสอง พึงกล่าวคำเป็น
ที่รัก พึงประพฤติประโยชน์ ด้วยอำนาจ
กระทำกิจที่บังเกิดขึ้นแล้ว ให้เสร็จไป.

คำว่า ในธรรมทั้งหลาย ความว่า
ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรม คือความ
เป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญ
อันบุคคลพึงกระทำในที่นั้น ๆ คือ ใน
ท่ามกลางบริษัทหรือในที่ลับ ด้วยอำนาจ
การกราบไหว้เป็นต้น บุตรกระทำการ
อภิวาทเป็นต้นในที่ลับแล้ว จะไม่ควร
กระทำในบริษัทก็หาควรไม่ พึงเป็นคน
มีตนเสมอในที่ทุกสถานนั้นแล.

เอเต จ สงฺคหา นาสฺสูติ สเจ
เอเต จตฺตาวโร สงฺคหา น ภเวยฺยํ.

คำว่า หากสังคหวัตถุเหล่านี้ไม่เพียงมี
ความว่า หากว่าสังคหวัตถุทั้ง ๔ ประ-
การเหล่านี้ ไม่เพียงมีไซ้.

สมฺมเปกฺขณฺตฺติ สมฺมา นเยน การณฺน
เปกฺขณฺติ. มหตฺตณฺติ เสฏฺฐตฺตํ.

คำว่า ย่อมพิจารณาเห็น คือบัณฑิต
ทั้งหลาย ย่อมเพ่งเล็งโดยนัย คือโดยเหตุ
โดยชอบ. คำว่า **ความเป็นผู้ใหญ่** คือ
ความเป็นผู้ประเสริฐ.

พฺรหฺมาติ ปุตุตํ พฺรหฺมสมฺมา
อตุตฺตมาว เสฏฺฐา. ปุพฺพาทฺตริยาติ
ปจฺจมาตฺตริยา.

คำว่า **พหุ** คือมารดาบิดาทั้งหลาย
เป็นผู้สูงสุด คือประเสริฐเสมอด้วยพหุ
ของบุตรทั้งหลาย. คำว่า **เป็นบุรพาจารย์**
คืออาจารย์คนแรก.

อาหุเนยฺยาติ อาหุณํ ปฏิกุคฺคาหกา
ยสฺส กสฺสจฺจิ สกฺกาณฺยสฺส อญฺจุจฺจิกา.
อนฺนเนน อโถติ อถวา ปาเนน จ.
เปจฺจจาติ กาลกิริยปริโยสานเน อิตฺโต
คนฺตุวา สคฺเค ปโมทติ.

คำว่า **เป็นผู้ควรรับของค้ำับ** คือเป็น
ผู้ควรรับของค้ำับ ได้แก่ เป็นผู้สมควร
แก่สักการะ อย่างใดอย่างหนึ่ง. คำว่า
ข้าว คือทั้งข้าว ทั้งน้ำ. คำว่า **ละโลกนี้**
ไปแล้ว คือในที่สุดแห่งการกระทำกาละ
(ตาย) บุตรนั้นไปจากโลกนี้แล้ว ย่อม
บันเทิงอยู่ในโลกสวรรค์.

เอวํ มหาสตุโต สีนฺเรวํ
ปริวตฺเตนฺโต วิว ฐมฺมเทสนํ
นิฏฺฐาเปสิ. ตํ สุตฺวา สพฺเพปิ
เต ราชาโน พลกายา จ ปสฺสีทิสฺสุ.
อถ มหาสตุโต เต ราชาโน
ปญฺจสฺสุ สึเลสฺสุ ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา
“ทานาทิสฺสุ ปุณฺณเวสฺสุ อปฺปมตฺตา

พระมหาสัตว์ยังพระธรรมเทศนา
ให้จบลงประหนึ่งว่า พลิกภูเขาสีเนรุด้วย
ประการฉะนี้. พระราชาเหล่านั้น และ
พลงกายแม่ทั้งหมด ครั้นดับพระธรรม-
เทศนานั้นแล้ว ก็พากันเลื่อมใส. ลำดับนั้น
พระมหาสัตว์ให้พระราชาเหล่านั้นดำรงอยู่
ในศีล ๕ แล้วกล่าวสอนว่า “ขอพระองค์

โหด"ติ โหวทิตฺวา อญฺเวยเสสิ.

สพฺเพปี เต ราชานิ ธมฺเมน รชฺชํ
กาเรตฺวา อายุหฺปริโยसानเ ทเวนคฺรํ
ปุริยํสุ. โสณปณฺฑิติ จ นนฺทปณฺฑิติ
จ ยาวตายุกํ มาตาปิตโร ปริจฺริตฺวา
พฺรหฺมโลกปรายนา อเหตุ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อานฺริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานะสิ.
สจฺจปริโยसानเ มาตาปิตุโปสภิกฺขุ
โสตาปตฺติผล ปตฺติฏฺจหิ. "ตทา
มาตาปิตโร มหาราชกุลานิ อเหตุ
มโนไซ ราชา สารีปฺตฺโต อโหสิ
เอกสตราชา อสีติมหาเถรา เจว
อญฺญตรมมหาเถรา จ จตุวิสฺติ
อภฺโขภินิโย พุทฺธปริสา นนฺทปณฺฑิติ
อานนฺโท อโหสิ โสณปณฺฑิติ ปน
อหเมวา"ติ.

โสณนนฺทชาตกวรรณนา ทุตฺติยา.

ทั้งหลาย จงเป็นผู้ไม่ประมาทในบุญ
ทั้งหลายมีทานเป็นต้นเกิด" แล้วส่งเสด็จ
พระราชาเหล่านั้นกลับไป.

พระราชาเหล่านั้นแม้ทั้งหมด ทรง
ปกครองราชสมบัติโดยธรรม ในเวลา
สิ้นพระชนม์ ก็ทรงทำเทพนครให้เต็มแล้ว
(เสด็จไปอุบัติในเทวโลก). พระโสณบัณฑิต
และพระนันทบัณฑิต ได้บำรุงมารดาบิดา
จนตราบเท่าชีวิต ได้ไปเกิดในพรหมโลก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประกาศสัจจะ
ประมวลชาดก. ในเวลาจบสัจจะ
พระภิกษุผู้เลี้ยงมารดาบิดาได้ดำรงอยู่ใน
โสดาปัตติผล. "มารดาบิดาทั้งหลายใน
ครั้งนั้น ได้เป็นราชสกุลใหญ่ พระราชา
ทรงพระนามว่ามโนชะได้เป็นสารีบุตร
พระราชาทัง ๑๐๑ พระนคร ได้เป็น
พระมหาเถระ ๘๐ รูป และพระมหาเถระ
รูปอื่นอีก ประชาชน ๒๔ อภิชนีได้
เป็นพุทธบริษัท นันทบัณฑิตได้เป็น
อานนท์ ส่วนโสณบัณฑิต คือเรานั้นเอง"
ด้วยประการฉะนี้แล.

พรรณนาโสณนันทชาดก ที่ ๒ จบ.

ชาตกุกุทาน์

อถ สตุตติมมุหิ นิปาตวเร
สภาวนตุ กุสาวตีราชวโร
อถ โสณสุนนทวโร จ ปน
อภิวาสิตสตุตติมมุหิ สุตเตติ.

สตุตตินิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

สารบาญเรื่องชาดก

ก็ในสัตตตินิปาตอันประเศริฐมิ ๒
ชาดก คือกุสาวตีราชวรชาดก ๑
โสณสุนนทวรชาดก ๑ ก็แล ชาดก
ทั้งสองนี้ ปราภฏแล้วในสัตตตินิปาต
อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอบรม
มาแล้ว ดังนี้แล.

พรรณนาในสัตตตินิปาต จบ.

อสีตินิปาท

๑. จุลลหังสาตก (๕๓๓)

๑. "สุขุมข ออนุปลินนตา
ปกุกมนนติ วิหงคมา
คจจ ตวัปี มา กงขิ
นตฺถิ พนฺธเส สหายตา.
๒. คจฺเจ วาหิ น วา คจฺเจ
น เตน อมโร สียา
สุขิตนฺตํ อุปาสิตฺวา
ทุกฺขิตนฺตํ กถิ ชเห.
๓. มรณํ วา ตยา สทุธิ
ชีวิตํ วา ตยา วินา
ตเทว มรณํ เสยฺโย
ยญฺเจ ชีเว ตยา วินา.
๔. เนส ธมฺโม มหาราช
ยํ ตํ เอวํ คตํ ชเห
ยา คติ ตฺยหํ สา มยฺหํ
รจฺจเต วิหคาธิป.
๕. กา นุ ปาเสน พนฺธสุส
คติ อญฺญา มหานสา

อสีตินิปาท

๑. จุลลหังสาตก (๕๓๓)

๑. "ดูกรสุขุมขะ ผุงหงส์พากันบินหนีไป
ไม่เหลียวหลัง แม้ท่านก็จงไปเสีย
เถิด อย่าหวังอยู่ในที่นี้เลย ความ
เป็นสหายในเรา ผู้ติดบ่วง ย่อม
ไม่มี.
๒. ข้าพระองค์ จะฟังไปหรือไม่ฟังไป
ความไม่ตายก็ไม่ฟังมี เพราะการ
ไป หรือการไม่ไปนั้น ยามพระองค์
มีความสุข จึงอยู่ใกล้ ยามพระองค์
ได้รับทุกข์ จะฟังจะไปอย่างไรได้.
๓. ความตายพร้อมทั้งพระองค์ หรือ
ว่า ความเป็นอยู่เว้นจากพระองค์
ความตายนั้นแลประเสริฐกว่า เว้น
จากพระองค์แล้ว ข้าพระองค์ฟัง
เป็นอยู่จะประเสริฐอะไร.
๔. ข้าแต่มหาราชผู้เป็นจอมหงส์ ข้า-
พระองค์ฟังละทิ้งพระองค์ ผู้ทรง
ถึงทุกข์อย่างนี้ ข้อนี้ไม่เป็นธรรม
เลย คติของพระองค์ ข้าพระองค์
ย่อมชอบใจ.
๕. คติของผู้ติดบ่วง จะเป็นอื่นไป
อย่างไรได้เล่า นอกจากเข้าโรงครัว-

- สา กถิ เจตยานสุส
มุตตสุส ตว รุจติ.
๖. กิ วา ตวิ ปสุสเส อตถิ
มม ตยฺหญจ ปกฺขิม
ญาตีเนวาวสิฏฺจานํ
อุภินฺนํ ชีวิตฺกฺขเย.
๗. ยนฺน กญฺจนเทวปิจฺจ
อนฺนฺเนน ตมสา กถิ
ตาทีเส สญฺจชํ ปาณํ
กิมตฺถมภิชิตเย.
๘. กถิ นุ ปตติ เสฏฺฐ
ธมฺเม อตถิ น พุชฺฌสิ
ธมฺไม อปฺจิตฺโต สนฺโต
อตถิ ทสฺเสติ ปาณินิ.
๙. โสหิ ธมฺมํ อเปกฺขาโน
ธมฺมา จตถิ สมฺภูจิตฺติ
ภตฺติญฺจ ตยิ สมฺปสุสํ
นาวกฺงฺขามิ ชีวิติ.
๑๐. อทฺธา เอโส สติ ธมฺไม
โย มิตฺโต มิตฺตมาปเท
น จเช ชีวิตฺตฺสาปิ
เหตุ ธมฺมมนุสฺสรํ.
- ใหญ่ ท่านผู้มีความคิด ผู้พ้นแล้ว
จะขอบใจคตินั้นได้อย่างไร.
๖. ดูกรผู้มีปีก(สุขุขหงส์) ท่านจะพึงเห็น
ประโยชน์อะไร ในการสิ้นชีวิตของ
เรา และของท่านทั้งสอง หรือของ
พวกญาติที่เหลือ.
๗. ดูกรท่านผู้มีปีกทั้งสอง ดังสีทอง
ท่านยอมสละชีวิตในเพราะคุณ อัน
ไม่ประจักษ์เช่นนั้น เหมือนดังคน
ตาบอดกระทำแล้วในที่มืด จะพึงยัง
ประโยชน์อะไรให้รุ่งเรืองได้.
๘. ข้าแต่พญาหงส์ผู้ประเสริฐ ทำไม
หนอ พระองค์ไม่ทรงรู้แจ้งอรรถ
ในธรรม ธรรมอันบุคคลเคารพ
แล้ว ย่อมแสดงประโยชน์แก่สัตว์
ทั้งหลาย.
๙. ข้าพระองค์นั้น พง์เล็งอยู่ซึ่งธรรม
และประโยชน์ อันตั้งขึ้นจากธรรม
ทั้งเห็นพร้อมอยู่ ซึ่งความภักดีใน
พระองค์จึงมิได้เสียดายชีวิต.
๑๐. มิตรเมื่อระลึกถึงธรรม ไม่พึง
ทอดทิ้งมิตรในยามทุกข์ แม้เพราะ
เหตุแห่งชีวิต นี่เป็นธรรมของ
สัตบุรุษทั้งหลายโดยแท้.

๑๑. สวายั ฐมุโม จ เต จิณฺเณ
ภตฺติ จ วิทิตา มยิ
กามั กรสฺสุ มยฺเหตฺ
คจฺเจวานุมนโต มยา.

๑๒. อปีเตวํ คเต กाले
ยั ขณฺทํ ภาตินิ มยา
ตถา ตํ พุทฺธิสมฺปนฺน
อสุสฺส ปรมสํวตฺ.

๑๓. อิจฺเจวํ มนฺตยมนฺตานิ
อริยานิ อริยวตฺตินิ
ปจฺจทิสฺสเถ เนสําทิ
อาตุรํณมिवนฺตโก.

๑๔. เต สตฺตุมภิสฺสญฺจิกฺข
ทิสฺมรตฺตํ นิตา ทิชา
ตฺถุนฺหิ มาสิตฺถ อุมฺปิเย
น สญฺจเลสุมาสนา.

๑๕. ฐตฺตญฺเจ จ ทิสฺวาน
สมฺมุทฺเตนฺเต ตโต ตโต
อภิกฺกมถ เวเคน
ทิสฺสตฺตฺว ทิชาธิเป.

๑๑. ธรรมนี้นั้น ท่านประพฤติแล้ว และ
ความภักดีในเราก็ปรากฏแล้ว ท่าน
จงทำตามความปรารถนาของเรา
เถิด ท่านอันเราอนุมติแล้ว จงไป
เสียเถิด.

๑๒. ดูกรท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ก็แล
เมื่อกาลล่วงไปอย่างนี้ (คือเมื่อเรา
ติดบ่วงอยู่ในที่นี้) ท่านพึงกลับไป
ปกครองหมู่ญาติทั้งหลาย ของเรา
ให้จงดีเถิด.

๑๓. เมื่อสองสุวรรณหงส์ผู้ประเสริฐ มี
ความประพฤติธรรมอย่างประเสริฐ
กำลังปรึกษากันอยู่ ด้วยประการ
ฉะนี้ นายพรานได้ปรากฏแล้ว
เหมือนดังพญามัจจุราช ได้ปรากฏ
แก่บุคคลผู้ป่วยหนัก ฉะนั้น.

๑๔. สุวรรณหงส์ทั้งสองเหล่านั้น ผู้
เกื้อกูลกันมาสิ้นกาลนาน เห็นศัตรู
เดินมา ก็นิ่งเฉยไม่เคลื่อนจากที่.

๑๕. ฝ่ายนายพราน ผู้เป็นศัตรูของ
พวกนก เห็นพญาหงส์ธรรพ์ผู้เป็น
จอมแห่งหงส์ เดินสายไปมาแต่ที่
นั้น ๆ จึงรีบเดินเข้าไป.

๑๖. โส จ เวเคน ภิกฺกมุม
 อาสชฺช ปรมเ ทิเช
 ปจฺจกมฺปิตุถ^๑ เนสาทิ
 พนฺธา อิติ วิจิณฺตยํ.

๑๗. เอกญฺจ พนฺธมาสีนํ
 อพนฺธญฺจ ปนาปรี
 อาสชฺช พนฺธมาสีนํ
 เปกฺขมานมทินวํ.

๑๘. ตโต โส วิมโตเยว
 ปณฺทเร อชฺฌภาสถ
 ปวทฺตมกาเย อาสีเน
 ทิชสงฺฆคณาธิเป.

๑๙. ยนฺนุ ปาเสน มหตา
 พนฺโธ น กุรุเต ทิสฺ
 อถ กสฺมา อพนฺโธ ตวํ
 พลี ปกฺขี น คจฺฉสิ.

๒๐. กิ นุ ตยายํ ทิโช โหติ
 มุตฺโต พนฺธํ อุปาสสิ
 โอยาย สกฺกนา ยนฺติ
 กิ เอโก อวหียสิ.

๑๖. ก็นายพรานนั้น ครั้นรีบเดินเข้าไป
 แล้ว เกิดความสงสัยขึ้นมาว่าหงส์
 ทั้งสองนั้นติดบ่วงหรือยัง จึงลด
 ความเร็วลง ค่อย ๆ เดินเข้าไปใกล้
 หงส์ทั้งสองนั้น.

๑๗. ได้เห็นหงส์ตัวหนึ่งติดบ่วง อีกตัว
 หนึ่งไม่ติดบ่วง แต่มายืนอยู่ใกล้ตัว
 ติดบ่วง จึงเพ่งดูตัวติดบ่วงซึ่งเป็น
 โทษ.

๑๘. ลำดับนั้น นายพรานนั้น เป็นผู้
 มีความสงสัย จึงได้กล่าวถามสุขุมหงส์
 ผู้มีผิวพรรณเหลือง มีร่างกายใหญ่
 เป็นผู้ใหญ่ในหมู่หงส์ซึ่งยืนอยู่ว่า.

๑๙. อย่างไรหนอ พญาหงส์ตัวที่ติดบ่วง
 ใหญ่ จึงไม่กระทำซึ่งทิศเมื่อเป็น
 เช่นนั้น เพราะเหตุไรท่านผู้ไม่ติด
 บ่วง เป็นผู้กำลัง จึงไม่บินหนีไป.

๒๐. พญาหงส์ตัวนี้เป็นอะไรกับท่านหรือ
 ท่านพ้นแล้ว ทำไมจึงยังเฝ้าหงส์
 ผู้ติดบ่วงอยู่ หงส์ทั้งหลายพากัน
 ละทิ้งหนีไปแล้ว เพราะเหตุไร ท่าน
 จึงล่าอยู่ผู้เดียว.

^๑ ฉ. ปจฺจกมิตถ.

๒๑. ราชา เม โส ทิชามิตต
 สขา ปาณสโม จ เม
 เนว นั วิชหิสฺสามิ
 ยาว กาลสฺส ปริยายิ.

๒๒. กถิ ปนายิ วิหงฺโค
 นาทุทส ปาสโมทุทิตฺติ
 ปทึ เหนติ มหนุตานิ
 โพทุธุมรหนฺติ อาปทหนฺติ.

๒๓. ยทา ปรามโว โหติ
 ไปโส ชีวิตสงฺขเย
 อถ ชาลญฺจ ปาสญฺจ
 อาสชฺชาปิ น พุชฺฌติ.

๒๔. อปี เตวว มหาปญฺญ
 ปาสา พหุวิชา ตตา
 คุยฺหมาสชฺช พชฺฌนฺติ
 อเถวํ ชีวิตกฺขเย.

๒๕. อปี นายิ ตยา สทุธิ
 สํวาสสฺส สชฺชทฺโรโย
 อปี โน อนุมญฺญาสิ
 อปี โน ชีวิติ ทเท.

๒๑. ดูกรนายพรานนก หงส์นั้นเป็น
 พระราชาของข้าพเจ้า และเป็น
 เพื่อนเสมอด้วยชีวิต ของข้าพเจ้า
 อีกด้วย ข้าพเจ้าจึงไม่ละท่านไปจน
 กว่าที่จะถึงที่สุดแห่งกาล.

๒๒. ก็โฉนพญาหงส์นี้ จึงไม่เห็นบ่วงที่
 ดักไว้ ความจริงการรู้อันตรายของ
 ตนนี้ เป็นบทของผู้ใหญ่ทั้งหลาย
 เพราะเหตุนั้น พระราชาผู้เป็นบัณฑิต
 ทั้งหลาย ย่อมควรเพื่อจะรู้อันตราย.

๒๓. ความเสื่อมย่อมมีในกาลใด ในกาล
 นั้น สัตว์แม้เข้าใกล้ข่ายและบ่วง
 ย่อมไม่รู้สึกรู้สีก ในเมื่อถึงคราวจะสิ้น
 ชีวิต.

๒๔. ดูกรท่านผู้มีปัญญามาก ก็แลบ่วง
 ทั้งหลาย ที่เขาดักไว้มีมากอย่าง
 สัตว์ทั้งหลาย ย่อมเข้ามาติดบ่วง
 ที่เขาดักอำพรางไว้ ในเมื่อถึงคราว
 จะสิ้นชีวิตอย่างนี้ ย่อมถูกรังรัดเป็น
 แน่แท้.

๒๕. เออ ก็การอยู่ร่วมกันกับท่านนี้ พึง
 มีสุขเป็นกำไรไหนขอ และขอให้ท่าน
 ได้อนุญาตแก่ข้าพเจ้าทั้งสอง (ได้
 กลับไปพบญาติ) เถิด และขอท่าน
 พึงให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้าทั้งสองด้วยเถิด.

๒๖. น เจว เม ตูว์ พนุโธสิ
 นปี อิจฺฉามิ เต วรํ
 กามํ ขิปฺปมิตฺโต คนฺตุวา
 ชีว ตูว์ อนิโม จิริ.

๒๗. เนวาทเมตํ อิจฺฉามิ
 อญฺญเตรตสฺส ชีวิตา
 สเจ เอเกน ตฺถุจฺโสิ
 มุญฺเจตํ มญฺจ ภกฺขย.

๒๘. อารโหปริณาเหน
 ตฺลฺยสฺมา วยสา อุโภา
 น เต ลาภาน ชีวตฺถิ
 เอเตนํ นิมินา ตูว์.

๒๙. ตทิงฺฆ สมเปกฺขสฺสุ
 โหตุ คิทฺธิ ตวสฺมสฺสุ
 มํ ปุพฺเพ พนฺธปาเสน
 ปจฺฉา มุญฺจ ทิชาธิปํ.

๓๐. ตาวเทว จ เต ลาโภ
 กตสฺส ยาจนาย จ
 เมตฺติ จ ฐตรฏฺเจหิ
 ยาว ชีวาย เต สียา.

๒๖. ท่านเป็นผู้อันเราผูกไว้ ก็หามิได้
 หนึ่ง เราไม่ปรารถนาจะฆ่าท่าน
 ท่านจงรีบไปจากที่นี่ ตามความ
 ปรารถนา จงอยู่เป็นสุขตลอดกาล
 นานเถิด.

๒๗. ข้าพเจ้า เว้นจากชีวิตของพญาหงส์
 นี้ ย่อมไม่ปรารถนาความเป็นอยู่
 ถ้าว่าท่านยินดีเพียงชีวิตเดียว ขอ
 ให้ท่านจงปล่อยพญาหงส์นี้เสียเถิด
 และจงกินข้าพเจ้า.

๒๘. ข้าพเจ้าทั้งสอง เป็นผู้เสมอกันด้วย
 รูปทรงสัณฐานและวัย ท่านไม่เสื่อม
 จากลาภ ขอท่านจงเปลี่ยนข้าพเจ้า
 กับพญาหงส์นี้เถิด.

๒๙. ความปรารถนาของท่านจงมี ใน
 ข้าพเจ้าทั้งสอง เมื่อท่านมีความ
 ปรารถนาเฉพาะตัวเดียว จงเอา
 บ่วงผูกข้าพเจ้าไว้ก่อน จงปล่อย
 พญาหงส์ในภายหลัง.

๓๐. ถ้าท่านทำตาม ที่ข้าพเจ้าขอร้อง
 ลาภของท่านก็คงมีประมาณเท่านั้น
 เหมือนกัน ทั้งท่านจะได้เป็นมิตร
 กับฝูงหงส์จรูฐตลอดชีวิตด้วย.

๓๑. ปัสสนนฺตฺ โน มหาสงฺฆมา
 ตฺยา มุตฺตํ อิตฺโต คตฺติ
 มิตฺตตามจฺจา จ ภจฺจา จ
 ปุตฺตทารา จ พนฺธวา.

๓๒. น จ เต ตาทิสฺสา มิตฺตฺตา
 พหุํ อธิ วิชฺชเว
 ยถา ตฺวํ ธรรมจฺจสุสฺส.
 ปาณฺสธารโณ สขา.

๓๓. โส เต สหายํ มุญฺจามิ
 โหตุ ราชํ ตวานุโค
 กามํ ชิปปมิตฺโต คนฺตฺวา
 ฌาติมชฺฌเม วิโรจถ.

๓๔. โส ปตีโต ปมุตฺเตน
 ภตฺตฺนา ภตฺตฺคารโว
 อชฺฌภาสถ วุฑฺฒโค
 วาจํ กณฺณสุขํ ภณฺ.

๓๕. เอวํ ลุทฺทก นนฺทสุสุ
 สห สพฺเพหิ ฌาติภิ
 ยถาหมชฺช นนฺทามิ
 มุตฺตํ ทิสฺวา ทิชาธิป.

๓๑. มิตร อํมาตย์ ทาส ทาสี บุตร
 ภรรยา และพวกพ้องหมู่ใหญ่
 ทั้งหลาย จงดุพญาหงส์ธรรฐพ้น
 จากที่นี้ไปได้เพราะท่าน.

๓๒. บรรดามิตรทั้งหลาย เป็นอันมาก
 มิตรเช่นท่านนั้น หามีในโลกนี้ไม่
 เหมือนท่านผู้เป็นเพื่อนร่วมชีวิตของ
 พญาหงส์ธรรฐฉะนั้น.

๓๓. เรานั้น ปลอ่ยสหายของท่าน
 พญาหงส์ จงบินตามท่านไปเถิด
 ท่านทั้งสอง จงรีบไปจากที่นี้ตาม
 ความปรารถนา จงรุ่งเรืองใน
 ท่ามกลางหมู่ญาติ.

๓๔. สุขุมหงส์ผู้มีองค์อันคด ผู้มีความ
 เคารพนาย ปลื้มใจ เพราะ
 พญาหงส์ผู้เป็นนาย หลุดพ้นจาก
 บ่วง เมื่อจะกล่าววาจาอันเป็นที่
 สบายหู จึงได้เปล่งวาจาว่า.

๓๕. ดูกรนายพราน ขอให้ท่านพร้อม
 ด้วยหมู่ญาติทั้งปวง จงเบิกบานใจ
 เหมือนข้าพเจ้าเบิกบานใจ ในวันนี้
 เพราะได้เห็นพญาหงส์พ้นแล้วจาก
 บ่วงฉะนั้น.

๓๖. เอहि ตํ อนุสิกุขามิ
 ยถา ตวมุปี ลจฺจสิ
 ลามํ ตวายํ ฆตฺตวจฺ
 ปาปํ กิณฺจึ น ทกฺขติ.

๓๗. ชิปปมนุเตปุริ คนฺตฺวา
 รณฺโถ ทสฺเสหิ โน อุมฺ
 อพนฺธ ปกฺตีภูเต
 กาเช อุมฺยโต จิตฺเต.

๓๘. ฆตฺตวจฺ มหาราชา
 หังสาธิปฺติโน อิมเ
 อยํ หิ ราชา หังसानํ
 อยํ เสนาปตีตโร.

๓๙. อสํสยํ อิมํ ทิสฺวา
 หังสราชํ นราธิปํ
 ปตีโต สุมโน วิตุโต
 พหุํ ทสฺสติ เต ธนํ.

๔๐. ตสฺส ตํ วจฺนํ สุตฺวา
 กมฺมฺนา อุปปาทยิ
 ชิปปมนุเตปุริ คนฺตฺวา
 รณฺโถ หังเส อทสฺสยิ
 อพนฺธ ปกฺตีภูเต
 กาเช อุมฺยโต จิตฺเต.

๓๖. ท่านจงมา เราจักบอกท่านถึงวิธีที่
 ท่านจักได้ทรัพย์ อันเป็นลาภของ
 ท่าน พญาหงส์จรูญนี้ ย่อมไม่
 มุ่งร้ายอะไร.

๓๗. ท่านจงรีบไปภายในบุรี จงพา
 ข้าพเจ้าทั้งสอง ผู้ไม่ติดบ่วงเป็นอยู่
 โดยปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสอง
 ข้าง ไปแสดงแก่พระราชาวา.

๓๘. ข้าแต่มหाराช หงส์จรูญทั้งสองนี้
 เป็นใหญ่กว่าหงส์ทั้งหลาย เพราะว่า
 หงส์ตัวนี้เป็นราชาของหงส์ทั้งหลาย
 ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัครมหาเสนาบดี.

๓๙. พระราชาผู้เป็นใหญ่แห่งชน ทอด
 พระเนตรเห็นพญาหงส์นี้แล้ว ก็จะ
 ทรงปริดา ปลาบปลื้มดีพระหฤทัย
 จักพระราชทานทรัพย์ เป็นอันมาก
 แก่ท่านโดยไม่ต้องสงสัย.

๔๐. นายพรานสดับคำนั้น ของสุมุขหงส์
 นั้นแล้ว จัดแจงการงานเสร็จแล้ว
 รีบเข้าไปภายในบุรี แสดงหงส์
 ทั้งสองผู้มีได้ติดบ่วง เป็นอยู่ตาม
 ปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสองข้าง
 แก่พระราชาวา.

๔๑. ฉัตรภูजा महाराज
 ्हिसातिपतिने इमे
 ोयं हि राजा हिसानं
 ोयं सेनापतिद्विरे.
๔๒. गच्छं पणिमे विहङ्का
 त्व हतुत्तुत्तमात्ता
 गच्छं लुत्ते महन्तानं
 ोस्सवे इत्त ओत्तुत्ता.
๔๓. विहिता सन्दिमे पासा
 ปลुत्तเลत्तु ชนาธิป
 ย์ ยथायत्तनं มญฺเญ
 ทธิชานं ปาณโรत्तनं.
๔๔. ตาทิสํ ปาสมาสซุช
 ्हิสราชา อพชฺชุตถ
 ติ อพนุโร อูปาสีโน
 มมายํ อชฺชุตถาสถ.
๔๕. สุกุกกริ अनुरियेहि
 त्तहत्ते ग्वाวมत्तुत्तมं
 गतत्तुरत्तुत्ते प्रगतुकนุत्ते
 त्तมมยत्तुत्ते विहङ्कโม.
๔๖. อตฺตโนยํ จชิตฺวาน
 ชีวิตํ ชีวิตารโห
๔๑. ข้าแต่มหาราชา หงส์ฉัตรฐทั้งสองนี้
 เป็นอธิบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะ
 ว่าหงส์ตัวนี้ เป็นราชาของหงส์
 ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัคร-
 มหาเสนาบดี.
๔๒. ก็หงส์ทั้งสองนี้ มาถึงเงื้อมมือของ
 ท่านได้อย่างไร ท่านเป็นพราน
 นำหงส์ผู้เป็นใหญ่กว่า หงส์ผู้ใหญ่
 ทั้งหลาย มาในที่นี้ได้ได้อย่างไร.
๔๓. ข้าแต่พระจอมประชาชน ข้าพระ-
 องค์ดักบ่วงเหล่านี้ไว้ที่เปือกตม ซึ่ง
 เป็นที่ ที่ข้าพระองค์เข้าใจว่าพอจะ
 ทำลายชีวิตของนกทั้งหลายได้.
๔๔. พญาหงส์ได้มาติดบ่วงเช่นนั้น ส่วน
 หงส์ตัวนี้มีได้ติดบ่วงของข้าพระองค์
 แต่เข้ามาจับอยู่ใกล้ ๆ พญาหงส์นั้น
 ได้ปราศรัยกับข้าพระองค์.
๔๕. หงส์นี้ได้กระทำการกรรมที่บุคคลผู้มีไซ้
 อริยจะพึงทำได้แสนยาก ประภาค
 ภาวะอันสูงสุดของตน หงส์นี้เป็นผู้
 ประกอบแล้วในธรรม พยายามอยู่
 ในประโยชน์ของนาย.
๔๖. หงส์นี้ควรมีชีวิตอยู่ ยอมสละ
 ชีวิตของตนมาขึ้นสรรเสริญคุณของ

- อนุตถุนนโต อาสีโน
ภตตุ ยาจิตถ ชีวิต.
๔๗. ตสฺส ตํ วจันํ สุตฺวา
ปสาทมหมชฺฌคคา
ตโต นํ ปามุญฺจึ ปาสา
อนุญฺญาสิ สฺเชน จ.
๔๘. โส ปตีโต ปมุตฺเตน
ภตตฺตนา ภตตฺตคารโว
อชฺฌภาสถ วงฺกงฺโค
วาจํ กณฺณสฺสุขํ ภณฺ.
๔๙. เอวํ ลุฑฺทก นนฺทสฺสุ
สห สพฺเพหิ ภาตฺติภิ
ยถาหมชฺช นนฺทามิ
มุตฺตํ ทิสฺสุวา ทิชาธิป.
๕๐. เอหิ ตํ อนฺุสิกฺขามิ
ยถา ตวฺมปิ ลจฺจเส
ลามิ ตฺวยายํ ฐตฺรภูจฺ
ปาปํ กิณฺุจฺ น ทกฺขติ.
๕๑. ชิปปมฺนฺเตปฺริ คนฺุตฺวา
รณฺุโณ ทสฺเสหิ โน อฺุโ
อพนฺุเช ปกตฺติภูเต
กาเช อฺุภยโต จิตฺ.
- นายอยู่ และร้องขอชีวิตของนาย.
๔๗. ข้าพระองค์ สดับถ้อยคำนั้นของหงส์
นั้นแล้ว ก็เกิดความเลื่อมใส จึง
ปล่อยพญาหงส์นั้นจากบ่วง และ
อนุญาตให้กลับได้ตามสบาย.
๔๘. สุขุมหงส์ผู้มีองค์อันคด ผู้มีความ
เคารพนายนั้น มีความชื่นบาน
เพราะพญาหงส์ ผู้เป็นนายหลุดพ้น
จากบ่วง เมื่อจะกล่าววาทจาอันเป็น
ที่สบายหู จึงได้กล่าวว่า.
๔๙. ดูกรนายพราน ขอให้ท่านพร้อม
ด้วยหมู่ญาติทั้งปวง จงเบิกบานใจ
เหมือนข้าพเจ้าเบิกบานใจในวันนี้
เพราะได้เห็นพญาหงส์พ้นจากบ่วง
ฉะนั้น.
๕๐. เชิญท่านจงมา เราจักบอกท่านถึง
วิธีท่านจักได้ทรัพย์ อันเป็นลาภ
ของท่าน พญาหงส์ธรรฐนี้ยอมไม่
มุ่งร้ายอะไร ๆ.
๕๑. ท่านจงรีบเข้าไปภายในบุรี จง
แสดงข้าพเจ้าทั้งสอง ผู้ไม่ติดบ่วง
เป็นอยู่ตามปกติ จับอยู่ที่กระเช้า
ทั้งสองข้างแก่พระราชาวา.

๕๒. ฉัตรภูษา มหาราช
 หัสธาธิปติโน อิเม
 อยญหิ ราชชา หัสธานี
 อยั เสนาปตีตโร.
๕๓. อสัสมิ อิมิ ทิสวา
 หัสราชิ นราธิโป
 ปตีโต สุมโน วิตโต
 พหุ ทสฺสตี เต ธนั.
๕๔. เอวเมตสฺส วจนา
 อานีตา เม อุโก มยา
 เอตฺถเว หิ อิเม อสฺสุ
 อุโก อนุมตา มยา.
๕๕. โสยิ เอว คโต ปกฺขิ
 ทิไซ ปรมธมฺมิโก
 มาทิสฺสฺส หิ ลุทฺทสฺส
 ชนเยยฺยาถ มทฺทว.
๕๖. อุปายนญฺจ เต เทว
 นาญญิ ปสฺสามิ เอทิสฺ
 สพฺพสากฺุณิกคาเม
 ติ ปสฺส มนุชาธิป.
๕๒. ข้าแต่มหाराช หงส์ฉัตรฐูทั้งสองนี้
 เป็นอธิบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะ
 ว่า หงส์ตัวนี้เป็นพระราชาของหงส์
 ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัคร-
 เสนาบดี.
๕๓. พระราชาผู้เป็นจอมนรชน ทอด
 พระเนตรเห็นพญาหงส์นี้แล้ว จัก
 ทรงปริดา ปลาบปลื้มดีพระทัย จัก
 พระราชทานทรัพย์ แก่ท่านเป็นอัน
 มาก โดยไม่ต้องสงสัย.
๕๔. ข้าพระองค์ จึงนำหงส์ทั้งสองนี้มา
 ตามถ้อยคำของหงส์ตัวนี้ อย่างนี้
 และหงส์ทั้งสองนี้ ข้าพระองค์ก็
 อนุญาตให้ไปยังภูเขาคิตรภูฏนั้นแล้ว.
๕๕. หงส์ตัวนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรม
 อย่างยิ่ง ได้ตกอยู่ในเงื้อมมือของ
 ข้าพระองค์อย่างนี้ และได้ทำให้
 นายพรานเช่นข้าพระองค์เกิดความ
 เป็นผู้มีใจอ่อนโยน.
๕๖. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์
 ไม่เห็นเครื่องบรรณาการ อย่างอื่น
 เช่นนี้ ที่จะนำมาถวายแก่พระองค์
 ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งมนุษย์
 ขอพระองค์ ทรงทอดพระเนตรดู
 เครื่องบรรณาการนั้น ณ บ้าน
 พรานนกทั้งปวง.

๕๗. ทิสฺวา นิสินฺนํ ราชาณํ
 ปิเช โสวณฺณมเย สุภา
 อชฺฌภาสถ วงฺกงฺโค
 วาจํ กณฺณสุขํ ภาณํ.
๕๘. กจฺจิ นุ โภโต กุสลํ
 กจฺจิ โภโต อนามยํ
 กจฺจิ รฏฺฐมิตํ ผิตํ
 ธมฺเมเน มนุสฺสาสสิ.
๕๙. กุสลญฺเจว เม หิสฺ
 อโถ หิสฺ อนามยํ
 อโถ รฏฺฐมิตํ ผิตํ
 ธมฺเมเน มนุสฺสาสสิ.
๖๐. กจฺจิ โภโต อมจฺเจสุ
 โทโส โภจิ น วิชฺชติ
 กจฺจิ จ เต ตวตฺเตสุ
 นาวกงฺขนฺติ ชีวิตํ.
๖๑. อโถปิ เม อมจฺเจสุ
 โทโส โภจิ น วิชฺชติ
 อโถปิ เต มมตฺเตสุ
 นาวกงฺขนฺติ ชีวิตํ.
๖๒. กจฺจิ เต สาทิสฺสิ ภริยา
 อสฺสวา ปิยภาณินิ
 ปุตฺตรูปยสุเปตา
 ตว ฉนฺทวสาณฺคา.
๕๗. พญาหงส์ ผู้มีองค์อันคด เห็น
 พระราชา ประทับนั่งบนตั่งทองอัน
 งดงาม เมื่อจะกล่าววาทจาอันเป็น
 ที่สบายหู จึงปราศรัยขึ้นว่า.
๕๘. พระองค์ ไม่มีโรคอาพาธอยู่หรือ
 พระองค์ทรงสุขสำราญอยู่หรือ รัฐ
 มณฑลอันสมบูรณ์นี้ พระองค์ทรง
 ปกครองโดยธรรมหรือ.
๕๙. ดูกองหงส์ เราไม่มีโรคอาพาธ เรา
 สุขสำราญดี อนึ่ง เราปกครอง
 รัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้ โดยธรรม.
๖๐. โทษอะไร ๆ ย่อมไม่มีในหมู่อำมาตย์
 ของพระองค์แลหรือ อำมาตย์
 เหล่านั้น ย่อมไม่หวังใยชีวิต เพราะ
 ประโยชน์ของพระองค์แลหรือ.
๖๑. โทษอะไร ๆ ย่อมไม่มีในหมู่อำมาตย์
 ของเรา และอำมาตย์เหล่านั้น
 ย่อมไม่หวังใยชีวิต เพราะประโยชน์
 ของเรา.
๖๒. พระอัศวมเหสีของพระองค์ เป็นผู้มึ
 ชาติเสมอกัน ทรงเชื้อพืง มีปกติ
 ตรัสวาทจาอันน่ารัก ทรงประกอบ
 ด้วยพระโอรส พระรูปโฉม ทรง

๖๓. อโถ เม สาทิสี ภริยา
อสุสวา ปิยภาณินี
ปุตฺตรูปยสุเปตา
มม ฉนฺทวสานุคา.
๖๓. พระอักรรมเหสีของเรา เป็นผู้มีชาติ
เสมอกัน ทรงเชื้อพืง มีปกติรัล
วajanารัก ทรงประกอบด้วย
พระโอรส พระรูปโฉมและอิสริยยศ
ทรงคล้อยตามอำนาจ ความพอใจ
ของเรา.
๖๔. ภวนุญฺ กจฺจि นุ มหา-
สตุตฺตฺหตุตฺตตี คโต
ทุกฺขมาปชฺช วิปุลฺ
ตสฺมี ปจฺมมาปเท.
๖๔. ก็ท่านตกอยู่ในเงื้อมมือ ของมหาคัตรู
ได้รับทุกขใหญ่หลวงในเบื้องต้น
พืงถึงทุกขนั้นบ้างเลยหรือ.
๖๕. กจฺจิ ยนฺนาปติตฺวาน
ทณฺฑเชน สมไปถยิ
เอวเมเตสฺ ชมฺมานํ
ปาติกํ ภวติ ตาวเท.
๖๕. นายพรานวิงเข้าไปบอยตีท่าน ด้วย
ทอนไม้แลหรือ เพราะว่าปกติของ
คนหยาบเข้าเหล่านี้ ย่อมมีเป็น
ประจำอยู่อย่างนั้น.
๖๖. เขมมาสิ มหาราช
เอวมาปริยาสติ
น จายํ กิณฺจิริสฺมาสุ
สตุตฺตฺว สมปชฺชถ.
๖๖. ข้าแต่มหาราชเจ้า ในยามมีความ
ทุกข์อย่างนี้ ความปลอดโปร่งใจ
ย่อมมี ด้วยว่านายพรานนี้มิได้ทำ
อะไร ๆ ในข้าพระองค์ทั้งสอง
เหมือนอย่างคัตรู.
๖๗. ปจฺจกมฺปิตฺถ เนสาโท
ปฺพุเพว อชฺฌมาสถ
ตทายํ สุมฺขิเยว
ปณฺทิตโต ปจฺจมาสถ.
๖๗. นายพรานค้อย ๆ เดินเข้าไปหา
และได้ปราศรัยขึ้นก่อน ในกาลนั้น
สุขุขหงส์บัณฑิตผู้นี้ได้กล่าวตอบ.

๖๘. ตสฺส ตํ วจันํ สุตฺวา
ปสาทมยมชฺฌนคา
ตโต มํ ปามุจฺจि ปาสา
อนุญญาสิ สุเขน จ.

๖๙. อิทญฺจ สุมุเขเนว
เอตทตฺถาย จินฺติตํ
โมโต สกาเส อาคมน์
เอตสฺส ธนฺมิจฺจตา.

๗๐. สุวาคตญฺเจวิทํ ภาวตํ
ปตีโต จสฺมิ ทสฺสนา
เอโส จาปิ พหุํ วิตฺตํ
ลภตํ ยาวทิจฺจติ.

๗๑. “สนฺตปฺปยิตฺวา เนสาทํ
โมเคหิ มนุชาธิโป
อชฺฌนภาสถ วุฏฺกฺโค
วาจํ กณฺณสุขํ ภณฺ.

๗๒. ยํ ขลฺล ธมฺมมาธินํ
วโส วตฺตติ กิณฺจลํ นํ
สพฺพตฺถิสฺสรียํ ภาวตํ
ปสาสถ ยทิจฺจถ.

๖๘. นายพราณ ได้ฟังคำนั้นของสุมุขหงส์
นั้นแล้ว ก็เกิดความเลื่อมใส ปลั่ง
เข้าพระองค์จากบวงนั้นและอนุญาต
ให้เข้าพระองค์กลับไปได้ตามสบาย.

๖๙. สุมุขหงส์ปรารธนาทรัพย์ เพื่อนาย
พราณนี้ จึงคิดชวนกันมาในสำนัก
ของพระองค์ เพื่อประโยชน์แก่นาย
พราณนี้.

๗๐. ก็การมาของท่านผู้เจริญนี้ เป็นการ
มาดีแล้ว และเราก็เบิกบานเพราะ
ได้เห็นท่านทั้งสอง แม่นายพราณนี้
ก็จะได้ทรัพย์ เครื่องปลื้มใจเป็น
อันมาก สมตามที่เขาปรารธนา.

๗๑. พระราชา ผู้เป็นจอมแห่งมนุษย์
ยังนายพราณให้เอิบอิม ด้วยทรัพย์
สมบัติทั้งหลาย พญาหงส์กล่าว
วาจาอันเป็นที่สบายหู ได้กล่าว
อนุโมทนาแล้ว.

๗๒. ได้ยินว่า อำนาจของเราผู้ทรงธรรม
ยอมเป็นไปในที่เท่าใด ที่เท่านั้น มี
ประมาณน้อย ความเป็นใหญ่ในที่
ทั้งปวง จะมีแก่นท่านผู้เจริญ ขอท่าน
จงปกครอง ตามที่ปรารธนาเถิด.

๗๓. ทานตุถิ อุปโถตุถิ วา
 ยิ จณฺณิ อุปกปฺปติ
 เอตํ ททามิ โว วิตุตํ
 อิสฺสรียํ วิสฺสชามิ โว.

๗๔. ยถา จ มยายิ สุขุโม
 อชฺฌมาเสยฺย ปณฺทิตโต
 กามสา พุทฺธิสมฺปนฺโน
 ตมสฺส ปรมฺปิยํ.

๗๕. อหิ ชลฺล มหาราช
 นาคราชาริวนฺตรํ
 ปฏิวตฺตุํ น สกฺโกมิ
 น เม โส วินโย สียา.

๗๖. อมหากณฺเฑว โย เสฏฺโฐ
 ตวณฺจ อุตฺตมสฺตฺตโว
 ภูมิปาโล มนุสฺสสินฺโท
 ปุชา พหุหิ เหตุภฺมิ.

๗๗. เตสํ อภินฺนํ ภณฺตํ
 วตฺตมาเน วินิจฺฉเย
 นนฺตรํ ปฏิวตฺตพฺพํ
 เปสฺเสเน มนุชาธิป.

๗๓. ทานวัตถุก็ดี เครื่องอุปโภคก็ดี
 สิ่งอื่นใด ที่เข้าไปสำเร็จประโยชน์
 เราขอยกสิ่งนั้น ซึ่งล้วนเป็นทรัพย์
 เครื่องปลื้มใจให้แก่ท่าน และเรา
 ขอแสดงความเป็นใหญ่แก่ท่านด้วย.

๗๔. ก็ถ้าว่าสุขุมาหงส์นี้ เป็นบัณฑิต
 สมบูรณ์ด้วยปัญญาพิจารณาแก่เรา
 ตามปรารถนา ข้อนั้นพึงเป็นที่รัก
 อย่างยิ่งของเรา.

๗๕. ข้าแต่มหाराช ได้ยินว่าข้าพระองค์
 ไม่อาจจะพูดแทรกแซงขึ้น ใน
 ระหว่าง เหมือนพญานาคเลื้อยเข้าไป
 ไปแทรกในระหว่างศิลาไม่ได้ ฉะนั้น
 ข้อนั้น ไม่ใช่วินัยของข้าพระองค์.

๗๖. พญาหงส์ เป็นผู้ประเสริฐกว่า
 ข้าพระองค์ เป็นผู้สูงสุดกว่าสัตว์
 ทั้งหลาย เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็น
 จอมมนุษย์ ทั้งสองพระองค์เป็นผู้
 ควรบูชา ด้วยเหตุมากมาย.

๗๗. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมมนุษย์
 เมื่อพระองค์ทั้งสองกำลังตรัสกันอยู่
 เมื่อการวินิจฉัย กำลังเป็นไปอยู่
 ข้าพระองค์ผู้เป็นเสวก ไม่พึงพูด
 แทรกขึ้นในระหว่างเลย.

๗๘. ธมฺเมน กิร เนสาโท
 ปณฺทิตโต อณฺทชโช อิติ
 น เหว อกตตตฺตสฺส
 นโย เอตาทิสฺโส สียา.

๗๙. เอวํ อคฺคปกฺติมา
 เอวํ อุตฺตมสฺสตุตฺโต
 ยาวตตฺตติ มยา ทิฏฺฐา
 นาณญํ ปสฺสสามิ เอทิสฺสํ.

๘๐. ตฺถุจฺเจสฺสมิ โว ปกฺติยา
 วากุเยน มธุเรน จ
 เอโส จาปิ มม จฺนุโท
 จิรํ ปสฺสเสยฺย โว อุกฺโก.

๘๑. ยํ กิณฺุจฺจ ปจฺเจเม มิตุเต
 กตฺตมสฺมาสุ ตํ ตยา
 ปตฺตทา นิสฺสํสยํ ตยฺมฺหา
 ภตฺตติรฺสฺมาสุ ยา ตว.

๘๒. อทุญฺจ ฐฺน สุมฺหา-
 ภาติสงฺฆสฺสมนฺตรํ
 อทฺสฺสเนน อสฺมากํ
 ทฺกฺขํ พฺหุสฺส ปกฺขิสฺสุ.

๗๘. ได้ยินว่า นายพรานกล่าวโดยธรรม
 ว่า สุขุมหงส์เป็นบัณฑิต ด้วยว่า
 นัยเช่นนี้ ไม่เพียงมีแก่บุคคลผู้ไม่ได้
 รับการอบรมเลย.

๗๙. บุคคลมีปกติอันเลิศอย่างนี้เป็นสัตว์
 สูงสุดอย่างนี้ มีเพียงเท่าที่เราเห็น
 แล้ว เราไม่เห็นบุคคลอื่นเช่นนี้.

๘๐. เรายินดีด้วยปกติและวาจา อัน
 ไพเราะของท่านทั้งสอง ก็เราเห็น
 ท่านทั้งสองได้นาน ๆ เช่นนี้ เป็น
 ความพอใจของเราโดยแท้.

๘๑. กิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคล
 กระทำในมิตรอันยิ่ง กิจนั้นพระองค์
 ได้ทรงทำแล้ว ในข้าพระองค์ทั้งสอง
 เพราะความภักดี ในข้าพระองค์
 ทั้งสองของพระองค์ เป็นเหตุให้
 พระองค์ ทรงปล่อยข้าพระองค์
 ทั้งสอง โดยไม่ต้องสงสัย.

๘๒. ส่วนข้างนั้น ความทุกข์ย่อมเกิดขึ้น
 ในหมู่หงส์เป็นอันมาก เพราะมิได้
 เห็นข้าพระองค์ทั้งสอง ในระหว่าง
 แห่งหมู่ญาติใหญ่เป็นแน่.

๘๓. เตสํ โสภวิฆาตาย
 ตยา อโนมตา มยํ
 ตํ ปทกฺขินโต กตฺวา
 ญาตี ปสฺสเสมฺภรินฺทม.
๘๔. อทฺธาหํ วิปุลํ ปีตี
 ภวตํ วินฺทามิ ทสฺสนา
 เอโส จาปี มหาอตุโธ
 ญาตีวิสุสฺสาสนา สียา.
๘๕. อิทํ วตฺวา ฐตรภูโจ
 หัสฺราชา นราธิปํ
 อุตฺตมํ ชวมนฺวาย
 ญาตีสงฺฆมฺุปากมฺุ.
๘๖. เต อโรเค อนุปฺตเต
 ทิสฺวาน ปรมे ทิเช
 เกกาติมกรฺุํ หัสฺา
 ปุณฺสทฺุเท อชายถ.
๘๗. เต ปตีตา ปมฺุตเตน
 ภตฺตฺนา ภตฺตฺคารวา
 สมฺนฺตา ปริกฺริสฺสุ
 อณฺุชชา ลทฺุชปฺุจฺยา.

๘๓. ข้าแต่พระองค์ ผู้ปราบเสียได้ซึ่ง
 ศัตรู ข้าพระองค์ได้รับอนุมัติจาก
 พระองค์ เพื่อให้กลับไปกำจัดความ
 เศร้าโศกของฝูงหงส์เหล่านั้น กระทำ
 ประทักษิณพระองค์แล้ว ก็จะได้
 พบญาติทั้งหลาย.
๘๔. ข้าพระองค์ได้รับความปลื้มปีติ อัน
 ไพบุลย์ เพราะได้มาเฝ้าพระองค์
 ผู้ทรงพระเจริญเป็นแน่แท้ ความ
 คุ่นเคี้ยวกับหมู่ญาติ เป็นความ
 ประสงค์อย่างใหญ่ ของข้าพระองค์
 อย่างแท้จริง.
๘๕. พญาหงส์ธรรฐุ ครั้นกราบทูล
 พระเจ้าสาคลละผู้เป็นจอมประชาชน
 เช่นนี้แล้ว ได้เข้าไปหาหมู่ญาติ
 เพราะอาศัยเขาวนอันสูงสุด.
๘๖. หงส์เหล่านั้น ได้เห็นหงส์ผู้ยิ่งใหญ่
 มิได้ป่วยเจ็บกลับมา ต่างก็ส่งเสียง
 อื้ออึงว่า เกกะ ได้เกิดเสียงดังสนั่น
 ทั่วไป.
๘๗. หงส์ทั้งหลาย ผู้เคารพนายเหล่านั้น
 ต่างก็ปรีดาปราโมทย์ ได้ปัจจัย
 เพราะนายรอดพ้นภัย พากัน
 ห้อมล้อมนายโดยรอบ.

๘๘. เอวํ มิตฺตวตฺตํ อตฺถา
สพฺเพ โหนฺติ ปทกฺขิณา
หํสา ยถา ฐตฺตฎฺฐา
ณาทิสงฺฆมฺมุปาคฺคฺมฺนุ"ติ.

จุลลหังสชาดกํ ปจฺฉมํ.

๘๘. เหล่าหงส์ธรรมฐทั้งหลาย (ถึงพร้อม
ด้วยมิตรทั้งสอง จึงเจริญด้วย
ความสุข) มาถึงหมู่ญาติได้ฉันใด
ประโยชน์ทั้งปวงของชนทั้งหลาย ผู้
ถึงพร้อมด้วยมิตร ย่อมให้สำเร็จผล
เป็นสุขฉันนั้น".

จุลลหังสชาดกที่ ๑.